

SOSYAL ve BEŞERİ
BİLİMLER
DERGİSİ

Sosyal Bilimler
Araştırmaları Derneği

SoBiAD

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Online)

ISSN: 1309 - 8012

Yıl: 2022 Cilt: 14 Sayı: 2

Amaç ve Kapsam

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD), Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) tarafından Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Sadece Türkçe makaleler yayın için kabul edilmektedir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi; Ekonomi, İşletme, Yönetim, Siyaset Bilimi, Hukuk, Sosyoloji, Felsefe, Etik ve diğer alanlarda hazırlanmış teorik-analitik-ampirik araştırmalar ve incelemelere açık bir dergidir.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir.

Ücretsiz Yayın

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD)'nde makale yayınlanması için yazarlardan hiçbir ücret talep edilmemektedir.

Yazarların Sorumlulukları

Yazarların makalelerini dergi web sayfasında sunulan yazım kurallarına ve örnek şablona göre hazırlamaları gerekir. Yazarların, hakem raporlarında belirtilen düzeltmeleri zamanında yapmaları beklenir.

Etik İlkeler

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD)'nde yer alan etik görev ve sorumluluklarda Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından kabul edilen ve yayınlanan ilkeler benimsenmektedir.

Yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- Yazarlar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılara referans vermiş olmalıdır.
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir.
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidir.
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazımsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdır.
- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdır.

Hakemlik Süreci

Makaleler, hakemler tarafından altı ölçüt - bazı ölçütlerin belirli türdeki bildirimlere uygulanamaması halinde daha az- dikkate alınarak değerlendirilir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır. Makaleler yayınlanmadan önce turnit-in ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir.

Telif Hakları

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) bünyesinde yayınlanan yazıların fikirlerine resmen katılmaz, basılı ve çevrimiçi sürümlerinde yayınladığı hiçbir ürün veya servis reklamı için güvence vermez. Yayınlanan yazıların bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazılarla birlikte gönderilen resim, şekil, tablo vb. unsurların özgün olması ya da daha önce yayınlanmış iseler derginin hem basılı hem de elektronik sürümünde yayınlanabilmesi için telif hakkı sahibinin yazılı onayının bulunması gerekir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD), yazarlardan devraldığı ve derginin çevrimiçi (online) sürümünde yayınladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel açık erişimin (open access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını (ilgili içerikte tersi belirtilmediği sürece) Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) Lisansı aracılığıyla bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için alınması gereklidir.

Yazarlar yazılarının bütün yayın haklarını derginin yayıncısı Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD)'ne devrettiklerini kabul ederler. Yayınlanan içeriğin (yazı ve görsel unsurlar) telif hakları dergiye ait olur. Dergide yayınlanması uygun görülen yazılar için telif ya da başka adlar altında hiçbir ücret ödenmez ve baskı masrafı alınmaz; ancak ayrı baskı talepleri ücret karşılığı yerine getirilir.

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) aşağıdaki indexing/abstracting servislerinde kayıtlıdır.

| ASOS Index | Google Scholar | Akademik Dizin | Sobiad Atıf |

Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (SBBD) ayrıca TÜBİTAK- ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) çerçevesinde DergiPark'ta kayıtlıdır

EDİTÖR

Doç.Dr. Serdar Yay, İzmir Demokrasi Üniversitesi

EDİTÖR KURULU

Prof.Dr. Hakan Ay, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof.Dr. Serpil Ağcakaya, Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Mehtap Tunç, Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi Canan Çakır, Gümüşhane Üniversitesi

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Dr. Billur Güner Kohen, Bay Atlantic Üniversitesi, ABD

**SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

	<u>Araştırma Makalesi</u>
MAKYAVELİZM, HERESTETİK ve POLİTİK MANİPÜLASYON SANATI Kamu Tercih Perspektifinden “İyiliksever Despot” ve İktidar Hırsı <i>MACHIAVELLIANISM, HERESTHETICS AND THE ART OF POLITICAL MANIPULATION</i> “The Benevolent Despot” and the Greed for Power and Political Ambition: Public Choice Perspective Coşkun Can AKTAN	122-145
	<u>Araştırma Makalesi</u>
İÇ TURİZM VE DATÇA YÖRESİNDE BİR UYGULAMA <i>DOMESTIC TOURISM AND AN APPLICATION AT DATÇA REGION</i> Sebahattin KARAMAN & Orhan DİNÇ	146-179
	<u>Araştırma Makalesi</u>
NÖROEKONOMİ, SINIRLI RASYONALİTE ve KURUMLAR <i>NEUROECONOMICS, BOUNDED RATIONALITY and INSTITUTIONS</i> Yıldırım Beyazıt ÇİÇEN	180-196
	<u>Araştırma Makalesi</u>
ÇEVRE SORUNLARI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI <i>ENVIRONMENTAL PROBLEMS AND SEARCH FOR SOLUTIONS</i> Necan AYDIN & Dilek GÖZE KAYA	197-215
	<u>Araştırma Makalesi</u>
OYUNLAŞTIRMA UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI <i>EVALUATION AND COMPARISON OF GAMING APP</i> Atacan GARİP & Tunç Durmuş MEDENİ	216-235

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**MAKYAVELİZM, HERESTETİK ve
POLİTİK MANİPÜLASYON SANATI**

Kamu Tercihi Perspektifinden “İyiliksever Despot” ve İktidar Hırsı*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof.Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Öz

Bu çalışmada iktidarda kalabilmek için her yolu meşru ve mübah gören Makyavelizm felsefesi ve bu siyaseti benimseyen “iyiliksever despot”un başvurabileceği herestetik ve politik manipülasyon sanatı incelenmektedir. Herestetik, bir siyasi liderin ya da bir siyasal partinin muhtelif politik manipülasyonlardan yararlanarak iktidarı kazanma ve iktidarda kalma stratejileri yürürlüğe koyması demektir. İyiliksever despotun iktidar hırsı onu muhtelif politik manipülasyonlar uygulamaya sevk eder. Yalan-kandırma, millete övgü, retorik, oy ticareti, oy satın alma, hizmet kayırmacılığı, hileli seçim bölgesi taksimatı, gündem kontrolü gibi yol ve yöntemler başlıca politik manipülasyon yöntemleridir.

Anahtar Kelimeler: Makyavelizm, Herestetik, Politik Manipülasyon, Kamu Tercihi

---

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atıf (APA): Aktan, C. C., (2022), Makyavelizm, Herestetik ve Politik Manipülasyon Sanatı (Kamu Tercihi Perspektifinden “İyiliksever Despot” ve İktidar Hırsı), Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 14 (2): 122-145., <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1129577>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

Alan Tanımı: Kamu Tercih, Siyaset Bilimi

MACHIAVELLIANISM, HERESTHETICS AND THE ART OF POLITICAL MANIPULATION

“The Benevolent Despot” and the Greed for Power and Political Ambition:
Public Choice Perspective

Abstract

This paper aims to explore Machiavellianism, a philosophy that suggests any means however unscrupulous can justifiably be used in achieving political power, and heresthetics and the art of political manipulation, which the "benevolent despot" can implement for the continuation of power. Heresthetics means that a political leader or a political party implements strategies for gaining and staying in power by making use of various political manipulations. The benevolent despot's greed for power and political ambition lead him to apply various political manipulations. Lying, deception, praise to the nation, rhetoric, vote trading, vote buying, pork-barreling, gerrymandering and agenda control are the main political manipulation methods.

Key Words: *Machiavellianism, Heresthetics, Political Manipulation, Public Choice*

JEL Codes: D72, D74, D78, H83, K16

*İktidar, tüm ihtirasların en aşikâr olanıdır.
İktidara susamışlık, insanın aklını başından alan bir ihtirastır.
Zihindeki duyguların en ateşlisi iktidar hırsı ve hükmetme arzusudur.
Cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.²
Tacitus, Annales*

---

² Roma'lı siyaset adamı ve tarih yazarı Tacitus'un sözünü üç farklı şekilde tercüme etmeyi uygun gördük.

I. GİRİŞ

Antik Yunan'ın büyük filozoflarından Aristo "*Politika*" (2013) adlı eseri ile her ne kadar siyaset biliminin babası unvanı ile anılsa da aslında modern siyaset biliminin öncüsü İtalyan düşünür Niccolò Machiavelli'dir. Rönesans çağında yaşamış aydınlanma filozoflarından birisi olan Machiavelli (1469-1527) *Hükümdar (Prens)*³ adlı eserinde süreklilik arz eden güçlü bir siyasi yönetimin tesis edilebilmesi için bir siyasi liderde bulunması gereken özellikleri anlatır. Machiavelli eserinde bir hükümdarın iktidarda kalmak istiyorsa kitlelere karşı hoşgörülü olmamasını, kaba güç kullanmaktan çekinmemesini, dahası yeri ve zamanı geldiğinde her türlü politik manipülasyonlara başvurmaktan ve politik manevralara girişmekten kaçınmamasını tavsiye eder.⁴ Machiavelli'ye göre

---

³Bkz. Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, İstanbul: T İş Bankası Kültür Yayınları, 2008. Bu çalışmamızda Machiavelli'nin *Hükümdar* ya da *Prens* adı ile Türkçe'ye tercüme edilen kitaplarından ayrı ayrı istifade edilmiştir. Bkz. Machiavelli, 1999a.; 1999b; 1999c. Niccolò Machiavelli, *Komplolar ve Karşı Komplolar* kitabında Roma İmparatorluğu'ndan muhtelif analogiler ve örnekler kullanarak zamane prens ve cumhuriyetlerine, "*nasıl iktidarda kalacaklarını*" ve "*iktidarın inceliklerini*" öğretmeye çalışmıştır. Machiavelli sözü geçen kitabında iktidarda kalmak isteyenlerin dini nasıl kullanmaları ve halka karşı nasıl bir yaklaşım sergilemeleri gerektiğini anlatmaktadır. bkz. N. Machiavelli, *Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi*, (Çev. Berna Hasan) İstanbul: Özne Yayınları, 2002. Ayrıca bkz: N. Machiavelli, *Komplolar Üzerine*, İstanbul: Fabula yayınevi, 2015. Machiavelli'nin bu çalışmada istifade ettiğimiz diğer eserleri şunlardır: Machiavelli, 1965, 1970, 2000, 2002, 2008a, 2008b.

⁴ Machiavelli'nin hükümdara gayri-ahlaki bir siyaseti takip etmesi tavsiyesinde bulunması literatürde onun etik değerlerden uzak bir düşünür olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Machiavelli'nin özel yaşamını ve *Hükümdar* adlı eserinin dışındaki diğer eserlerini analiz eden birçok araştırmacı onun kişisel etik ilkeler ve değerlerden uzak biri olarak yorumlanmasının oldukça yanlış olduğunu, Machiavelli'nin reel politika üzerine her zaman ve her mekânda görülebilecek olan gerçekleri kaleme aldığını yazar. Machiavelli, siyasi ahlaksızlığın öğreticisi değildir, tam aksine siyasetin ne derece ahlaksız bir şekilde işlediğini oldukça etkili biçimde işleyen bir düşünürdür. Machiavelli'nin kendisine ve eserine ün kazandıran da onun bu samimiyetidir. E.Cassier'in doğru bir şekilde ifade ettiği gibi "*Eğer Makyavelizm aldatma ya da ikiyüzlülük anlamına geliyorsa, Machiavelli'nin kendisi, Makyavellici değildi. O, hiçbir zaman ikiyüzlü biri olmamıştır. Arkadaşlarına yazdığı mektupları okuduğumuz zaman, Makyavelli'nin alışılmış tasarım ve önyargularımızdan ne kadar farklı olduğunu görebiliriz. Çünkü kendisi, içtenlikle, açık düşünceli bir şekilde ve belli bir ustalıklarla konuşan biridir. İnsan olan yanı için geçerli olan özelliği, yazar olan yanı için de geçerlidir. Bu büyük siyasal hile ve aldatmaca ustası, belki de en içtenlikli siyasal yazarlardan biriydi... O, hiçbir zaman kendini gizlemiş, usundakileri, düşünce ve yargularını saklamadan, kesinlikle ve açıkça söylemiştir.*"(Cassirer, 1984: 126). Bu konuda bir başka yorumu da aktarmakta yarar görüyoruz. L. Arnhart *Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi* adlı eserinde şöyle yazar: "*Bazı yorumcular Machiavelli'nin siyasal liderlere güç ve sahtekârlık aracılığıyla iktidarı nasıl elde edeceklerini öğrettiği için onun kötülüğün öğretmeni*

hükümdarın tek gayesi iktidarını kurması ve bunun devamını sağlamasıdır. Hükümdarın bu temel gayeye yönelik her türlü aracı kullanması meşrudur ve mübahtır.

Machiavelli neden siyaseti “*devleti yönetme sanatı*” değil de “*devleti yozlaştırma sanatı*” olarak ele almış ve yorumlamıştır? Bunun tek bir mantıklı açıklaması vardır: Machiavelli siyaseti “*gerçekçilik*” ile ele almış ve buna uygun açıklamalar ve yorumlar yapmıştır. Siyasette oyunun kuralları bellidir. Siyaset “*menfaat*” üzerine kuruludur ve amaç yukarıda da ifade edildiği üzere iktidarı ele geçirmek ve devamını sağlamaktır.⁵ Machiavelli’nin siyaset bilimine kazandırdığı şey aslında siyasetin bilinen kirliliğinin yüzünün dürüstlikle ifşa edilmesinden başka bir şey değildir. Machiavelli söz konusu eserinde açık sözlülük, samimiyet ve cesaret ihtiva eden tavsiyelerde bulunur.

Machiavelli, *Hükümdar* adlı eserinde “*devlet gücünü din ya da ahlaktan değil pratikten almalıdır*” diyerek aslında normatif siyaseti değil, pozitif siyaseti kendisine inceleme konusu seçmiştir. Günümüzdeki pratik siyaset Aristo’nun ya da Machiavelli’nin yaşadığı dönemlerdekinden çok daha farklı değildir. Siyasette değişmeyen tek kural vardır: “*Siyaset eşittir menfaat*”. Bu yalın gerçek bize siyasetin var olduğu ve yaşandığı her yerde siyasal aktörlerin her zaman gayri-ahlaki davranış ve eylemlere yönelebileceklerini açık biçimde göstermektedir.

---

olduğunu belirtirler. Kimi yorumcular ise Machiavelli’nin sadece siyasal iktidar arayışındaki gerçeği ifade ettiğini belirterek lanetlenmemesi gerektiğini savunurlar. Kimileri ise Machiavelli’yi modern devletlerin siyasal yapısını ve potansiyelini ilk kez gerçek anlamda kavrayan bir düşünür olarak alkışlarlar.” (Arnhart, 2005: 168). Bkz. Larry Arnhart, *Plato’dan Rawls’a Siyasal Düşünce Tarihi* (2005). (Çev. A.K. Bayram). Ankara: Adres Yayınları. Biz bu alıntıyı şu kaynaktan yapmış bulunuyoruz: TÜBA, “Modern Dönemde Siyasal Değişim: Niccolo Machiavelli”, TÜBA Ulusal Açık Ders Malzemeleri, <http://www.acikders.org.tr/>

⁵ Sosyal bilimlerin birçok alanında araştırmalar yapmış ve yazılar kaleme almış bir düşünce adamı olan Cemil Meriç (1916-1987) siyasetin tek kuralının menfaat olduğunu ve bunun Machiavelli tarafından eşsiz biçimde işlendiğini şu sözlerle ifade etmektedir. “*Hükümdar yazarına göre dürüstlük özel hayatta olur, politikanın tek kuralı iktidarın menfaatidir. Politika ahlâk dışıdır, çünkü namussuzlar arasında yüzde yüz namuslu kalmak isteyen er geç mahvolur; tarihi eylem içinde iyi kalplilik felakete götürür insanı; yufka yüreklilikten daha az zalimdir. İç savaşları önlemek için üç beş kelle koparmak zulüm değil vazife... Politikanın kaderi görünüşte cereyan etmek, görünüşe önem vermek... Kimse ne olduğunuzu bilmez, nasıl görüldüğünüzü bilir... Halk yalnız neticeleri görür; dava otoritesini kaybetmemek, vasıtalar ne olursa olsun, hoş görülür ve alkışlanır.*” (Meriç, 2002: 178).

Bu çalışmanın konusu iktidarda kalabilmek için her yolu meşru ve mübah gören Makyavelizm felsefesini ve bu siyaseti benimseyen “iyiliksever despot”un⁶ başvurabileceği politik manipülasyon sanatını ele alıp incelemektir.

II. SİYASET = MENFAAT : KAMU TERCİHİ PERSPEKTİFİNDEN SİYASAL SÜREÇTE SİYASAL AKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN TAHLİLİ

Modern politik iktisat olarak da adlandırılan kamu tercihi (public choice) teorisi tıpkı N. Machiavelli gibi siyaseti “gerçekçilik” temelleri ile ele almakta ve analizlere tabi tutmaktadır. *Kamu tercihi* adı verilen araştırma programına göre⁷ siyasal aktörlerin davranış ve tutumlarının gerisinde yatan temel saik “çıkar maksimizasyonu”dur (Şekil-1). Gerek siyasal talep ve gerekse siyasal arz yönünden siyasal aktörlerin tamamı kendi menfaatlerinin peşinde koşarlar. Seçmenler için temel gaye “fayda maksimizasyonu”; siyasal partiler içinse temel gaye “oy maksimizasyonu”dur. Seçmenlerin bir araya gelerek seslerini daha fazla duyurma maksadıyla oluşturdukları birlikler (çıkar ve baskı grupları) ise “rant maksimizasyonu” peşinde koşarlar. Siyasetçilerin atadıkları ve iş başına getirdikleri bürokratlar da “bütçe maksimizasyonu” için gayret sarf ettikleri ölçüde makamlarını muhafaza edebilirler. Kamu tercihi araştırma programına göre piyasadaki mal ve hizmet mübadelesinin bir benzeri politikada siyasal aktörler arasında yaşanmaktadır ve öze çıkar ilişkisi “politik mübadele” olarak adlandırılır (Aktan, 2017a).

---

⁶ “*İyiliksever despot*” (benevolent despot) Nobel ekonomi ödülü sahibi James M. Buchanan’ın pek çok kitap ve makalesinde kullandığı bir kavramdır. Buchanan’a göre geleneksel siyaset bilimi, kamu maliyesi, iktisat ve diğer pek çok disiplinde devlet “toplumsal çıkarı” maksimize eden bir model içerisinde ele alınmış ve yorumlanmıştır. Buchanan bu organik devlet modeline karşı çıkmıştır. Bunun yerine “*metodolojik bireycilik*”, “*homo economicus*” ve “*rasyonalite*” gibi ilkeleri esas alarak “iyiliksever despot modeli” ni eleştirmiştir. Stockholm’deki Nobel ekonomi ödül törenindeki konuşmasında da iyiliksever despot kavramını şu sözlerle açıklamıştır: “*İktisatçılar, analizlerinde kullandıkları “iyiliksever despot” modelinden vazgeçmeli ve bunun yerine siyasal karar alma sürecinin nasıl işlediğine bakmalıdırlar.*” Buchanan, J. (1987). Constitution of Economic Policy, The American Economic Review, vol 77. No.3. Bu makaleye online erişim için bkz. <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/1986/buchanan/lecture/>

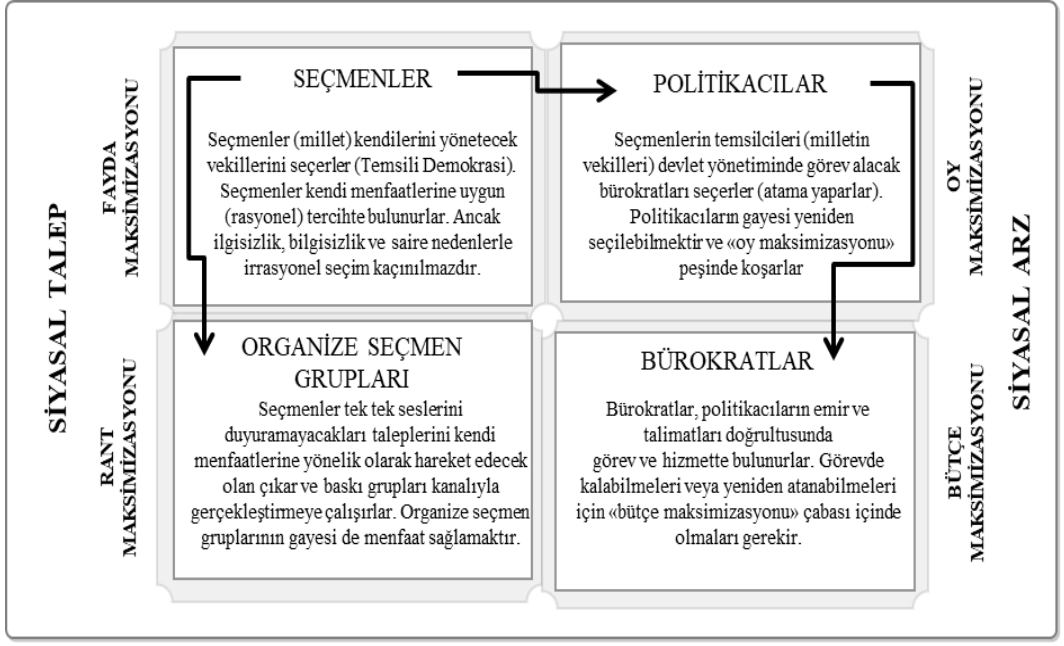
⁷ Kamu tercihi disiplini konusunda detaylı bilgi için bkz. Coşkun Can Aktan, Kamu Tercihi İktisadı ve Anayasal Politik İktisat, Ankara: Seçkin Yayınları, 2017a.

Özetle, kamu tercihi teorisine göre “*menfaat*” siyasetin tanımlanması ve açıklanmasında kullanılacak temel kavram ve bir ön kabuldür. Siyaseti sadece “*toplumsal yarar*”, “*kamu yararı*”, “*halkın iyiliği*” ve saire kavramlar çerçevesinde ele almak ve incelemek fevkalade yetersiz olur ve pratik siyaset ile uyumlu değildir. Aynı şekilde geleneksel organik devlet modeli de devleti açıklamakta doğru ve yeterli bir yaklaşım değildir. Geleneksel organik devlet modelinde devlet, halkın iyiliği için oluşturulmuş bir kurum olarak ele alınır. Bu modelde toplum adı verilen genel organizma içerisinde yaşayan bireylerin temel amacı topluma ve devlete hizmet etmektir. Devlet, bireylerin refah ve mutluluğunu sağladığında göre bireyler de iktidarda bulunan yönetime (“*iyiliksever despot*”a) mutlak bir itaat içerisinde olmalıdırlar.⁸ Kamu tercihi teorisi organik devlet modelindeki “*iyilikseverlik/yardımseverlik*” yaklaşımının yetersiz olduğunu ve devletin “*despot*” yüzünün göz ardı edilmemesi görüşünü savunur.

---

⁸ Literatürde “*iyiliksever despotizm*” kavramı yerine bazen “*aydınlanma çağı despotizmi*” (*enlightened despotism*) kavramı da kullanılmaktadır. Bu kavram bize göre kamu tercihi literatüründe kullanılan kavramdan farklıdır. “*Aydınlanma çağı despotizmi*” 18 yüzyılda önceki Rönesans ve reformasyon hareketlerinden hareketle mutlak monarşi rejimlerinde yürürlüğe konulan reformları (dini hoşgörü, hak ve özgürlüklerde kısmi iyileştirmeler vs.) ifade etmektedir. Frederick II, Peter I , Catherine II, Maria Theresa, Joseph II, ve Leopold II “*aydınlanmış despotlar*” olarak bilinir.

Şekil-1: Siyasal Süreçte Siyasal Aktörler Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

III. MAKYAVELİZM FELSEFESİ ve HERESTETİK

“İyi yaşamak için tutkuları bastırmamak, tersine onların olabildiğince gelişmesini sağlamak; en güçlü oldukları anda onları cesaret ve zeka yoluyla hoşnut kılmak; ve her türlü isteklerini yerine getirmek... Çünkü, kralın oğlu olarak dünyaya gelme şansına sahip olan ya da doğal olarak kendinde bir komutanlık, bir zorbalık, bir hükümdarlık elde edebilecek gücü bulan kimse için ılımlılıktan daha utanç verici, daha kötü bir şey var mıdır?

Kallikles

Makyavelizm için nihai hedef iktidarı ele geçirmek ve bunun da ötesinde iktidarı muhafaza etmektir. Makyavelizm felsefesine göre halka, devletin bekası ve devamı için güçlü olması gerektiği ve bunun için de her türlü yol ve yöntemin kullanılabilmesi anlatılmalıdır (Bkz. (Ek-1). İktidarda kalmanın ve iktidarı kazanmanın hükümdarın çıkarına olmadığı, tam tersine devletin bekası için gerekli olduğu halka anlatılırsa o zaman halk da buna inanır. Machiavelli'nin ifadesiyle *“Bir hükümdar yalnız ve yalnız hayatını ve devletini korumayı*

düşünmelidir: Bunu başardığı takdirde, bu amaçla kullandığı bütün vasıtalar herkesçe makbul ve övülmeye değer bulunacaktır. Avam, daima gördüğüne ve olan bitene göre hüküm verir: Ve bu dünya zaten avamdan ibaret değil midir? Küçük azınlığın sözü ancak büyük çoğunluk ne yanı tutacağını ya da ne yana göre hüküm vereceğini bilmediği zaman dinlenir.”⁹

Halk bir defa amacın meşruiyetine inandırıldı mı geriye kalan sadece “kazanmak” için mücadele etmektir. İktidarı kazanmak “herestetik”¹⁰ adı verilen bir sanatla mümkündür. Herestetik kavramını siyaset bilimine kazandıran kişi Kamu Tercih Topluluğu (Public Choice Society) eski başkanlarından William Riker (1921-1993)’dir.¹¹ Biz Riker’in çalışmalarından esinlenerek herestetik kavramını şu şekilde tanımlamayı uygun görüyoruz:

Herestetik, bir siyasi liderin ya da bir siyasal partinin muhtelif politik manipülasyonlar ve politik manevralardan yararlanarak iktidarı kazanma ve iktidarda kalma stratejileri (taktikleri) yürürlüğe koyması demektir.

Herestetik kavramının bize göre iki temel özelliği bulunmaktadır:

- Herestetik, bir tür “savaş sanatı”dır. Herestetik, siyasette kazanmak için savaşmak ve mücadele vermektir. N. Machiavelli’nin ifadesiyle “*Savaş sanatından nefret etmek yıkıma giden ilk adımsa bu sanata mükemmelen sahip olmak da iktidara yükselmenin yoludur*”¹²
- Herestetik, kazanmak için her yolu ve her aracı meşru ve mübah gören Makyavelizm felsefesini benimser. Hükümdarın (siyasal iktidarın) tekrar

⁹ Niccolo Machiavelli’nin bu sözünü şu kaynaktan aktarıyoruz: Kesgin, 2015:126.

¹⁰ Etimolojik olarak eski Yunanca “*hairein*” (seçmek) anlamına gelen bir kelimedenden türetilmiştir.

¹¹ Riker’in konu ile ilgili çalışmaları için bkz. Riker, 1982; 1984; 1986;1996.

¹² Niccolò Machiavelli’nin *Hükümdar* adlı eseri dışında ondan daha az bilinen ama fevkalade önemli olan bir başka eserinin adı Savaş Sanatı’dır. Machiavelli *Savaş Sanatı* adlı eserinde politika ve savaşın işlevsel birlikteliğine dikkat çekmiştir. Ona göre “*savaş savaştır*” ve “*savaş kazanmak için vardır; zafer, diğer bütün düşüncelerin kendisine tabi olacağı yüce hedeftir*”. Bkz. N. Machiavelli, Savaş Sanatı, (Çev: A. Berna Hasan) İstanbul: Doruk Yayınları, 1999. Machiavelli savaş ve kazanmak üzerine şunları yazmaktadır: “*Savaş ve savaşla ilgili kural ve kurumlar, bir hükümdarın kafasında ve uygulamasında olması gereken tek şeydir, hattâ işinin olması yerinde olur; yöneten kişinin gerçek mesleği budur, öyle ki bu sayede doğuştan hükümdarlar yerlerinde tutunabilir, sıradan da çoğu kez hükümdarlığa yükselebilir.*” Niccolò Machiavelli, Hükümdar, Prens, (Çev. A. Tatlıer), İstanbul : Göçebe, 1997, s. 81

kazanmak ve iktidarda kalabilmek için hukuk, din ve ahlak kurallarına tabi olması gerekmez; yeri ve zamanı geldiğinde politik manipülasyonları¹³ kullanmaktan ve uygulamaktan çekinmemesi gerekir.

IV. POLİTİK MANİPÜLASYON SANATI

“Herestetik bilim değil, bir sanattır. Başarılı stratejiler üretme amacına az ya da çok hizmet edecek bu stratejilere az ya da çok uygulanabilecek bilimsel kurallar yoktur. Gerçekte henüz yolun başında olan bir siyasi manipüle edici, istediği kararların alınması için neyi, nasıl manipüle etmesi gerektiğini uygulamayla öğrenir.”¹⁴

William Riker

Bir önceki bölümde ifade ettiğimiz üzere Makyavelizm bir siyaset felsefesidir ve amaca ulaşmak için her türlü aracın kullanılmasının meşru ve mübah olduğunu savunur. Herestetik ise makyavelizm felsefesi üzerine inşa edilmiş bir kazanma sanatıdır.¹⁵ Herestetik, Riker’in ifade ettiği üzere bir bilim değil, *“her ne pahasına olursa olsun kazanma sanatı”*dır. Başarılı stratejiler oluşturmayı sağlayacak bilimsel yasalar mevcut değildir. Acemi bir kariyer siyasetçisi iktidarı kazanmak uğruna alacağı kararlar için izlemesi gereken manipülasyon ve manevraları ancak pratikte öğrenebilir. Tecrübe ancak pratikle kazanılabilir; önce bir kariyer siyasetçisinin yeterince kazanmayı öğrenmesi ve bir politik lider olmayı başarması lazımdır. (Riker, 1986: ix)

Acemi kariyer siyasetçisi siyaseti iyice öğrenip iktidarı ele geçirip zaferini ilan ettikten sonra artık *“iyiliksever despot”* rolünü iyi oynamalıdır. İyiliksever despotun bu aşamada yapacağı tek şey daha önce öğrendiği ve benimsediği Machiavelli tavsiyelerini (bkz. Ek-1) unutmamak, dahası iktidarı elden kaçırmamak için bunları yeri ve zamanı geldiğinde *“her ne pahasına olursa olsun”* tatbik etmektir. İyiliksever despot Makyavelizm felsefesini herestetik

¹³ Bilebildiğimiz kadarıyla sosyal bilimlerde (ve daha spesifik anlamda siyaset biliminde) politik manipülasyon kavramını ilk olarak kullanan Riker olmuştur. Riker’den esinlenerek konuyu inceleyen bir başka çalışma şudur: Voeten, E. (2011). “The Practice Of Political Manipulation”. In: E. Adler & V. Pouliot (Eds.), International Practices (Cambridge Studies in International Relations, Cambridge. Bu makale uluslararası organizasyonlar ve Birleşmiş Milletler’de pazarlık ve oylama sürecindeki stratejileri, taktikleri, manevraları vs. incelemektedir.

¹⁴ Riker, W. H. Politik Manipülasyon Sanatı, (Çev. H. Yurdakul) İstanbul: Nehir Yayınları. 1997.

¹⁵ Ian Mclean Riker’in herestetik kavramının bir tahlilini yapmaktadır: Bkz. McLean, 2002.

sanatı ile buluşturduğunda acemilikten kurtulmuş ve artık usta bir siyasetçi olmuş demektir.

İyiliksever despotun iktidar hırsı onu muhtelif politik manipülasyonlar uygulamaya sevk eder. Tablo-1’de politik manipülasyonların bazı türleri gösterilmiştir. Bunlar arasında yalan-kandırma, millete övgü, retorik, oy ticareti, oy satın alma, hizmet kayırmacılığı, hileli seçim bölgesi taksimatı, gündem kontrolü gibi yol ve yöntemler bulunur.

Herestetik sanatında iktidarı kazanmanın yollarının başında iyiliksever despotun milletle bütünleşmesi ve milleti övgü dolu sözlerle selamlaması (“*aziz millet*”, “*yüce millet*” vs.) önem taşır. Aynı şekilde iyiliksever despot “*edebî sanatlar*”ı da öğrenmeli ve konuşmalarında sıklıkla kullanmalıdır. Özellikle seçim dönemlerinde yapılan konuşmalarda edebî sanatlar fevkalade önemlidir. Örneğin, konuşmalarında sıklıkla özlü sözleri kullanma, şiir okuma, yazılı bir metne bağlı kalmaksızın irticalen konuşma millet üzerinde oldukça etkilidir. Retorik stratejisi herestetik sanatının çok önemli bir unsurudur. Retorik esasen ikna ve etkileme gücü yüksek olan hitaben sanatına verilen isimdir.¹⁶

Negatif log-rolling politik manipülasyon araçlarından ya da tekniklerinden bir diğeridir. Dar anlamda siyasal partiler arasında “*oy ticareti*” olarak tanımlanan log-rolling geniş anlamda siyasal aktörler arasındaki karşılıklı menfaate dayalı işbirliğini (ittifak) ifade eder. Birbirinden tamamen ayrı düşünce ve ideolojilere sahip olan muhtelif kişiler ve/veya gruplar “*menfaat*” sözkonusu olduğunda bir araya gelerek anlaşmak ve uzlaşma yolunu tercih ederler. Aşırı iktidar hırsı peşinde koşan iyiliksever despot muhtelif siyasi partiler ile negatif oy ticareti (vote trading) yapabilir; bazı kirli “ittifak”lara girişebilir; gizli “mebus pazarları”nda oy satın alma (vote buying)¹⁷ çabası içinde olabilir. Bütün bunlar iktidarı kazanmak için izlenebilecek politik manipülasyonlara ve politik manevralara örnekler teşkil eder.¹⁸

¹⁶ William Riker *Retorik Stratejisi* başlığını taşıyan kitabında herestetik ile retorik sanatının nasıl birbirleri ile içe içe iki sanat olduğunu açıklar. Bkz. Riker, 1996.

¹⁷ Bkz. Hasen, 2000.

¹⁸ Kamu tercihi perspektifinden logrolling konusu üzerine yazılmış çalışmalar için bkz. Tullock, 1959; Buchanan and Tullock, 1962; Casella, Palfrey and Turban, 2014; Miller, 1977; Miller, 2001; Stratmann, 2004; Riker & Brams, 1973. Türkçe literatürde konuyu etraflı biçimde ele alan şu çalışmamıza müracaat edilebilir. Aktan, 2017b.

Tablo-1 : Politik Manipülasyonlar: Muhtelif Örnekler

-Yalan- Kandırma -Aşırı Vaatte Bulunma	Yalan, kandırma, aşırı vaatte bulunma vs. politikacıların oy kazanmak için sıklıkla başvurdukları yöntemlerin başında gelir. Devlet kurumları ya da devlet yanlısı sivil toplum kuruluşları resmi verileri, istatistikleri vs. manipüle ederek millete eksik, yanlış, taraflı veya aşırı enformasyon sunabilirler.
Retorik	Siyasetçiler halkın hoşuna gidecek üslupta söz söyleme ve konuşma yeteneklerini kullanarak seçmenleri etkilemeye ve iradeleri üzerinde etkili olmaya çalışabilirler. Retorik, ikna ve etkileme gücü yüksek olan hitabet sanatına verilen isimdir.
-Logrolling -Oy Ticareti -İttifak	Negatif logrolling (negatif oy ticareti) ve ittifak siyasette yeri ve zamanı geldiğinde yaygın olarak kullanılan politik manipülasyon araçlarıdır. Birbirinden tamamen farklı ideolojilere sahip olan siyasal partiler menfaatleri olduğunda ittifak yapmaktan çekinmezler. Toplum yararına olmayan bu türde kirli ve gizli ilişkiler pratik siyasette yaygındır.
-Oy Satın Alma -Siyasi Simsarlık	Oy satın alımı (vote buying) seçimden sonra bir milletvekilinin veya bir grup milletvekilinin kendi partisinden ayrılarak diğer bir partiye geçmesi durumunu ifade eder. Bir siyasal partiye mensup milletvekili, seçim sonrasında para ve diğer şekillerde menfaat sağlayarak bir başka siyasal partiye geçebilir.
Hizmet Kayırmacılığı	Hizmet kayırmacılığı (pork barreling), iktidar partisinin oylarını maksimize etmek için daha önce seçimi kazanmış olduğu bölgelere bütçeden ilave kaynak aktararak daha fazla hizmet götürme çabalarını ifade eder.
Seçim Bölgesi Kayırmacılığı (Hileli Seçim Bölgesi Taksimatı)	Hileli seçim bölgesi taksimatı (Gerrymandering), bir siyasal partinin seçimi kazanması için birbirine yakın seçim bölgelerinin sınırlarında değişiklikler yaparak seçimi kazanma stratejisidir.
Stratejik Oylama	Stratejik oylama, seçmenlerin iç ve dış konjonktürdeki muhtelif sosyal, siyasi ve iktisadi olaylar ve gelişmeleri dikkate alarak ideolojik açıdan kendilerine yakın buldukları ve geçmişte oy verdikleri aday ya da siyasal partiden vazgeçerek başka bir adaya ya da partiye oy vermeleri anlamına gelir.
-Gündem Kontrolü -Politik Ajanda Oluşturma	Gündem kontrolü, özellikle seçim dönemlerinde mevcut iktisadi ya da sosyal sorunların bir süreliğine de unutulması için resmi medya organlarının ve ayrıca hükümeti destekleyen medya kuruluşlarının « <i>yapay gündem</i> » oluşturarak seçmen aklını bu alanlara yönlendirmeleri çabalarını ifade eder.

Politik manipülasyonlara “*gerrymandering*” özellikle ismi ile ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Gerrymandering bir siyasal partinin oylarını arttırmak ve/veya rakip partinin meclise göndereceği temsilci sayısını azaltmak gayesiyle seçim

çevresini hileli bir şekilde yeniden dizayn etme girişimidir.¹⁹ Burada bir siyasal parti ya da adayın lehine seçim bölgesi sınırlarının manipüle edilmesi sözkonusudur. Gerrymandering seçim bölgesi sınırlarının belirli bir parti yahut grubun faydasına olacak şekilde çizilmesinin sağlanması işlemidir.²⁰

Hizmet kayırmacılığı (pork-barreling)²¹ bir başka politik manipülasyon aracıdır. Hizmet kayırmacılığı siyasi iktidarın önceki seçimlerde yüksek oy aldığı seçim bölgelerine bütçeden fazla kaynak aktarması uygulamasıdır. İktidar partisi özellikle genel ya da yerel seçimler öncesinde sözkonusu bölgelere harcamalarını ve/veya vaatlerini artırarak seçmenin oyunu maksimize etmeye çalışır.

Politik manüplasyon araçlarından bir diğeri literatürde “*stratejik oylama*” (*strategic voting*) olarak adlandırılmaktadır. Stratejik oylama, bir takım durumları, şartları ve konjonktürü ileri sürerek seçmenlerde algı oluşturmak suretiyle iktidar lehine oy kullanılmasının teşvik edilmesidir. Stratejik oylama özellikle kararsız seçmenlerin iradelerinin yönlendirilmesinde fevkalade etkili olabilecek bir politik manüplasyon yöntemidir. Kararsız seçmenlere ve aynı zamanda diğer tüm seçmenlere “*oylarınız boşa gitmesin*”, “*nasıl olsa o partinin seçilme şansı yok*”, “*oylarımız bölünmesin*”, “*istikrarı bozmayalım*” vs. mesajlar yoğun ve etkili biçimde sunulur iktidar partisine oy verilmesi istenir. “*Stratejik oy verme davranışı*” daha dar anlamda seçmenlerin muhtelif nedenlerle en çok tercih ettikleri aday ya da parti yerine başka bir adaya ya da partiye oy vermeleri çağrısı ve buna yönelik algı yönetimidir.²²

¹⁹ Hileli seçim bölgesi taksimatı (gerrymandering) konusunda bkz. Gilligan & Matsusaka. 2006; Grofman & Brunell, 2005; Mann, 2006; Aktan, 2022.

²⁰ Gerrymandering kelimesinin nasıl ortaya çıktığı konusu hayli ilginçtir. Elbridge Gerry (1810 - 1812) yılları arasında ABD’nde Massachusetts valisi idi. Gerry, Cumhuriyetçilere siyasal avantaj sağlamak için idari/seçim bölgelerinde bir değişiklik yapmayı onayladı. Bu değişiklikten sonra o seçim bölgesi haritada bir “*semender*”e (uzun gövdeli, dört bacaklı, kuyruklu, kertenkeleye benzeyen, birçok türü bulunan bir hayvan) benzemişti. Bundan sonra Elbridge Gerry’ nin bu girişimi alaycı biçimde “*gerrymandering*” olarak adlandırıldı. Elbridge Gerry nin cumhuriyetçiler lehine bazı seçim bölgelerini birleştirmesi sonucunda ortaya çıkan durum bir harita olarak Boston Gazetesinde yayınlandı. (*The Boston Gazette* / March 26, 1812). Ortaya çıkan haritadaki resim kertenkele benzeri bir hayvan olan semendere benziyordu. Bu gülünç / komik durum alay konusu oldu ve daha sonra “*gerry-mandering*” olarak adlandırıldı. İngilizce’de “*mandering*” (emretti, buyurdu) anlamlarına gelmektedir. Böylece “*Gerry buyurdu, böyle oldu*” şeklinde ifade edebileceğimiz Gerrymandering siyasi literatüre girmiş oldu.

²¹ Hizmet kayırmacılığı konusunda bkz. Ferejohn,1974.

²² Stratejik oylama aynı zamanda seçmenlerin aslında ideolojik olarak kendilerine en yakın gördükleri aday ya da parti yerine seçimlerde görece daha yüksek şansa sahip adaya ya da partiye

Son olarak “gündem kontrolü” (agenda control) adı verilen bir teknik de politik manüpülasyon amacıyla kullanılabilir. Özellikle seçim dönemlerinde seçmenlerin içinde yaşadıkları sıkıntıları (enflasyon, işsizlik, yoksulluk vs.) bir süreliğine unutturmak için siyasal iktidar “suni gündem”ler yaratarak seçmen aklını kontrol etmeye ve yönlendirmeye çalışabilir. Literatürde bu konu aynı zamanda “ajanda oluşturma teorisi” (agenda setting theory) olarak da adlandırılmaktadır. Gündem kontrolü ile yapılmak istenen şey “halkın gündemi”nin “medya gündemi” yardımıyla “politik gündeme” taşınması olayıdır. Buna “ajanda oluşturma”) adı verilir.²³ William Riker *Gündem Oluşturma (Agenda Formation)* adlı kitabında şunları yazmaktadır:

“Gündem sonucu belirler. Bir gündem oluşturmak tercihleri etkiler. Bugün bu gerçeğin pekala farkındayız ama bu konuda çok az bilgiye sahibiz. (...) Yirminci Yüzyılda devlet (harcamaları) büyümüş ve devlet daha kompleks bir yapıya bürünmüştür. Karar ve tercih konusunda gündem oluşturmanın önemi parlamentodan bir yasa çıkarmak kadar önemli bir mesele olmuştur.” Riker,1993:1).

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere politik manüpülasyonların pek çok türü bulunmaktadır. İyiliksever despotun herestetik adı verilen “kazanma sanatı”nı başarıyla uygulayabilmesi için birinci derecede Makyavelizm felsefesini iyi öğrenmesi ve Machiavelli’nin tavsiyelerini bire bir takip etmesi gerekir (Ek-1).

Bu bölümdeki açıklamalara son vermeden önce bir başka önemli hususu da burada not etmekte yarar görüyoruz. Makyavelizm sadece politik manipülasyonlarla sınırlı değildir; iktidarda her ne pahasına olursa olsun kalmak isteyen haris ve hubris siyasal lider hukuki ve hukuk-dışı kararlar almaktan, uygulamaktan ve muhtelif politik manevralara başvurmaktan asla kaçınmaz.

---

oy vermeleri anlamına gelir. Burada rasyonel seçmen bilinçli olarak desteklediği aday ya da partiden vazgeçmekte; seçimi kazanma şansı yüksek olan adayın (partinin) seçilmemesi için ikinci derecede şansı olan adayı (partiyi) desteklemektedir. Stratejik oylama konusunda bkz. Myatt, 2007; Ordeshook & Palfrey, 1988; Kawai & Watanebe, 2013; Gschwend, 2004; Clough, 2007; Andrews & Jackman, 2005; Abramowitz & McGlennon & Rapoport, 1981.

²³ “Gündem oluşturma” ve “ajanda oluşturma teorisi” ile ilgili olarak bkz. McCombs & Shaw, 1972; McCombs, 1972; Kleinnijenhuis & Rietberg, 1995. Riker’in *Gündem Oluşturma (Agenda Formation)* kitabı birinci derecede okunması gereken bir kitaptır.

Anayasal görev süresi kuralını ya da dönem sınırı kuralını esnetmek ya da tamamen rafa kaldırma bu konuda örnek verilebilir. Anayasa nihayetinde değişmez kutsal bir kitap değildir; haris ve makyavelist bir siyasi lider anayasal kuralı parlamento ya da halk oylaması yoluyla değiştirmek, yüksek yargı organları kararlarıyla esnetmek, yeni bir anayasa yapmak gibi hukuki yolların tamamını tüketinceye kadar kullanmaktan geri durmayabilir. Makyavelist lider daha da ileri giderek hukuk dışı siyasi manipülasyonları da uygulamaya koymaktan çekinmez. Görev başındaki makyavelist siyasi liderin emrindeki polis ve askerin cebir (zor kullanma) yetkisini kötüye kullanması; yasa-dışı suç örgütleri (paramiliter organizasyonlar, mafya, çete örgütleri vs.) ile işbirliği yapması; ülke içinde planlanmış kaos ve istikrarsızlık yaratması; siyasi suikastlara başvurması; haksız ve keyfi gözaltı ve tutuklamalar yapması; korku iklimi yaratarak muhalif sesleri susturması; seçimlere hile karıştırılması vs. bu çerçevede verilebilecek başlıca örneklerdir (Aktan & Ekinci, 2021). Dünyadaki patolojik demokrasilerin birçoğunda buna benzer uygulamalar sıklıkla yaşanmıştır ve halen de yaşanmaktadır.

V. SONUÇ

*“Kazanmak için belirsiz bir yol!
Ama öylesine kana bulandım ki,
Günah günahı kıskırtacak.
Gözyaşı ve merhametin yeri yok bu gözlerde.”*
William Shakespeare²⁴

Demokrasi düşüncesinin ilk ortaya çıktığı Antik Atina'dan günümüze yaklaşık 2500 yıl geçmiştir. Modern temsili demokrasilerin ulaştığı seviyenin Antik Atina'da idealize edilen demokrasi düşüncesinden çok daha gerilerde olduğunu görmek gerçekten şaşırtıcıdır. Modern temsili demokrasilerde yaşanan patolojilerin ana nedeni irrasyonelite ve diğer önemli bir başka nedeni seçilmiş yöneticilerin güç ve yetkilerini keyfî ve sınırsız bir şekilde kullanıyor olmalarıdır. İktidarı kazanmak ve iktidarda kalmak için her yolu meşru ve mübah gören siyasi lider ve siyasi yöneticilerin hırslarına gem vurmak için ne yapılmalıdır? Acaba sorun demokrasi içinde bazı tedbirler ya da araçlarla (görev süresi sınırlaması,

---

²⁴ William Shakespeare, III. Richard, (çev: Özdemir Nutku) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009. s.110.

hesap verme sorumluluğu, denetim, kuvvetler ayrılığı ve saire) çözümlenebilir mi?

Makyavelizm felsefesi ve herestetik sanatı ile milleti kandırmayı kendine meslek edinmiş tecrübeli bir “iyiliksever despot”un iktidar hırsına gem vurmak için kurallar ve kurumların oluşturulması kaçınılmazdır. Politik manüplasyonlardan, politik manevralardan, politik yozlaşmalardan uzak temiz bir siyaset için Leviathan’ın ve “iyiliksever despot”un güç ve yetkilerine gem vurmak elzemdir. Modern sınırsız demokrasilerin ciddi biçimde sorgulanması; “sınırlı demokrasi” ve “sınırlı devlet” fikriyatlarına dayalı gerçek bir “anayasacılık” reformunun pratiğe aktarılması gerekir.

Yoksa sorunun çözümünde çok daha radikal bir yol olan demokrasiye alternatif bir demarşi rejimi için mi mücadele etmeliyiz? Demokrasilerde “irrasyonelite” sorununu ortadan kaldıracak bir çözüm olmadığına göre akılsız seçmenlerin iradelerini (millet iradesi) kutsamak ve yüceltmek neye yarar ki? Genel ve adil seçimler yapılsa ve her seçmen sözde sorumlu davranarak sandığa koşup oy kullansa da açılan sandıktan çıkan “kollektif akılsızlık” siyasetin sorunlarını ortadan kaldırmaya yeter mi? Bizim görebildiğimiz kadarıyla sortisyon, rotasyon, epistokrazi gibi sacayaklarından oluşan demarşi fikriyatını anlayacak ve bunu tartışacak bir çağda yaşamıyoruz. Anokrasi ve otokrasiye dönüşmüş olan demokrasilerden kurtulmak niyeti, gayesi ve irfanı olmayan bir milli irade henüz demarşi düşüncesini anlayacak ve kavrayacak bir noktada değildir. Alexis de Tocqueville’in yaptığı tespit doğrudur:²⁵

“Aydınlığın az olduğu çağlarda iktidar, despotluğu kusursuz hale getirmek için gerekli irfandan sıklıkla yoksundu, tıpkı vatandaşların bu despotizmden kurtulmak için gerekli irfandan yoksun olduğu gibi.”

İçinde yaşadığımız 21. Yüzyılda dünyanın birçok bölgesinde varlığını sürdüren tersine demokratikleşme dalgası ve otokrasinin yükselişi bize umutsuzluk aşılırsa da ideal bir siyasal düzen inşa etmek için mücadele etme gayesinden elbette vazgeçecek değiliz. Sonsöz olarak şunu ifade etmek isterim ki, otokrasi, hiçbir zamanda ve mekânda doğrudan halk tarafından benimsenmiş ve kabul edilmiş ideal bir rejim olmamıştır. Buna karşın halk yığınları için demokrasi her zaman

---

²⁵ Alexis de Tocqueville, Demokratik Despotizm, (Çev. F. İlgün), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020. s.35

bir idealdir. Otokrasi kötüdür, demokrasi ise onun yerine tercih edilebilecek olan bir başka kötü rejimdir. İdeal olan demokrasiye alternatif demarşı'dır. Demokratik zorbalık ya da demokratik despotizmden kurtulmanın çaresi demarşıdır. Kutsal millet iradesi (!) bunu anlayacak irfana acaba ne zaman sahip olacaktır? Sözlerimizi yine Tocqueville ile tamamlayalım.²⁶

“Milli irade, tüm zamanlarının düzenbazlarının ve tüm çağların despotlarının en yaygın bir biçimde suistimal ettikleri kelimelerden birisidir.”

---

²⁶ Alexis de Tocqueville, Amerika'da Demokrasi 1, (Çev. Ö. Doğan), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015. s. 78.

EK-1 HERESTETİK SANATI'NDA İYİLİKSEVER DESPOT'A MACHIAVELLİ TAVSİYELERİ

İknaya Değil Zora Başvur: Korkut ve Sindir...

«İkna yoluyla hiçbir zaman başarı sağlanamaz. Zorlama gücüne sahip olanlar, her zaman muvaffak olurlar. Silahlı peygamberlerin zaferlere ulaşmış, silahsızların yenilmiş olmaları bundandır.»

Zalim Ol!...

«Hükümdar asla kendisine zalim denecek diye çekingen davranmamalıdır. Aşırı merhametli olmak yüzünden çapulculuğa yol açan kargaşaya göz yummaktansa az sayıda ibret olacak ceza vermek çok daha iyi bir davranış sayılır.»

İkiyüzlü Olmaktan Çekinme...

«Bir hükümdar gaddar, zalim, cimri ve yalan söylüyor olabilir, fakat aynı zamanda bunları yaparken insanlara merhametli, cömert ve sözünün eriymiş gibi görünmelidir. İktidar daima kötü yanlarını başkalarına yıkmalı iyi olanları kendisine ait gibi göstermelidir.»

Dindar Görün...

«Din, ahlak ve hukuk devlete bağlıdır. Amacı gerçekleştirmek için gerektiğinde devlet bunları alet olarak kullanmalıdır.» «Öyle bir izlenim verilmeli ki onu duyan, onu gören herkes ne kadar ... dindar demeli. Dindar görünmesi hiçbir şeyin gerekli olmadığı kadar gereklidir.»

Kurnaz Ol...

«Bir hükümdar hayvan doğasını nasıl kullanacağını öğrenmek zorunda olduğunda hayvanlar arasında aslan ve tilkiyi seçmelidir. Çünkü aslan kendisini tuzaklardan koruyamaz. Tilki de kurtlardan. Bu yüzden tuzakları sezmek için tilki; kurtlarla baş etmek için de aslan olmalı.»

Yargıçlarımız Sizi Aklamayı ve Haklı Çıkarmayı Bilmeli!...

«Düşmanımıza saldırebilirsiniz; doğru mu yanlış mı yaptığımızı düşünmeniz gerekmez, er ya da geç yargıçlarımız sizi haklı çıkarmak için en iyi gerekçeleri bulacaktır nasıl olsa.»

Milletin Adamı Ol!... Halkın İçinden Biri Ol!..

«Bir manzara resmi yapmak isteyenler, dağların ve yüksek yerlerin yapısını ve görünümünü yakalamak için nasıl ovalara inerlerse ve buna karşılık, ovaları resmetmek için nasıl yükseklerle çıkarlarsa, aynı şekilde, halkların tabiatlarını iyi tanımak için, hükümdar; halkla birlikte olmalı.»

Milleti Aldatmaktan Çekinme!...

«İnsanlar öylesine saf ve zayıftır ki aldatmak isteyen, dilediği kadar ahmağı kolayca bulur.»

**Gösterişi İhmal Etme!
Büyük Görün...**

«Davranışlarında büyüklük, yüreklilik, ağırbaşlılık ve güçlülük görülmelidir. Öyle ki, uyrugunun özel işlerindeki dalaverelerine karşı aldığı kararların değiştirilemezliği bilinsin..»

Rakibini Yok Et!...

«Bir diğer hükümdarı güçlendiren bir hükümdar kendi kuyusunu kazıyor demektir, çünkü güç ya yetenek ya da kuvvet yoluyla elde edilir.»

**Seçim Yaklaşınca Seçim
Rüşvetlerini İhmal Etme!...**

«İnsanlar bugüne geçmişten çok daha fazla düşkündürler ve o günü kendilerine uygun bulurlarsa kapılıp giderler, başka şey de düşünmezler.»

**İktidar Yolundayken Harcamaları
Arttırmaktan Kaçınma...**

«Hükümdar olma yolundayken cömert görünmenin yararı vardır.»

Göz Boya! Göze Hitap Et...

«Genellikle insanlar ellerinden çok gözleriyle yargırlarlar; çünkü herkes görür, ama çok az kişi ne olduğunu duyumsar. Çok kimse sen nasıl görünürsen seni öyle görür, ama gerçekte ne olduğunu çok az kişi bilir.»

Yakın Çevrene Menfaat Sun!...

«Hükümdar bakanını gözetmeli, ona ikbal ve zenginlik sunarak kendisine bağlanmasını sağlamalıdır. Öyle ki, gördüğü ikbal ve zenginlik başka bir istekte bulunmasını önlesin; ve hükümdar olmadan yerinde kalamayacağını anlatsın.»

Pratik Ol...

«Devlet, gücünü dinden, ulustan, ahlaktan değil, pratikten almalıdır.»

**Vaatte Bulun, Sözünde
Durmasan da Olur...**

«Genel olarak insanlara ve sözlerine güvenilmez, çünkü insanlar size verdikleri sözü tutmayacak sefil yaratıklardır, sizin de onlara verdiğiniz sözü tutmanız gerekmez.»

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynaklar

Abramowitz, A., McGlennon, J., & Rapoport, R. (1981). "A Note On Strategic Voting in A Primary Election". *The Journal of Politics*, 43(3), 899–904.

Aktan, C.C. (2017a). *Kamu Tercihi İktisadı ve Anayasal Politik İktisat*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Aktan, C.C. (2017b). "Logrolling, İttifak ve Oy Ticareti: Kamu Tercihi Perspektifinden Siyasal Aktörler Arasında Menfaat Alış-Verişi", içinde: *Kamu Tercihi İktisadı ve Anayasal Politik İktisat*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2017.

Aktan, C. C. (2022). "Hileli Seçim Bölgesi Taksimatı (Gerrymandering): Kamu Tercihi Perspektifi". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* , 14 (1) , 1-20.

Aktan, C. C. & Ekinci, A., (2021). "Devlet Başkanlığı Makamında Görev Süresi ve Dönem Sınırını Uzatmaya Yönelik Siyasi Manipülasyonlar", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 13 (1): 151-185.

Andrews, J. T., & Jackman, R. W. (2005). "Strategic Fools: Electoral Rule Choice Under Extreme Uncertainty". *Electoral Studies*, 24(1), 65–84.

Aristoteles, (2013), *Politika*, (Çev. M. Tunçay), 6.b. İstanbul: Remzi kitabevi.

Buchanan, J. M. (1987). "Constitution of Economic Policy", *The American Economic Review*, vol 77. No.3.

Buchanan, J. M. & Tullock, G., (1962), *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Casella, A., Palfrey, T. & Turban, S., (2014), “Vote Trading with and without Party Leaders”, *Journal of Public Economics*, 112: 115–128.

Cassirer, E. (1984). *Devlet Efsanesi* (Çev. N. Arat). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Clough, E. (2007). “Strategic Voting Under Conditions Of Uncertainty: A Re-Evaluation Of Duverger's Law”. *British Journal of Political Science*, 37(2), 313–332.

Cooter, R. D. (2000). *The Strategic Constitution*. Princeton University Press.

Ferejohn, J. (1974). *A Pork Barrel Politics: Rivers and Harbors Legislation, 1947–1968*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Gilligan, T. W., and J. G. Matsusaka. 2006. “Public Choice Principals of Redistricting.” *Public Choice* 129(3–4): 381–98.

Grofman, B. and T. L. Brunell. (2005). “The Art of The Dummymander: The Impact of Recent Redistrictings on The Partisan Make up of Southern House Seats.” In: *Redistricting in the New Millennium*, ed. Peter F. Galderisi. Lanham, MD: Lexington Books, 183–200.

Gschwend, T. (2004). *Strategic Voting in Mixed Electoral Systems*. Statistisches Bundesamt.

Hasen, R. L., (2000), *Vote Buying*, *California Law Review*, 88: 1323–1371.

Kawai, K., & Watanabe, Y. (2013). “Inferring Strategic Voting”. *The American Economic Review*, 103(2), 624–662.

Kesgin, A. (2015) “Machiavelli ve Makyevelizm”, *An International Journal of Philosophy*, Volume 5 Issue 1. June.

Kleinnijenhuis, J. & Rietberg, E.M. (1995). "Parties, Media, The Public And The Economy: Patterns Of Societal Agenda-Setting". European Journal Of Political Research: Official Journal Of The European Consortium for Political Research, 28(1), 95-118

Machiavelli, N. (1965). Discourses on first Decade of Titus Livius. Machiavelli: The Chief Works and Others (trans. A. Gilbert). Durham: Duke University Press.

Machiavelli, N. (1970). Discourse (Translated by. L. J. Walker). Harmondsworth: Penguin Books.

Machiavelli, N. (1997). Hükümdar, Prens, (Çev. A. Tatlıer), İstanbul : Göçebe, 1997,

Machiavelli, N, (1999a) Hükümdar, İstanbul: Der Yayınları.

Machiavelli, N. (1999b) Prens, (Çev. Rekin Teksoy), Oğlak Yayınları, İstanbul.

Machiavelli, N. (1999c). Savaş Sanatı (Çev. A. B. Hasan) İstanbul: Doruk Yayınları.

Machiavelli, N. (2000). Tövbeye Çağrı ya da Ahlâk Üstüne Söylev. Seçme Yazılar (Çev. H. Köse). Ankara: Öteki Yayınevi.

Machiavelli, N. (2002). Floransa'da Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi (Çev. A. B. Hasan) İstanbul: Özne Yayınları.

Machiavelli, N. (2008a). Hükümdar, İstanbul: T İş Bankası Kültür Yayınları.

Machiavelli, N. (2008b). Siyaset Üzerine Konuşmalar. İstanbul: Dergah Yayınları.

Machiavelli, N. (2015). Komplolar Üzerine, İstanbul: Fabula Yayınevi.

Mann, T. E. (2006). "Polarizing the House of Representatives: How Much Does Gerrymandering Matter?" In Red and Blue Nation? Characteristics and Causes of America's Polarized Politics, ed. Pietro S. Nivola and David Brady. Washington, DC: Brookings University Press, 263–83.

Meriç, C. (2002). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.

McCombs, M.E. (1972). "Mass Communication in Political Campaigns: Information, Gratification and Persuasion". In: Kline, F. & Tichenor, Ph.J. (Eds.) *Current Perspectives in Mass Communication Research*. Beverly Hills, CA.: Sage.

McCombs, M.E., & Shaw, D.L. (1972). "The Agenda-Setting Function of Mass Media". *Public Opinion Quarterly*, 36 (Summer), 176-187.

McLean, I. (2002). "William H. Riker and the Invention of Heresthetic(s)". *British Journal of Political Science*, 32(3), 535-558.

Miller, N. R., (1977), "Logrolling, Vote Trading and the Paradox of Voting: A Game-Theoretical Overview", *Public Choice*, 30: 52-75.

Miller, N. R., (2001), "Logrolling", in: P. B. Clarke & J. Foweraker (eds.), *The Encyclopedia of Democratic Thought*, London: Routledge, ss. 519-522.

Myatt, D.P (2007). "On the Theory of Strategic Voting", *The Review of Economic Studies* Vol. 74, No. 1 (Jan., 2007), pp. 255-281.

Ordeshook, P. C., & Palfrey, T. R. (1988). "Agendas, Strategic Voting, And Signaling With Incomplete Information". *American Journal of Political Science*, 32(2), 441.

Riker, W.H. (1962). *The Theory Of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press.

Platon (2013) *Gorgias*, (Çev. M. Rifat ve S. Rifat), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Riker, W.H. (1982). *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between The Theory Of Democracy And The Theory Of Social Choice*. San Francisco: W.H. Freeman.

Riker, W.H. (1983). "Political Theory And The Art Of Heresthetics". In A.W. Finifter (Ed.), *Political Science: The State Of The Discipline*, 47-67. Washington: American Political Science Association.

Riker, W.H. (1984). “The Heresthetics Of Constitution Making: The Presidency in 1787, With Comments On Determinism And Rational Choice”. American Political Science Review 78: 1–16.

Riker, W.H. (1986). The Art Of Political Manipulation. New Haven: Yale University Press.

Riker, W. H. (1993). Agenda Formation, Ann Arbor: University of Michigan Press

Riker, W.H. (1996). The Strategy Of Rhetoric: Campaigning For The American Constitution. New Haven: Yale University Press.

Riker, W. H. (1997). Politik Manipülasyon Sanatı, (çev. H. Yurdakul) İstanbul: Nehir Yayınları.

Riker, W. & Brams, S. J., (1973), “The Paradox of Vote Trading”, American Political Science Review, 67 (4): 1235–1247.

Shakespeare, W. (2009). III. Richard, (çev: Özdemir Nutku) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Stratmann T., (2004), “Logrolling”, in: C. K. Rowley & F. Schneider (eds.), The Encyclopedia of Public Choice 1, Boston MA: Springer, ss. 372-375.

Tocqueville, A. de (2015). Amerika'da Demokrasi 1, (Çev: Ö. Doğan), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Tocqueville, A. de (2020). Demokratik Despotizm, (Çev: F. İlgün), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi

Tullock, G., (1959), “Problems of Majority Voting”, Journal of Political Economy, 67 (6): 571-579.

TÜBA. (Tarihsiz). “Modern Dönemde Siyasal Değişim: Niccolò Machiavelli”, TÜBA Ulusal Açık Ders Malzemeleri, <http://www.acikders.org.tr/>

Voeten, E. (2011). “The Practice Of Political Manipulation”. In: E. Adler & V. Pouliot (Eds.), *International Practices* (Cambridge Studies in International Relations, Cambridge).

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

İÇ TURİZM VE DATÇA YÖRESİNDE BİR UYGULAMA*

Sebahattin KARAMAN¹

Doç.Dr.

Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

E-mail: skaraman@balikesir.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0668-6707

Orhan DİNÇ

Uzman

Balıkesir Üniversitesi Yükseköğretim Vakfı Yurt Müdürlüğü

E-mail: dncorhan@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-2354-6798

Öz

Çalışmanın amacı, yerli turistlerin demografik özelliklerini ve tatil profillerini tespit etmek, ziyaret ettikleri yöre ile ilgili sorunları belirlemek ve mevcut sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya koymaktır. Bu amaçla Datça yöresine gelen yerli turistler üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2017-2018 yıllarında Mayıs-Eylül ayları arasında uygulanmış ve 420 adet anket elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Datça yöresindeki turistik mal ve hizmetlerin fiyat düzeylerinin yerli turistler tarafından normal düzeyde algılandığı belirlenmiştir. Katılımcılara göre yörenin en büyük sorununun sağlık işletmesi sayısının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada kaliteli turistik işletmelerin sayıca az olması gelmektedir. Katılımcılar yörede alınması gereken en önemli tedbir konusunda düzensiz kentleşmenin önüne geçilmesi gerektiğini ifade

---

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** skaraman@balikesir.edu.tr

Atıf (APA): Karaman, S. & Dinç, O., (2022), İç Turizm ve Datça Yöresinde Bir Uygulama, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 14 (2): 146-179, <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1026066>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

etmişlerdir. Bir diğer önemli gördükleri önlem, doğal ve kültürel varlıkların korunması gerekliliği olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İç Turizm, Yerli Turist, Turist Profili, Datça.

Alan Tanımı: Turizm

DOMESTIC TOURISM AND AN APPLICATION AT DATÇA REGION

Abstract

The aim of the study was to determine the demographic and travel profiles of the domestic tourists, to examine the problems of destination that the tourists visited and finally to develop recommendations. In the frame of the aim, questionnaire research was applied to domestic tourists who visited Datça province. The research was applied to 420 domestic tourists between May and September in 2017 and 2018. The findings revealed that participants perceived the prices of tourism product and services at Datça province at a normal level. According to the participants, the most important problem of Datça was insufficient number of health enterprises. The second one was scarceness of the high quality tourism establishments. Participants expressed that the most important precaution for Datça was to prevent unplanned urbanization. The other precaution was to preserve natural and cultural values.

Key Words: Domestic Tourism, Domestic Tourist, Tourist Profile, Datça.

JEL Codes: Z32

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, dünya genelinde hızla büyüyen sektörlerden biridir. Bu durumun en önemli nedeni turizmin turist çeken ülkeye öncelikle ekonomik katkılar sağlaması, bunun yanı sıra kültürel, sosyal ve çevresel anlamda olumlu etkilere sahip olmasıdır. Bundan dolayı turizm, sadece gelişmiş ülkeler açısından değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler tarafından da gün geçtikçe önem kazanan sektör haline gelmiştir.

Türkiye'de iç turizmin yeterli düzeyde gelişme gösterememesinin en önemli nedenleri genellikle döviz getirisi nedeniyle dış aktif turizme ağırlık verilmesi ve iç turizmin kriz dönemlerinde başvurulan bir kurtarıcı olarak görülmesidir

(Özel,2010:106). Bunun yanı sıra yerli halk arasında seyahat kültürünün ve bilincinin yaygınlaşmamış olması, gelir düşüklüğü, tatillerin pahalı olması, işletmelerin yerli ve yabancı turiste farklı fiyat uygulamaları, ikinci konut olarak nitelendirilen yazlıkların yaygınlığı gibi nedenler de iç turizmin gelişmesi önünde engel teşkil etmektedir (Güzel,2011:131; Karakahya,2012:40). Bunun sonucu olarak Türkiye dış turizm konusunda hızla gelişme gösterirken, iç turizmde aynı gelişme hızını yakalayamamıştır.

Buradan hareketle hazırlanan bu çalışmada Türkiye'de iç turizmin önemini vurgulamak ve iç turizmin geliştirilmesi için yerli turistlerin, (yılda tatile çıkış sıklığı, konaklama tercihleri, tatil tercihlerinde etkili olan faktörleri, kullandıkları ulaşım araçlarını, tatilcilerin gittikleri yörede memnuniyetleri ve tekrar ziyaret etme istekleri vb.) tatil profillerini ortaya koyarak gelişimine katkı sağlamak hedeflenmiştir.

2. İÇ TURİZM

Dünyada çok hızla gelişme gösteren sektörlerden olan turizm, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak katkıları dolayısıyla ülkelerin öncelikli önem verdiği bir sektör durumuna gelmiştir .

Kişi başına düşen gelir seviyesinin artması, dünya genelinde çalışma saatlerinin azaltılması ve buna bağlı olarak boş zamanlarda artış meydana gelmesi ve tatilin ihtiyaç olarak görülmeye başlanması turizmin gelişmesine katkı sağlayan faktörler olarak ifade edilmektedir. Bunların yanı sıra teknolojik gelişmeler sayesinde ulaşımın kolaylaşması ve çoğu ülkede vize uygulamalarının kalkması gibi gelişmeler de turizmin gelişmesinde etkili olmuştur (Aslan, 2015: 11).

Turizm, milli gelire katkı sağlayan, ekonomiyi geliştiren, elde ettiği döviz ile ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyen, ülkeler için vazgeçilmez bir ekonomik kaynak olarak dikkat çekmektedir (McIntosh, Goeldner ve Ritchie, 1995: 24; Usta, 2002: 3; Bezirgan, 2008,:7; Demirtaş, 2010: 239).

Özellikle dış aktif turizmin, ülkeye dikkate değer düzeyde döviz sağlayabileceği görülmektedir. Çünkü bir ülkenin sahip olduğu turistik mal ve hizmetlerin müşteriye/turiste gönderilme ihtimali yoktur. Bunun sonucu ihraç edilmesi mümkün olmayan hizmetler bir döviz kaynağı haline gelebilmektedir (Çımat ve Bahar, 2003: 4).

Diğer sektörlerle kıyaslandığında turizmde istihdam yoğunluğu daha fazladır. Bunun en önemli nedeni turizmin emek-yoğun sektör olması ve turistik mal ve hizmetlerin üretiminde otomasyon imkanının çok zor olmasıdır. Bu da turizmin

istihdam yaratıcı etkisini arttırmaktadır. Turizm sektörü bu istihdam sayesinde ekonomiye olumlu katkıda bulunurken diğer yandan da işsizlik sorununu büyük ölçüde azaltmaktadır (Avcıkurt, 2009:38; Kozak vd., 2014:78; Filiz, 2017:7).

Turizmin bölgelerarası ekonomik gelişme üzerinde de bölge insanının refah düzeyinin yükselmesi açısından önemli katkıları bulunmaktadır. Bir bölgeye olan turist hareketleri sonucunda o bölgenin kitle ulaşım sisteminde, elektrik, su vb. altyapı hizmetlerinde, yerel halkın eğitim seviyesinde, alışveriş ve eğlence merkezleri gibi tesis ve faaliyetlerde artışlar yaşanır. Bu anlamda turizm, ekonominin çeşitlenmesine ve diğer sektörlerin gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Bahar, 2007:19).

Turizm, ülkeye sadece döviz kazandıran ekonomik bir aktivite değildir. Aynı zamanda ülkeler arasında sosyal ve kültürel gelişimin önemli bir aracısı, arkadaşlığı ve iyi niyeti teşvik eden bir faaliyettir. Milletler arasında engellerin, önyargıların kırılmasına ve kuşkuvarın yok olmasına yardımcı olmaktadır (Puri ve Chand, 2008b:238). Turistlerin güdülerinden biri yerel halkın kültürünü tanıma merakıdır. Bu sayede yerel halkın sahip olduğu kültürel değerlere daha fazla sahip çıkılmakta, kültürel mirasın ve değerlerin korunması sağlanmaktadır (Özdemir ve Kervankıran, 2011:4; Filiz, 2017:25).

Turizm, ziyaret edilen yerlere göre iç turizm ve dış turizm olarak ikiye ayrılabilir. Ayrıca dış turizm, dış aktif turizm, sürekli ikamet edilen ülkenin dışında diğer ülkeleri ziyaret etmeleri olarak ifade edilirken, dış pasif turizm yurtiçinden insanların yurtdışına ziyaret amaçlı çıkmalarıdır (Köroğlu, 2015:113). İç turizm, ülke içinde vatandaşların sürekli olmamak üzere ziyaret (tatil) amaçlı yer değiştirmelerinden doğan olaylar bütünü olarak tanımlanabilir.

İnsanların turistik ihtiyaçlarını karşılayabileceği hizmetler ve turizm arzı, hem yerli halkın hem de ülke dışından gelen yabancıların beğenisine ve talebine sunulmaktadır. Dolayısıyla temel şartlar ve ihtiyaçlar konusunda ikisi de aynı noktalarda birleşir ve aynı fonksiyonları başarır. Yaygın kullanılan bir ifade ile "iç turizm, dış turizmi hazırlar". Bu açıdan iç turizm dış turizmin dinamiğidir denilebilir (Yaşar, 1996: 18).

İç turizm, bireylerinin kendi ülkeleri içinde seyahatlerinden doğan faaliyet ve hizmetlerden oluşmaktadır. Bir ülkede iç turizmin gelişmesi için, o ülkede gerekli olan altyapı ve üstyapı imkânlarının olması, ulaşım ve iletişim sistemlerinin gelişmesi, vatandaşların bilinçlenmesi ve nitelikli turizm personelinin eğitilmesi gerekmektedir (Akyurt Kurnaz, 2013:3).

1983 yılında Dünya Turizm Örgütü Genel Kurulu'nun Yeni Delhi'de yapılan beşinci toplantısında da yerli turist tanımlanmıştır. Bu tanıma göre yerli turist, " ülkedeki insanların sürekli kaldığı yerden farklı bir yere gelir sağlama amacı olmayan bir günden (24 saat) kısa olmamak ve bir seneyi geçmemek üzere ziyaretçi olan ve seyahate çıkış amacı eğlenmek, dinlenmek, tatil, sportif aktivite, eş-dost ve akrabaları ziyaret, çeşitli özel görevler, toplantı, sağlık, dinsel amaçlı olarak sınıflandırılan kişilere denir (Yaşar, 1996:19).

Turizm pazarı üzerine yapılan araştırmalarda genellikle dış turizm ön planda tutulmuş, iç turizm göz ardı edilen bir konu olmuştur. Bunun en önemli nedeni dış turizmin döviz kazandırıcı etkisinin olmasıdır. Bunun yanı sıra değişik kültürlerle sahip milletleri kaynaştırması ve politik sınırları ortadan kaldırması nedeniyle de dış turizme daha çok önem verilmiştir. Ancak günümüzde özellikle gelişmiş ülkeler için iç turizm, turizm endüstrisinin temel yapıtaşı olarak görülmektedir (Yaşar, 1996:19; Hudson ve Ritchie, 2002:264). Aynı zamanda yerli turistlerin gidecekleri destinasyonun dilini, kültürünü, geleneklerini, yasalarını, iklimini biliyor olmaları nedeniyle iç turizmin özellikle dış turizmden ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra destinasyonların mesafe olarak daha yakın olması, bu nedenle daha sık ziyaret edebilme ve daha uzun süreli konaklama imkanının olması da iç turizmi dış turizmden ayıran önemli özelliklerdir (Pierret, 2011:2).

2.1. İç Turizmin Önemi

Turizmde gelişme göstermiş ülkeler, yurtdışından ziyaretçi gelmesi kadar kendi vatandaşlarının da seyahat ve turizm amaçlı tatile çıkmalarına da özen göstermektedirler. Ülke içindeki vatandaşlarına tatil olanağı sunmayan, vatandaşlarının tatil gereksinimlerini karşılamayan ülkelerin turizmde başarılı olmaları beklenmemektedir. İç turizmde potansiyel talebinin olması ve talebin aktif hale gelmesi, turizm endüstrisinin dış pazarlara ve işletmelere olan bağımlı olmasını azaltmaktadır. İç turizme yönelik yapılan tüm alt ve üst yapı yatırımları ülkeye yönelik dış aktif turizm talebinin karşılanmasında da arz kapasitesinin oluşumunu olumlu etkilemektedir. Çünkü iç turizmin gelişimi için altyapı yatırımları, turizm personeli eğitimi, sabit sermaye birikimi, aynı zamanda dış turizmin geliştirilmesi için de bir zemin oluşturmaktadır (Pierret, 2011: 3). Bu nedenledir ki bir ülkede dış turizm geliştirilmek isteniyorsa o ülkede öncelikle iç turizm endüstrisinin geliştirilmesi gerekmektedir (Yaşar, 1996:19). Ayrıca iç turizmi gelişmiş bir ülke turizm endüstrisi için dış talep dalgalanmalarında oluşan olumsuzluklardan az etkilenerek; turizmin endüstrisinin sağlam bir şekilde gelişmesi sağlanacaktır. Uluslararası ortaya çıkan politik ve ekonomik krizlerin

etkisini turizmde azaltmak amacıyla; iç turizmin geliştirilmesi için daha büyük adımlar (seyahat acentası sayıları artmış, erken rezervasyon çalışmaları yoğunluk kazanmış, iç Pazar için iletişim kanalları etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmış) atılmaya başlanmıştır (Tellioglu ve Tekin, 2016: 497). İç turizm ekonomik, doğal, politik, sağlık alanındaki krizlere daha az duyarlıdır. İç turizm talebi daha istikrarlıdır (Avcıkurt, 2004:4).

İç turizm faaliyetlerinin gelişimi ile ülke içinde doğrudan yatırım yapan turizm işletmeleri, uluslararası turizm piyasasındaki işletmeleri ile tam rekabet edebilmesi ve ayakta durabilmesi için de çok gereklidir. İç turizm gelişimi sayesinde ülke içine yönelik hizmet sunan turizm işletmeleri, hizmet kalitesi , müşteri memnuniyeti, tüketici hakları ve iletişim gibi alanlarda gelişme imkanı bulmaktadırlar. Yurtiçinde birbirleri ile sıkı rekabet eden turizm işletmeleri, uluslararası rakipleri ile de rekabet edebilme yönünde tecrübe kazanmış olarak ayakta kalabilirler.

Bu katkıların haricinde, iç turizme katılan kişiler, ülkenin kültürel ve doğal güzelliklerin korunması ve somut ve somut olmayan kültürel değerlerini öğrenmelerine yardımcı olan, iş yaşamında verimliliklerini artıran, sosyal katkısı yüksek olan bir turizm şeklidir (Kozak vd.,2014:12). İç turizm insanların sosyal, kültürel ve ekonomik çevrelerini daha iyi tanımalarına, bölgeler arası farklılıkların bilincine varılarak ulusal birlik için yaşamalarına ve milli dayanışmanın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bir ülkede yaşayan insanlar iç turizm sayesinde farklı bölgelerde yaşayan yurttaşların gelenek, görenek ve yaşam tarzı farkları ile de tanışmaktadır (Özdemir, 1999:160). İç turizm aracılığı ile bölgeler veya yöreler arasındaki farklı kültürlere mensup insanlar birbirlerini daha yakından tanıyabilir ve birbirlerini üzerindeki yanlış bilgi ve düşünceleri onarma ortamı oluşur.

2.2. Türkiye'de İç Turizmin Gelişimi

Türkiye'de hem döviz getiri etkisi olmaması, hem de tatil kültürü açısından turizm, sosyal ve ekonomik şartlar yeterli gelişme gösteremediği için iç turizm gelişimi yavaş seyretmektedir. (Kervankıran ve Çuhadar, 2017:3). Turizm gelişimi incelendiği zaman, iç turizm faaliyetlerinin dış aktif turizm olmadan önce de mevcut olduğu bilinmektedir. Genellikle sağlık turizmi amaçlı seyahat ve konaklamaların her döneminde turizm hareketleri bulunmaktadır. Termal turizm alanında en önemli örnek, Yalova kaplıcalarının Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda sağlık turizmi amacıyla kullanıma başlanmıştır. (Kozak, vd., 2014:122). Diğer örnekler ise, Afyonkarahisar-Ömer kaplıcasının 1935 yılında

açılması, bununla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarında, Kocatepe ve Çiğiltepe gibi Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın yapıldığı tarihi alanlar ve Frigya Vadisi Ankara'dan gelen ziyaretçilere, düzenli olarak eğitim ve kültürel amaçlı seyahat organizasyonlarının düzenlenmesi yerli ziyaretçilerin özellikle termal ve kültürel aktivitelere yönelik seyahatlere katıldıkları göstermektedir (Kervankıran ve Çuhadar, 2017:3).

1960 yılında yıllık ücretli izin hakkı yürürlüğe girmesi, deniz kıyılarına yönelik turizm amaçlı hareketliliğin başladığı görülmektedir. Devlet Memurları Kanunu'na göre devlet memurları haftalık çalışma süresi 5 gün olarak yasal düzenleme yapılmıştır. Böylelikle kamuda çalışanların bir kısmı hafta sonlarını kısa süreli turizm faaliyetlerine katılma imkanına kavuşmuşlardır (Kervankıran ve Çuhadar, 2017: 3). Türkiye'de turizm hareketliliği, Marmaris, Çeşme, Alanya ve Erdek gibi kıyılar da başlayan iç turizm, daha sonra Bodrum ve Kuşadası gibi sahil kesimlerini de içerisine alarak genişlemiştir (Kozak, vd., 2014:122).

1963 yılında planlı ekonomiye geçişteki birinci kalkınma planı ile birlikte iç turizmin geliştirilmesi için ve turizm talebinin ihtiyaçları karşılayabilecek düzeyde turizm arz imkanlarının artırılması yönünde planlama çalışmaları uygulamasına yer verilmiştir (Özel, 2010:104). Bu gelişim sayesinde döviz kazandırıcı etkeni sebebi ile dış aktif turizm öne çıkmış, dış turizmin gelişmesi amacıyla planlamalar yapılmıştır.

1980'li yıllarda ekonomi alanında yapılan bazı yasal düzenlemeler, ülkede turizmin önemini kavranmaya başlanmış, resmi ve dini tatillerde ve yıllık izin dönemlerinde yurttaşlar iç turizm hareketlerine daha da fazla katılmaya başlamıştır (Gökdeniz, 2010:14). Bunun yanı sıra Türkiye'deki iç turizm hareketlerinin gelişimi, gelişmiş ülkelerindeki çağdaş olarak nitelendirilen turizm hareketlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık, Türkiye'de iç turizme hizmet eden ve oldukça yaygın olan "ikinci konut" ya da diğer ifade ile "yazlık ev" kullanımından kaynaklanmaktadır (Kozak, vd., 2014:122).

1990'da yaşanan körfez krizi, uluslararası turizm hareketliliğinin azalması sonucu Türkiye'de turizm sektörü büyük oranda etkilenmiş ve seyahat acentaları ve konaklama işletmelerini iç turizme yönelmiş ve iç turizm talebinin canlandırılması ile çare aramaya çalışmışlardır (Özel, 2010:106).

2000'li yıllarda iç turizmde indirimli satışların artması, seyahat acentalarının iç turizme yönelik ilgilerinin artması ve ödeme kolaylığı sağlamaları sayesinde orta gelir düzeyine sahip kişiler de iç turizm hareketlerine katılmaya başlamıştır. Erken rezervasyon imkanı, herşey dahil otel konaklama sistemi, taksitli satış gibi

kolaylıklar da iç turizmi canlandırıcı faktörler olmuştur (Gökdeniz, 2010:15). Türkiye’de yabancı ziyaretçi sayısı bakımından dünya sıralamasında ilk on ülke arasında olmasına rağmen iç turizm gelişimi yeterli seviyede olmadığı saptanmaktadır.

2.3. Kamuda İç Turizm ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de iç turizmin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilmesi planlanan çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülen kalkınma planlarının turizm bölümünde ele alınmıştır. İlk olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile gündeme gelmiş ve daha sonraki kalkınma planlarında da yer almıştır (“Kalkınma Planları”, 2018),

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1963-1967) turizm sektörü ile ilgili bölümünde ana ilkeler ve hedefler ile uygulanacak metotlar başlığı altında iç turizm ile ilgili herhangi bir politika belirlenmemiştir. Talep ve gelir konusunda da dış turizmi ön planda tutan uygulamalar mevcuttur. Bununla birlikte tedbirler bölümünde iç turizmin, dış turizmin gelişmesi bakımından öncülük görevi olduğu belirtilmiş ve dış turizmin geliştirilmesi için teşvik edilmesi gereği vurgulanmıştır

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) dış aktif turizme daha çok ağırlık verildiği görülmektedir. İlkeler başlığı altında dış turizm döviz gelirlerinin, yabancı turist sayısı ve turistlerin ortalama harcamalarının artırılması amaçlanmış, bunun yanı sıra iç turizm hareketlerinin de geliştirilmesi yönünde bir hedef belirlenmiştir. Bunun yanı sıra yerli turist sayısı ve iç turizm gelirleri ile ilgili tahmin de bulunulmuş, yatırımlar bölümünde tahmini yerli turist sayısı yabancı turist sayısı ile birlikte ele alınarak gerekli konaklama kapasitesi hesaplanmıştır. Politika düzenlemeler kısmın da ise iç turizmin gelişimi ile ilgili maddelere yer verilmemiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977) ilkeler ve tedbirler başlığı altında dış ve iç turizm talebine uygun biçimde turizm yatırım ve işletmeciliğinde özel sektörün esas alınması amaçlanmıştır. Bununla birlikte sosyal turizme ağırlık verilmesi planlanmıştır. Bunun için sosyal turizm faaliyetlerine ağırlık verilerek, kamuda çalışanların kamu iktisadi teşekküllerinin eğitim ve araştırma tesisleri (kamu kampları) ile tatilcilerin tatil harcamalarının azaltılması hedeflenmiştir. Böylelikle iç turizmin teşvik edilebileceği belirtilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1978-1983) üçüncü plan döneminde yaşanan iç turizm gelişiminden bahsedilmiş, iç turizme katılanların 4 milyon kişiye ulaştığı ancak, yatak sayısındaki yetersizlik ve turizm işletmelerinde

fiyatlar genel seviyesinin yüksek olması nedeniyle iç turizm talebinin yurtdışında seyahate yönlendiği belirtilmiştir. Planda ilkeler ve politikalar bölümünde kamu kuruluşlarına ait eğitim ve dinlenme kamplarının, iç turizm gelişiminde kârı ön plana çıkarmadan işletilmelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca çalışanların, dinlenme ve tatil gereksinimini karşılamak için önlemlerin alınması gereği vurgulanmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1984-1989) ilkeler ve politikalar kısmında kamu ve özel sektör çalışanlarının uygun imkanlarla tatil olanakları sağlamak amaçlanmıştır. Turizm istatistikleri ile ilgili sayıların yetersiz olması, bu konuda yurda gelen yabancılar ziyaretçiler ve işçi aileleri ile yurtdışına çıkan yurttaşlar hakkında detaylı ve güncel verilerin temin edilmesinde teknik imkânlarından yararlanılması ve iç turizm istatistikleri ile ilgili bilgilerin de toplanması planlanmıştır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994) iç turizmle ilgili bir politika yer almamaktadır. Sadece ilkeler ve politikalar bölümünde dolaylı olarak vatandaşların uygun ve güvenli imkanlarla tatil yapması hedefi bulunmaktadır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005), Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2006-2013) ve Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2014-2018) doğrudan yatırımların teşvik edilmesi ve tanıtma faaliyetleri ile iç ve dış turizmle ilgili düzenlemeler yer almaktadır.

Dünya genelinde turizm sektöründe yaşanan gelişmeleri ve değişimleri yakalamak amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1-3 Kasım 2017 tarihinde Ankara'da 3. Turizm Şurası düzenlenmiştir. Şurası kapsamında oluşturulan 13 Komisyondan biri de "İç Turizm Komisyonu" olmuştur. Bu komisyonda iç turizmin de dış turizm kadar önemli olduğu ve dış turizme zemin hazırladığı vurgulanmıştır. Özellikle turizm alanında önemli konumda olan ülkelerin iç turizm pazarı ile Türkiye'nin iç turizm pazarı karşılaştırılmış, Türkiye'nin bu konuda oldukça yetersiz bir durumda olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada öncelikle iç turizme yönelik istatistik, veri ve analizlerin toplanabilmesi için Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Belgesi'nde belirtilen "İç Turizm Birimi"nin kurulması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra belirlenen hedefler genel hatlarıyla aşağıdaki gibi belirtilebilir (Turizm Şurası,2017),

- iç turizm pazarına yönelik deniz turizmine alternatif olarak diğer turizm çeşitlerini de yaygınlaştırmak,
- iç turizmde yaşanan mevsimselliği önlemek,

- orta ve alt gelir gruplarına hitap eden sosyal turizm uygulamalarını geliştirmek,
- tur operatörleri ile seyahat acentalarını iç turizme teşvik etmek,
- iç turizme yönelik tanıtım ve destek kampanyaları düzenlemek.

Turizm alanında kamu ve özel sektör işbirliğini ve stratejik planlama çalışmalarının yönetim ve uygulamasını değerlendirmek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2007-2013 hazırlanmıştır. Turizm Stratejisi'nde ve Eylem Planı'nda iç turizm konusu, iç turizm ana başlığın altında iç turizmde tanıtma faaliyetleri, iç turizm piyasasının desteklenmesi, iç turizmdeki gelişmelerin takip edilmesi, alternatif turizm ve sosyal turizm olmak üzere beş bölümde değerlendirilmiştir. İç turizm tanıtımı ile ilgili olarak varış noktası ve markaya yönelik tanıtımların gerçekleştirilmesi ve erken rezervasyon ile yerli turiste sezon dışında uygun fiyatlı tatil olanakları sunulması ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. İç turizm pazarının desteklenmesi kapsamında alt gelir gruplarına yönelik uygun fiyatlandırma, iç turizme hizmet veren acentaların desteklenmesi, gençlerin iç turizme yönelmelerinin teşvik edilmesi hedefleri yer almaktadır. İç turizm pazarının izlenmesi başlığı altında iç turizm ile ilgili istatistiki verilerin derlenmesi ve bilgilerin toplanması konularına yer verilmiştir. Alternatif turizm kapsamında bölgesel ve yerel bazda tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Sosyal turizm kapsamında ise dezavantajlı grupların tatile çıkmalarına olanak sağlayacak projelerin geliştirilmesi amaçlanmıştır (<http://www.kultur.gov.tr>).

2.4. İç Turizm ile İlgili Çalışmalar

Çoğu ülkede iç turizm gerek büyüklük gerekse ekonomik açıdan uluslararası turizm hareketlerine katkı sağlamaktadır. Buna rağmen araştırmacılar iç turizm olgusu, ekonomik katkıları, az gelişmiş ülkelerde bölgelerarası dengesizlikleri azaltma potansiyeli konularına son yıllarda değinmeye başlamışlardır. Yapılan bu araştırmaların çoğu iç turizmin ekonomik katkısı ile ilgili olup az bir kısmı ekonomik olmayan etkileri üzerinde durmuştur (Jerenashvili, 2014:44).

Türkiye'de de 1990'lı yıllardan itibaren iç turizm ile ilgili çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların büyük kısmı kavramsal nitelikli çalışmalar olup, iç turizmin önemi vurgulanmış, geliştirilmesi için bir dizi öneriler geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra iç turizmin sorunlarını vurgulamak, tespit edilen sorunların çözümü kolaylaştırıcı tedbirler almak amacıyla yapılmış yüksek lisans ve doktora tezi çalışmalarına da rastlanmıştır.

Türkiye'de iç turizmin mevcut durumunu ve talep profilini ortaya koymak ve iç turizmin geliştirilmesi için gereken stratejileri belirlemek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1983, 1992 ve 1997 yıllarında araştırmalar yapılmıştır. Türkiye genelinde gerçekleştirilen çalışmalarda yurtiçi ve yurtdışı turizm hareketleri değerlendirilmiştir. Çalışmalarda iç turizme yönelik istatistiksel verilere geniş ölçüde yer verilmiş, iç turizmin geliştirilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur (Bezirgan, 2008:60; Gökdeniz, 2010:6; Özel, 2010:111).

Yaşar tarafından 1996 yılında Ayvalık yöresinde iç turizmin geliştirilmesine yönelik yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında Ayvalık yöresinin turistik arz ve talep yapısını ele almış, bu doğrultuda iç turizmin geliştirilmesine yönelik yapılması gerekenler ile ilgili örnek bir politika ve strateji önerisi geliştirmiştir.

Özdemir'in 1999 yılında yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de iç turizm olgusu kavramsal olarak ele alınmış, iç turizmin önemini ve gerekliliğini ayrıntılı olarak değerlendirmiş, iç turizme yönelik sorunların çözümünde seyahat acentalarının rolüne vurgu yapmıştır.

Öter'in (2001), iç turizmin geliştirilmesinde teşvik seyahatlerinin önemini ele aldığı yüksek lisans tezi çalışmasında teşvik seyahatlerinin iç turizmi geliştirmek amacıyla nasıl kullanılacağı ve seyahat acentalarının bu konudaki bilgi düzeyleri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde iç turizmi geliştirmek amaçlı öneriler sunulmuştur.

Koç'un (2003) Türkiye iç turizm pazarında tüketici davranışını analiz etmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada mülakat, gözlem ve odak grup görüşmesi yöntemleri aracılığıyla tüketicilerden seyahat acentası yöneticilerinden ve çalışanlarından veriler elde edilmiştir. Yerli turistlerin seyahat süreleri ve seyahat dönemleri, karar verme süreçleri, amaçları, güdüleri, seyahatin organize şekli ve seyahat acentası kullanımına ilişkin bulgulara ulaşılmış ve bu bulgulara dayanarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır.

Avcıkurt ve Erdem'in 2006 yılında bölgesel tanıtma faaliyetlerinin iç turizmi geliştirmedeki rolü üzerine yaptıkları çalışmalarında Eğirdir yöresi ele alınarak bölgesel tanıtımın iç turizme olan katkıları irdelenmiş ve iç turizme ilişkin bir model önerisi geliştirilmiştir (Bezirgan, 2008:61).

TÜRSAB, 2007 yılında iç pazar ile ilgili seyahat acentalarına yönelik anket çalışması uygulamış, elde edilen veriler doğrultusunda iç turist profili belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada iç turizme katılanların katıldıkları seyahat

çeşidi ve tercih ettikleri konaklama türlerine ilişkin istatistiksel verilere yer verilmiştir (Gökdeniz, 2010:6).

Kızıllırmak tarafından 2008 yılında yapılan iç turizmin geliştirilmesine yönelik pazarlama amaçlı halkla ilişkiler uygulamalarını incelediği çalışmasında, Türkiye’de mevcut iç turizm talebini canlandırmak amacıyla öne sürülen Anadolu Tatil Günleri uygulamasının kapsamının genişletilmesini ve bu uygulamanın tüm Anadolu illerinde sürdürülmesini önermiştir (Özel, 2010:108).

Bezirgan tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen yüksek lisans tez çalışmasında Altınoluk yöresini ziyaret eden yerli turistlere yönelik anket uygulaması yapılmış, elde edilen bulgular doğrultusunda, iç turizmde yaşanan sorunları belirleyerek bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya koymak amaçlanmıştır.

Özel (2010), güdülere dayalı yerli turist tipolojisini belirlemek amacıyla doktora tez çalışması gerçekleştirmiştir. Bu amaçla araştırma kapsamında yer alan il ve ilçelerdeki konaklama işletmelerinde kalan yerli turistlerden anket yoluyla veri toplanmış ve analizler yapılmıştır. Araştırmada tespit edilen bulgular sayesinde yerli turistlerin seyahat etmede etme güdülleri belirlenmiştir. Bu faktörler doğrultusunda iç turizm piyasasında "rahatlama arayanlar, çekingenler, başarı arayanlar, aile düşünürleri, spor tutkunları, kaçış arayanlar" olmak üzere altı tip yerli turistin bulunduğu belirlenmiştir.

Karakahya (2012) gerçekleştirmiş olduğu lisansüstü tez çalışmasında Eskişehir'deki konaklama işletmeleri yöneticilerinin iç turizm yönelik algılarını saptamayı amaçlamıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, iç turizmle ilgili sorunları tespit etmek ve belirlenen etkenlerin çözümüne yönelik öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Yurt İçi Turizm araştırması her yıl I.Çeyrek Ocak-Mart, II.Çeyrek Nisan-Haziran, III.Çeyrek Temmuz-Eylül ve IV.Çeyrek Ekim-Aralık olarak dört dönem yapılmaktadır. TÜİK Hanehalkı Yurt İçi Turizm istatistik çalışmasında, seyahate çıkan kişi sayısı, seyahat sayısı, geceleme sayısı, ortalama geceleme sayısı, toplam harcama tutarı, paket tur harcaması, kişisel harcamalar ve seyahat başına ortalama harcama tutarlarını tespit etmektedir.

Tablo 1: 2018 Yılı Hanehalkı Yurt İçi Turizm İstatistikleri

Dönemler	Seyahat	Gecelem	Ortalama	Toplam	Paket Tur	Seyahat
----------	---------	---------	----------	--------	-----------	---------

	e Çıkan Kişi Sayısı (Bin)	e Sayısı (Bin)	Gecelem e	Harcama (Bin)	Harcamas ı (Bin)	Başına Ort.(TL)
I.Çeyrek	11876	112768	7.3	6300922	364631	407
II.Çeyrek	15047	111118	5.9	7370645	523991	392
III.Çeyrek	24999	333038	10.2	2113893	2390035	650
IV.Çeyrek	9333	76796	6.5	5455651	229165	467

Kaynak. www.tuik.gov.tr “Hanehalkı-Yurt-İçi-Turizm”,2019

Tuik 2018 yılı Hanehalkı Yurt İçi Turizm harcamaları içinde %81’ kişisel harcamalar ve % 9’u paket tur harcaması şeklinde gerçekleşmiştir. İç turizmde yerli turistlerin paket tur satın alarak tatile çıkış oranının düşük olduğunu göstermektedir. Ziyaret amaçlarının %58.9’u ile ilk sırada yakınları ziyaret amacıyla ilk sırada yer almaktadır. Seyahate çıkanların en çok arkadaş, akraba evinde konaklama yaptıkları tespit edilmiştir (“Hanehalkı-Yurt-İçi-Turizm”, 2019).

3.YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Yöntemi

İç turizm ile ilgili yapılan araştırma da nicel araştırma modelinden yararlanılmıştır. ikincil veri kaynaklarından yararlanılarak araştırmanın amacına uygun sonuçlar elde edebilmek için anket formu oluşturulmuştur. Anket formu ile elde edilen veriler ve bulgular analiz edilerek birincil verilere ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, belirlenen araştırma evreninden kolayda örneklem alınmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

3.2.Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Türkiye genelinde iç turizm kıyı kesimleri boyunca pek çok yerde gelişme göstermiştir. Araştırmanın Türkiye genelinde yürütülmesi hem zaman hem de bütçe olanakları açısından mümkün olamamasından dolayı araştırmanın evrenini Datça yöresini ziyaret eden yerli turistler oluşturmaktadır. Datça yöresinin tercih edilmesinin nedenleri arasında yörenin daha çok yerli turist için çekim merkezi olması ve yerli turist tarafından kullanılan yazlıkların yaygın olması gelmektedir.

Yöreyi ziyaret eden yerli turist sayısının fazla olması nedeniyle evren içerisinde yer alan turistlerden örneklem seçilerek araştırmanın bu seçilen örneklem üzerinde yürütülmesi hedeflenmiştir. Ural ve Kılıç (2011:35) tarafından yapılan tanıma göre örneklem, "araştırma evreni içerisinde amaca uygun olarak seçilen ve evreni temsil yeteneğine sahip olan birimler veya elemanlar kümesidir". Bu kapsamda hazırlanan anket formu Datça yöresine gelen 450 yerli turiste elden ve turizm işletmeleri aracılığıyla ulaştırılmıştır. Bu anketlerden 30 adedi, %50'sinden fazlasının eksik doldurulmuş olması gerekçesiyle değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak 420 tane anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Teknikleri

Araştırmada veri toplamak amacıyla anket tercih edilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu beş kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda yerli turistlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla yöneltilen sorular yer almaktadır. İkinci kısımda katılımcıların Datça yöresinde geçirdikleri tatillerine yönelik profil belirlenmesi amaçlanmıştır. Anket formunun üçüncü kısmında yerli turistlerin, Datça yöresinde sunulan turistik mal ve hizmetlerin fiyat düzeylerini derecelendirmeleri istenmiştir ve bu bölümde toplam 6 ifade bulunmaktadır. Dördüncü kısımda Datça yöresine gelen yerli turistlerin yörede karşılaştıkları ya da gözlemledikleri sorunlar ile ilgili toplam 9 ifadeye yer verilmiştir. Son kısımda Datça yöresine gelen yerli turistlerin yörenin turistik açıdan daha çekici hale gelebilmesi için alınabilecek tedbirler ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu bölüm ise toplam 11 ifadeden oluşmaktadır.

Anket formunun üçüncü, dördüncü ve beşinci kısımlarında kullanılan ifadelerde 1=kesinlikle katılmıyorum ile 5=kesinlikle katılıyorum arasında 5'li Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. İfadeler, Avcıkurt vd. (2004) tarafından yapılan "Balıkesir Yöresinin Yerli Turist Profili" isimli çalışmadan alınarak ve revize edilerek hazırlanmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Hazırlanan anket formu Datça yöresine gelen yerli turistler üzerinde uygulanmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda turistler ile yüz yüze görüşmek suretiyle ve Datça yöresinde yer alan çeşitli konaklama işletmelerine elden teslim ederek gönüllülük esası çerçevesinde anket formlarının doldurulması sağlanmıştır. Gerektiğinde ankette yer alan ifadeler ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Anket çalışması 2017 ve 2018 yıllarında,

turizm sezonunun en yoğun olduğu dönem olan Mayıs ve Eylül ayları arasında gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Anket formlarından elde edilen veriler frekans dağılımları, yüzde dağılımları ve aritmetik ortalama tekniklerinden yararlanarak değerlendirilmiştir. Öncelikle katılımcıların demografik özellikleri ile Datça yöresine yönelik tatil profilleri frekans ve yüzde dağılımları verilerek değerlendirilmiştir. Ardından fiyatlar, sorunlar ve tedbirler ile ilgili ifadelerin aritmetik ortalama ve standart sapmalar belirlenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

İç turizmin gelişme göstermiş olduğu Datça yöresinde 2017-2018 yılları içinde yapılan anket çalışması sonucu elde edilen bilgiler analiz ve yorumlanmıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%	Yaş	n	%
Erkek	194	46,2	24 yaş ve altı	46	11,0
Kadın	226	53,8	25-34 yaş arası	105	25,0
Toplam	420	100,0	35-44 yaş arası	121	28,8
Medeni Durum	N	%	45-54 yaş arası	53	12,6
Evli	271	64,5	55 yaş ve üzeri	95	22,6
Bekar	149	35,5	Toplam	420	100,0
Toplam	420	100,0	Meslek	n	%
Öğrenim Düzeyi	N	%	Memur	123	29,2
İlkokul mezunu	9	2,1	İşçi	28	6,7
Ortaokul mezunu	12	2,9	Emekli	102	24,3
Lise mezunu	108	25,7	Serbest Meslek	100	23,8
Önlisans mezunu	24	5,7	Ev Hanımı	28	6,7
Lisans mezunu	216	51,5	Öğrenci	32	7,6
Lisansüstü mezunu	51	12,1	İşsiz	7	1,7
Toplam	420	100,0	Toplam	420	100,0

Araştırmaya katılan yerli turistlerin cinsiyetleri değerlendirildiğinde Tablo 2'de görüldüğü gibi katılımcıların %46,2'sinin erkek turistlerden, %53,8'inin ise kadın turistlerden oluştuğu belirlenmiştir, katılımcıların %64,5'i evli olduklarını, geri kalan %35,5'i ise bekar olduklarını ifade etmişlerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde Datça yöresi daha çok evliler için tercih edilen bir turistik merkez olarak dikkat çekmektedir.

Katılımcıların yaş durumları incelendiğinde, %28,8 oranı ile 35-44 yaş arası katılımcıların ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada %25 oranı ile 25-34 yaş arası katılımcılar, üçüncü sırada ise %22,6 oranı ile 55 yaş ve üzeri katılımcılar gelmektedir. Ardından %12,6'lık oran ile 45-54 yaş arası turistler ve son olarak %11'lik oran ile 24 yaş ve altı turistler yer almaktadır.

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde yarısından fazlasının (%51,5) lisans mezunu oldukları görülmektedir. Lise mezunu olanların oranı %25,7'dir. Geri kalan katılımcıların %12,1'i lisansüstü mezunu, %5,7'si önlisans mezunu, %2,9'u ortaokul mezunu ve son olarak %2,1'i ilkokul mezunudur.

Katılımcıların meslek durumlarına bakıldığında Datça'yı ziyaret eden turistler arasında %29,2'sinin memur olduğu ve ilk sırada yer aldığı belirlenmiştir. emekli olanların oranı %24,3 iken, serbest meslek sahibi olanların oranı %23,8'dir. Öğrencilerin (%7,6), ev hanımlarının (%6,7), işçilerin (%6,7) ve işsizlerin (%1,7) oranları daha düşük seviyelerde kalmıştır.

Tablo 3: Katılımcıların Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyi	n	%
Geliri yok	43	10,3
1601-2000TL arası	70	16,7
2001-3000TL arası	82	19,5
3001-4000TL arası	103	24,5
4001TL ve üzeri	122	29,0
Toplam	420	100,0

Tablo 3'de görüldüğü gibi katılımcıların gelir durumlarını tespit etmek için anket formundaki soruya vermiş oldukları cevaplar analiz edildiğinde %29,0'u 4001TL ve üzerinde bir gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %24,5'i 3001-4000TL arası gelire sahiptir. 2001-3000TL arasında gelire sahip olanların oranı %19,5'tir. 1601-2000TL arası gelire sahip olanların oranı %16,7 ve son olarak herhangi bir gelire sahip olmayanların (Tablo 1 'de öğrenci ve işsizlerin oranı %10 civarındadır) oranı %10,3'tür.

Tablo 4: Katılımcıların Datça Yöresine Geliş Sıklıklarının Dağılımı

Geliş sayısı	n	%
1 kez	110	26,2
2 kez	63	15,0
3 kez	42	10,0
4 kez	18	4,3
5 kez ve üzeri	187	44,5
Toplam	420	100,0

Datça yöresini ziyaret eden yerli turistlerin yöreye geliş sıklıkları incelendiğinde, tablo 4'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan katılımcıların %44,5'i beş kez ve üzeri sayıda tatillerini Datça yöresinde geçirdiklerini ifade etmiştir. Datça'ya ilk defa gelenlerin oranı %26,2'dir. Bu oranları sırasıyla %15,0 ile 2 kez gelenler, %10,0 ile 3 kez gelenler ve %4,3 ile 4 kez gelenler izlemektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Datça Yöresinde Kalış Sürelerinin Dağılımı

Kalınan gün sayısı	n	%
1-3 gün	60	14,3
4-6 gün	94	22,4
7-10 gün	111	26,4
11-15 gün	47	11,2
15 günden fazla	108	25,7
Toplam	420	100,0

Tablo 5'de katılımcıların Datça yöresinde kalış sürelerinin dağılımı görülmektedir. Buna göre katılımcıların %26,4'ünün yörede 7-10 gün arası kalış gerçekleştirecekleri belirlenmiştir. Yüzde 25,7'si 15 günden fazla bir süre Datça'da kalacaklarını ifade etmiştir. Anket soruları yüz yüze görüşme ile doldurulduğu için, katılımcıların çoğunluğunun yazlık sahibi oldukları ve dolayısıyla daha uzun süreli kalış gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Ardından sırasıyla %22,4 oranı ile 4-6 gün arası kalanlar, %14,3 ile 1-3 arası kalanlar ve %11,2 ile 11-15 gün arası kalanlar gelmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Tatillerini Kiminle Geçirdiklerinin Dağılımı

Tatili kiminle geçirdikleri	n	%
Yalnız	20	4,8
Ailemle	323	76,9
Arkadaş/arkadaş grubumla	77	18,3
Toplam	420	100,0

Katılımcılara tatillerini kiminle geçirdikleri sorusu yöneltilmiş ve Tablo 6’da görüldüğü gibi katılımcıların üçte birinden fazlasının (%76,9) tatillerini ailesi ile birlikte geçirdikleri belirlenmiştir. Katılımcıların %18,3’ü arkadaş ve/veya arkadaş grubu ile, %4,8’lik kısmı ise kendi başlarına tatillerini geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 7: Katılımcıların Datça Yöresini Tercih Etmelerinde Etkili Olan Faktörlerin Dağılımı

Tercih nedenleri	n	%
Tanıdık tavsiyeleri	212	40,40
Önceki deneyimler	220	41,98
Görsel ve yazılı basın	30	5,72
Seyahat acentası	-	-
İnternet	62	11,85
Toplam (Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemelerine olanak tanınmıştır)	494	100

Katılımcılara Datça yöresini tercih etmelerinde etkili olan faktörler ile ilgili soru yöneltilmiş ve birden fazla şıkki işaretleyebilecekleri ifade edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 7’de görülmektedir. Katılımcıların Datça yöresini tercih etmelerinde etkili olan faktörlerin başında %41,98’lik oran ile önceki deneyimler gelmektedir. Tanıdık tavsiyesi %40,40’lık oranı ile ikinci sırada yer almaktadır. İnternetin (%11,85) ve görsel/yazılı basının (%5,72) oranları ise daha düşük düzeyde kalmıştır. Elde edilen dikkat çekici bir başka bulgu ise seyahat acentalarının hiçbir katılımcı için etkili faktör olmamasıdır.

Tablo 8: Katılımcıların Datça Yöresine Geliş Aylarının Dağılımı

Geliş ayları	n	%
Mayıs	42	5,33
Haziran	88	11,18
Temmuz	191	24,26
Ağustos	257	32,65
Eylül	166	21,08
Ekim	33	4,20
Diğer aylar	10	1,3
Toplam (Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemelerine olanak tanınmıştır)	787	100

Katılımcılara yöneltilen geliş ayları ile ilgili soruda da benzer şekilde katılımcıların birden fazla şıkkı işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre katılımcıların yarısından fazlasının Datça yöresini ziyaret etmek için yaz aylarını tercih ettikleri belirlenmiştir. Ağustos ayında gelenlerin oranı %32,65, Temmuz ayında gelenlerin oranı %24,26'dır. Üçüncü sırada %21,08'lik oran ile Eylül ayı, dördüncü sırada ise %11,18'lik oranı ile Haziran ayı gelmektedir. Ekim ile Mayıs ayları da dahil olmak üzere diğer ayların toplam oranı ise %10,83 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 9: Katılımcıların Kullandıkları Ulaşım Türünün Dağılımı

Ulaşım türü	n	%
Kendi aracı	281	66,9
Otobüs	111	26,4
Uçak	28	6,7
Toplam	420	100,0

Katılımcıların %66,9'u Datça yöresini ziyaretlerinde ulaşım aracı konusunda çoğu kendi araçları ile gelmeyi tercih etmişlerdir. Otobüs ile gelenlerin oranı %26,4 iken, uçak ile gelenlerin oranı sadece %6,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 10: Katılımcıların Datça Yöresine Geliş Nedenlerinin Dağılımı

Geliş nedeni	n	%
Eğlence/dinlenme	363	37,90
Ziyaret	84	8,75
Sağlık	38	3,95
Spor	7	0,72
Doğal çekicilik	316	32,98
Kültürel çekicilik	71	7,40
Yazlık sahibi olma	79	8,30
Toplam (Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemelerine olanak tanınmıştır)	958	100

Katılımcılara Datça yöresine geliş nedenleri ile ilgili yöneltilen soruda katılımcıların birden fazla şıkkı işaretleyebilecekleri ifade edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 9'da verilmiştir. Tablo 10'da bakıldığında eğlence ve dinlenme amaçlı gelenlerin oranının %37,90 olduğu görülmektedir. Geliş amacı olarak ikinci sırada Datça yöresinde yer alan doğal çekicilikler %32,98 oranı gelmektedir. Bu iki neden, katılımcıların yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır. Geri kalan katılımcıların %8,75'i yakınlarını ziyaret amaçlı, %8,30'u Datça'da yazlık sahibi olmaları nedeniyle, %7,40'ı kültürel çekicilikler nedeniyle, %3,95'i sağlık nedeniyle ve son olarak sadece yaklaşık %1'i spor amaçlı yöreye ziyarette bulunmuşlardır.

Tablo 11: Katılımcıların Kaldıkları Konaklama Türünün Dağılımı

Konaklama türü	n	%
Otel/motel	201	47,9
Pansiyon	48	11,4
Apart otel	13	3,1
Kamping	7	1,7
Yazlık	151	36,0
Toplam	420	100,0

Buna göre katılımcıların yaklaşık yarısı (%47,9) konaklama türü olarak otel/moteli tercih etmiştir. İkinci sırada yazlıklarda (%36,0) konakladıkları görülmektedir. Pansiyonda konaklayanların oranı %11,4'tür. Apart otel (%3,1) ve kamping (%1,7) ise oldukça düşük seviyede tercih edilen konaklama türleri olmuştur.

Tablo 12: Katılımcıların Harcama Düzeylerinin Dağılımı

Harcama düzeyi	n	%
1000TL ve altı	73	17,4
1001-1500TL arası	86	20,5
1501-2000TL arası	111	26,4
2001TL ve üzeri	150	35,7
Toplam	420	100,0

Katılımcıların tatilleri süresince harcama durumları ilgilendirilen anket sorusuna vermiş oldukları cevaplara göre , Tablo 12'de görüldüğü gibi %35,7'sinin 2001TL ve üzerinde harcamada buldukları belirlenmiştir. Katılımcıların %26,4'ü 1501-2000TL harcamada bulunurken, %20,5'i 1001-1500TL harcama yapmıştır. 1000TL ve altında harcama yapanların oranı ise %17,4'tür. Katılımcıların ortalama kalış süreleri 7-10 gün arasında değişmekte ve büyük bir çoğunluğu aileleri ile birlikte tatil yaptıkları için ortalama harcama miktar normal düzeyde olduğu saptanabilir.

Tablo 13: Datça Yöresine Gelen Katılımcıların İkamet Ettikleri İllerin Dağılımı

İkamet edilen il	n	%
İstanbul	140	33,3
Ankara	110	26,2
İzmir	33	7,9
Bursa	25	5,9
Kocaeli	18	4,3
Denizli	17	4,1
Aydın	12	2,9
Erzurum	10	2,3
Diğer	52	12,4
Eksik veri	3	0,7
Toplam	420	100,0

Katılımcılara açık uçlu olarak ikamet ettikleri şehirler sorulmuştur. Veriler elde edildikten sonra gruplandırılmıştır. Buna göre katılımcıların üçte biri (%33,3) İstanbul ilinde ikamet etmektedir. İstanbul ilini sırasıyla Ankara (%26,2), İzmir (%7,9), Bursa (%5,9), Kocaeli (%4,3), Denizli (%4,1), Aydın (%2,6), Erzurum (%2,3), diğer illerin toplamı %12.4 olduğu görülmektedir. Diğer seçeneğinde yer alan katılımcıların Afyon, Aksaray, Antalya, Bilecik, Çanakkale, Düzce, Eskişehir, Karabük, Kayseri, Kırklareli, Konya, Malatya, Manisa, Sakarya,

Samsun ve Zonguldak illerinde ikamet ettikleri belirlenmiştir. Üç katılımcı ise ikamet ettikleri ili belirtmemiş ve dolayısıyla eksik veri olarak gösterilmiştir.

Tablo14: Katılımcıların Datça Yöresindeki Tatillerinden Memnuniyet Düzeylerinin Dağılımı

Memnuniyet düzeyi	n	%
Kesinlikle memnunum	217	51,7
Memnunum	194	46,2
Ne memnunum ne memnun değilim	7	1,7
Memnun değilim	2	0,5
Kesinlikle memnun değilim	-	-
Toplam	420	100,0

Katılımcıların Datça yöresindeki tatillerinden memnuniyet düzeylerinin dağılımı incelendiğinde, katılımcıların yarıdan fazlası Datça'da geçirdikleri tatillerinden kesinlikle memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Yine yarıya yakınının (%46,2) tatillerinden memnun oldukları belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile katılımcıların neredeyse tamamı (%97,9) Datça yöresindeki tatillerinden memnun kalmışlardır. Katılımcıların %1,7 gibi oldukça düşük bir oranı ne memnunum ne de memnun değilim seçeneğini işaretlemişlerdir. Katılımcıların sadece ikisi (%0,5) yöredeki tatillerinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. En önemli bulgulardan birisi ise Datça yöresinde geçirdiği tatilden “Kesinlikle Memnun Değilim” ifadesine hiç kimse işaretlenmediği saptanmıştır.

Tablo 15: Katılımcıların Datça Yöresini Tekrar Ziyaret Etme İsteklerinin Dağılımı

Tekrar gelme isteği	n	%
Kesinlikle evet	224	53,3
Evet	167	39,8
Ne evet ne hayır	26	6,2
Hayır	3	0,7
Kesinlikle hayır	-	-
Toplam	420	100,0

Katılımcıların Datça yöresini tekrar ziyaret etme isteklerinin dağılımı ile ilgili elde edilen bulgular incelendiğinde yarıdan fazlasının (%53,3) Datça'yı kesinlikle tekrar ziyaret etme isteklerinin olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %39,8'i yöreyi ziyaret etme isteklerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bir ifade ile katılımcıların %93,1 gibi neredeyse tamamına yakın bir oranı tekrar gelme

isteğindedir. Katılımcıların %6,2'lik kısmı ne evet ne hayır seçeneğini işaretlerken, sadece 3 katılımcı (%0,7) yöreyi ziyaret etme isteklerinin olmadığını belirtmiştir. Kesinlikle hayır seçeneğini işaretleyen katılımcı olmamıştır.

Tablo 16: Fiyat Unsurlarına Ait İfadelerin Aritmetik Ortalama Değerleri

İfadeler	A.O.(x)
1 Datça'da yer alan konaklama tesisleri (otel, motel v.b.)	3,33
2 Datça'da yer alan eğlence tesisleri	3,39
3 Datça'da var olan alışveriş olanakları	3,30
4 Datça içerisindeki yerel ulaşım olanakları	3,16
5 Datça'da yer alan yiyecek-içecek tesisleri	3,51
6 Datça'da düzenlenen turlar-geziler	3,27
Toplam	3,33

(x) Aritmetik Ortalama

1-Çok Ucuz 2-Ucuz 3-Normal 4-Pahalı 5-Çok Pahalı

Datça yöresine gelen yerli turistlerin turizme yönelik mal ve hizmetlerin fiyat unsurlarına verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların tüm ifadelerine normal ve pahalı arasında olacak düzeyde katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Fiyat unsuru konusunda en yüksek ortalama "Datça'da yer alan yiyecek-içecek tesisleri" ifadesine aittir. Katılımcılar bu ifadeye 3,51 oranında katılım göstererek fiyatlarını pahalıya yakın cevaplar vermişlerdir. Katılımcılar fiyatlar genel düzeyinin en düşük ortalamaya sahip olan (3,16 ortalama) "Datça içerisindeki yerel ulaşım olanakları" ifadesidir.

Tablo 17: Tatil Süresince Karşılaşılan Sorunlara Ait İfadelerin Aritmetik Ortalama Değerleri

İfadeler	A.O.(x)
1 Konaklama tesislerindeki hizmet kalitesi yetersizdir.	2,43
2 Ulaşım sorunu vardır.	3,05
3 Gürültü kirliliği sorunu vardır.	2,42
4 Genel olarak fiyatlar pahalıdır.	2,90
5 Çevre kirliliği sorunu vardır.	2,63
6 Altyapı sorunu vardır.	3,15
7 Sağlıkla ilgili sorunlar vardır.	3,37
8 Kaliteli turistik işletmelerin sayısı yetersizdir.	3,20
9 Yetersiz danışma ve halkla ilişkiler sorunu vardır.	3,05
Toplam	2,91

(x) aritmetik Ortalama

1-Kesinlikle katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Fikrim Yok 4-Katılıyorum 5-Kesinlikle katılıyorum

Datça yöresine gelen yerli turistlerin yörede karşılaştıkları ya da gözlemledikleri sorunların aritmetik ortalamaları verilmiştir. Tablo 17'e göre katılımcılar verilen ifadelerle "katılmıyorum" ile "fikrim yok" düzeyinde katılım göstermişlerdir. toplam 9 ifadenin genel ortalaması 2,91 düzeyinde bulunmuştur. En yüksek aritmetik ortalamaya sahip olan ifade 3,37 ile "sağlıkla ilgili sorunlar vardır" ifadesidir. Katılımcılar Datça yöresinde en fazla sağlık sorunlarının olduğu ifadesi aslında sağlık tesislerinin yetersizliğinden bahsederek bu kaniya varmışlardır İkinci sırada kaliteli turistik işletmelerin sayısının yetersiz olması gelmektedir. Bu ifadenin ortalaması 3,20 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların üçüncü sırada gördükleri sorun, 3,15 ortalama ile altyapı sorunudur. Ardından 3,05 ortalamalarıyla ulaşım sorunu ile yetersiz danışma ve halkla ilişkiler sorunu gelmektedir. Sonraki sırada genel olarak fiyatların pahalı olduğu ifadesi yer almaktadır (Tablo 16'da fiyatlar genel düzeyi "normal" olarak tespit edilmiştir. Bunun için ürün ve hizmetlerin genel seviyesinde bir sorun gözükmemektedir). Bu ifadenin ortalaması 2,90'dır. Sonrasında 2,63 ortalama ile çevre kirliliği sorunu gelmektedir. En düşük ortalamalar ise 2,43 ortalama ile konaklama tesislerinin hizmet kalitesinin yetersiz olması ve 2,42 ortalama ile gürültü kirliliği sorunu ifadelerinde gerçekleşmiştir. En düşük sorun algısı gürültü kirliliğinin belirtilmesi Datça'nın tatilciler açısından sakin bir destinasyon olduğu kanısı saptanabilir.

Tablo 18: Datça'nın Turizm Açısından Daha Çekici Olabilmesi İçin alınması Gerekli Tedbirlere Ait İfadelerin Aritmetik Ortalama Değerleri

İfadeler	A.O.(x)
1 Turizme yönelik tesislerin artırılması gerekmektedir.	3,11
2 Doğal ve kültürel değerlerin korunması gerekmektedir.	4,17
3 Yörenin tanıtımına önem verilmesi gerekmektedir.	3,81
4 Turizm bilincinin yöre halkı arasında geliştirilmesi gerekmektedir.	3,72
5 Ulaşım imkanlarının artırılması gerekmektedir.	3,71
6 Turizm işletmelerinde kalifiyeli personel istihdam edilmesi gerekmektedir.	3,67
7 Yerel yönetimlerin işletmelerde hijyen ve fiyat denetimleri yapması gerekmektedir.	4,05
8 Belediyenin görüntü kirliliği yaratan düzensiz ve çarpık yerleşmeye izin vermemesi gerekmektedir.	4,28
9 Altyapı eksikliklerinin en kısa zamanda giderilmesi gerekmektedir.	3,86
10 Yerel yönetimlerin halkın katılımını sağlayacak etkinliklere ağırlık vermesi gerekmektedir.	3,81
Toplam	3,81

(x) Aritmetik Ortalama

1-Kesinlikle katılmıyorum 2-Katılmıyorum 3-Fikrim Yok 4-Katılıyorum 5-Kesinlikle katılıyorum

Datça yöresine gelen yerli turistlerin yörenin turistik açıdan daha çekici hale gelebilmesi için alınabilecek tedbirlerin aritmetik ortalamaları Tablo 18' de görüldüğü gibi katılımcılar ifadelere "fikrim yok" ve "katılıyorum" düzeyinde katılım sağlamışlardır. Ancak genel itibariyle ifadeler katılıyorum düzeyine daha yakın oranda gerçekleşmiştir. Tüm ifadelerin genel ortalaması da 3,81 düzeyinde "katılıyorum" a yakın bulunmuştur. İfadeler arasında en yüksek ortalama sahip olanı "belediyenin görüntü kirliliği yaratan düzensiz ve çarpık yerleşmeye izin vermemesi gerekmektedir" ifadesinde gerçekleşmiştir. Bu ifadenin ortalaması 4,28'dir. Diğer bir ifade ile Datça yöresi için alınabilecek en önemli tedbir, çarpık kentleşmeye engel olmak olarak görünmektedir. Alınabilecek tedbirler arasında ikinci sırada 4,17 ortalama ile doğal ve kültürel değerlerin korunması gelmektedir. İşletmelerde hijyen ve fiyat denetimlerinin yapılması üçüncü sırada yer almıştır. Bu ifadenin ortalaması 4,05'tir. Altyapı eksikliklerinin giderilmesi ifadesi 3,86

ortalama ile dördüncü sırada yer almıştır. Beşinci sırayı 3,81 ortalama ile yörenin tanıtımına önem verilmesi ve halk katılımının sağlanması ifadeleri paylaşmıştır. Ardından 3,72 ortalama ile yerel halk arasında turizm bilincinin artırılması, 3,71 ortalama ile ulaşım imkanlarının artırılması ve 3,67 ortalama ile turizm işletmelerinde kalifiyeli personel istihdam edilmesi gelmektedir. En düşük ortalama ise 3,11 ile "turizme yönelik tesislerin artırılması gerekmektedir" ifadesinde gerçekleşmiştir. Katılımcılar Datça yöresinde çok fazla turistik tesise yer verilmemesini istemelerinin temel nedeni kabalık ve gürültülü ortamların oluşmasını istememekte olduğu saptanmıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Datça yöresine gelen yerli turistlerin demografik özelliklerini, tatil profillerini ortaya koymak, yöre ile ilgili algılarını değerlendirmek, yörede görülen sorunları ve bunlara yönelik yapılabilecekleri irdelemek amaçlarıyla gerçekleştirilmiştir. Belirlenen amaç doğrultusunda Datça yöresini ziyaret eden yerli turistlere anket uygulanmış ve elde edilen bulgular analiz edilerek bulgular ortaya konmuştur. Çalışmanın bu bölümünde ise elde edilen bulgular doğrultusunda araştırma sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle Datça yöresine gelen yerli turistlerin demografik özellikleri ortaya konmuştur. Bu kapsamda yöreyi ziyaret eden turistlerin cinsiyet özellikleri değerlendirildiğinde yörenin hem erkekler hem de bayanlar tarafından yaklaşık aynı düzeyde tercih edildiği görülmektedir. Bayanların oranının çok küçük bir farkla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre yörenin, cinsiyet açısından her kesime hitap ettiği söylenebilir.

Yöreyi ziyaret eden katılımcıların büyük çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Yaş durumlarına bakıldığında yöreye gelenlerin büyük çoğunluğunun 25-44 yaş aralığı ile 55 yaş ve üzeri gruba dahil olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre yörenin çoğunlukla evliler ile orta yaş ve üçüncü yaş grubu tarafından daha fazla tercih edildiği görülmektedir. 24 yaş ve altı gençlerin oranı (%11) ise oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bu sonuçlar ışığında yörenin daha çok sakin ve durağan, dinlenmeye yönelik, çoğunlukla gençlerin tercih ettiği adrenalinli ve hareketi yüksek aktivitelerden uzak bir imaja sahip olduğu sonucu çıkarılabilir.

Eğitim durumu değişkeni açısından değerlendirildiğinde katılımcıların yarısının lisans mezunu olması, yüzde yirmidört ile lise mezunu olması, tatilcilerin eğitim düzeylerinin yüksek olduğunun bir göstergesidir. Diğer bir ifade ile Datça yöresi eğitim düzeyi yüksek turistler tarafından tercih edilmektedir. Eğitim düzeyi ve

turizm bilinci doğru orantılı olarak artan kavramlar olduğu düşünüldüğünde yörenin turizm bilincine sahip kişiler tarafından ziyaret edildiği söylenebilir.

Katılımcıların meslek dağılımlarına yönelik elde edilen bulgulara göre büyük çoğunluğunun memur, emekli ve serbest meslek çalışanlarından oluştuğu belirlenmiştir. Meslekleriyle doğru orantılı olarak gelir düzeyleri de yüksek olarak belirlenmiştir.

Yapılan araştırmada yerli turistlerin tatil profillerine ilişkin bulgular da ortaya konulmuştur. Buna göre katılımcıların yarısına yakınının Datça yöresine 5 kez ve üzerinde ziyarette buldukları tespit edilmiştir. Bu durum yörenin müşteri sadakati yüksek turistler tarafından tercih edildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra yöreye 5 kez ve üzerinde gelen katılımcıların neredeyse hepsinin yazlığa sahip olması da bu durumun muhtemel en önemli nedenidir.

Katılımcılar en fazla Datça yöresinde ortalama bir hafta 10 gün süre ile konaklamaktadırlar ki bu süre genel olarak turistler tarafından en çok tercih edilen konaklama süresidir. TUİK 2018 Hanehalkı Yurt İçi Turizm araştırması III.Çeyrek araştırmasında 10.6 geceleme tespit edilmiştir. Yapılan araştırmanın konaklama süresi ile ilgili bulgular TUİK 2018 araştırması ile örtüşmektedir. TUİK 2018 Hanehalkı Yurt İçi Turizm araştırmasının III.Çeyreği örnek alınmasının nedeni Datça yöresinde anket çalışmasının 2017 ve 2018 yaz döneminde olmasından dolayıdır. İkinci sırada ise 15 günden fazla kalanların geldiği belirlenmiştir. Bu kişilerin de neredeyse tamamına yakınının yazlık sahibi oldukları ve dolayısıyla daha uzun süreli kalış gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların üçte ikisi tatillerini aileleri ile geçirmektedirler ki bu sonuç Datça yöresinin çoğunlukla aileler tarafından tercih edilen bir yöre olduğunu kanıtlamaktadır. Nitekim evli olan katılımcıların neredeyse tamamının da yöreye ailesi ile geldiği belirlenmiştir. Bu durum Datça'nın terli turistler tarafından aileleriyle tatil yapabilecekleri bir yer olarak görüldüğünü göstermektedir.

Datça yöresini ziyaret eden katılımcıların yarısının önceki deneyimler ve tanıdık tavsiyeleri doğrultusunda yöreye geldikleri belirlenmiştir. Burada dikkati çeken bir başka bulgu hiçbir katılımcının seyahat acentasını işaretlememiş olmasıdır. Bu konuda seyahat acentalarının yetersiz kaldıkları söylenebilir. Ayrıca TUİK 2018 Hanehalkı Yurt İçi Turizm III.Çeyrek Araştırmasında seyahat acentası kullanım oranını çok düşük (%9) tespit etmiştir. Araştırmanın bulguları ile TUİK 2018 Hanehalkı Yurt İçi Turizm sonuçları arasında benzerlik bulunmaktadır.

Katılımcılar yöreyi özellikle yaz ayları olarak ifade edilen Ağustos ve Temmuz ayları ile Eylül ayında yoğun olarak ziyaret etmektedirler. Bu aylar Türkiye'de turizm sezonunun en yoğun olduğu aylardır ki ortaya çıkan bu sonuç da bu durumla paralellik göstermektedir. Yaz ayları hem mevsimden kaynaklanan nedenler, hem okul tatillerinin bu döneme denk gelmesi hem de yıllık izinlerin bu dönemlerde alınması gibi nedenlerle tercih edilmektedir. Kış aylarını da içine alan aylar ise nerdeyse hiç tercih edilmemektedir. Bunda Datça'nın yaz turizmine hizmet eden deniz turizmi ağırlıklı bir destinasyon olmasının da etkisi büyüktür.

Ulaşım türü olarak katılımcıların çoğunluğu Datça yöresine ağırlıklı olarak kendi özel araçları ile gelmeyi tercih etmektedirler. İkinci sırada otobüsü tercih edenler bulunurken, son sırada uçakla ulaşımı tercih edenler gelmiştir. Datça'da havaalanı bulunmaması, en yakın havaalanının Bodrum'da olması da bir dezavantaj olarak nitelendirilebilir.

Katılımcılar Datça'yı en fazla eğlence ve dinlenme amaçlı ve doğal çekicilikler nedenleriyle ziyaret etmektedirler. Datça'nın sahip olduğu doğal güzellikler, temiz deniz ve plajları da birer çekim unsuru olarak katılımcıları çeken nedenlerdendir. Ancak Datça'nın sahip olduğu kültürel çekiciliklerin bir çekim unsuru olarak çok düşük düzeyde kaldığı belirlenmiştir. Antik dönemde Karia bölgesi içerisinde kalan başta Knidos antik kenti olmak üzere pek çok antik kent bulunmakla birlikte Datça'nın doğal çekiciliği kültürel çekiciliğinin önüne geçmiş durumdadır. Bunda Datça'nın özel çevre koruma bölgesi olmasının ve mavi bayraklı plajlara sahip olmasının payı büyüktür. Bir diğer sonuç Datça'da ikamet eden yakınlarını veya tanıdıklarını ziyaret amaçlı gelişlerin de olmasıdır. TUIK 2018 Hanehalkı Yurt İçi Turizm araştırmasında yakınları ziyaret amacı ve konaklamaların arkadaş veya akraba evinde kaldığı tespiti ile benzerlik göstermektedir. Tüm bunların yanında Datça'da yazlık sahibi olanların da sayısı azımsanmayacak düzeyde bulunmuştur. Yazlık sahibi olma nedeni de yörenin yerli, turistler tarafından tercih edilmesini etkilemektedir. Spor ve sağlık nedenleri ise oldukça düşük düzeyde kalmıştır.

Katılımcıların yarısı (%47.9) konaklama türü olarak otel/moteli tercih etmişlerdir. Yazlıkta konaklayanların oranı da %36 olarak gerçekleşmiştir. Pansiyon ve apart otellerin oranı daha düşük düzeyde olmakla birlikte kampingden yararlanan yok denecek kadar azdır. Bunun en büyük nedeninin araştırmanın kamp alanları dışında ana merkezlerde gerçekleştirilmiş olduğu düşünülmektedir. Yerli turistler, yazlık sahibi olmasalar da yazlığa sahip olan yakınlarını ziyaret ederek onların yanında konaklama imkanlarından yararlanmaktadırlar.

Katılımcıların Datça yöresinde gerçekleştirdikleri tatilleri süresince harcama düzeylerini belirlemeye yönelik (anket sorusu tatil süresince harcama tutarınız) sonucuna göre üçte ikisinin 2001TL ve üzerinde harcamada buldukları görülmektedir.

Datça yöresine gelen katılımcıların İstanbul (%33,3) ve Ankara (%26,2) illerinde ikamet ettikleri tespit edilmiştir. Bir diğer çarpıcı sonuç, yazlık sahibi olanların büyük kısmının da Ankara ve İstanbul illerinde ikamet ediyor olmalarıdır.

Katılımcıların neredeyse tamamının (%97,9) Datça yöresinde geçirdikleri tatillerinden memnun oldukları belirlenmiştir. Bu sonuç Datça'nın, yöreyi tercih eden turistlerin beklentilerini tam olarak karşılayabildiğinin bir göstergesidir. Katılımcıların yöreye tekrar gelme istekleri değerlendirildiğinde de benzer bir durum söz konusudur. Katılımcıların %93,1'lik kısmının yöreyi tekrar ziyaret etme isteğinde oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların 420 kişi içerinden sadece 26'sı bu konuda kararsız olduğunu belirtirken, sadece 3'ü tekrar gelme isteğinde bulunmadığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar yerli turistler açısından Datça'nın önemli bir turistik destinasyon olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Katılımcılara Datça yöresindeki turistik mal ve hizmetlerin fiyatları ile ilgili algıları sorulmuştur. İfadelere verilen cevapların aritmetik ortalamaları değerlendirildiğinde tüm ifadelerin 3,33 düzeyinde olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcılar yöredeki mal ve hizmetlerin fiyatlarının normal düzeyde diğer bir ifade ile makul düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Fiyat konusunda en yüksek ortalama 3,51 ile yiyecek-içecek konusunda gerçekleşmiştir. En düşük ortalama ise yerel ulaşım ağı ile ilgili ifadeye aittir. Datça'da genel itibarıyla oldukça kolay ve rahat bir yerel ulaşım ağına sahiptir. Çoğu yerlerin yürüme mesafesinde olması, gelen turistlerin büyük kısmının kendi özel araçları ile gelmeleri, bunun yanı sıra bisiklet ve motosiklet kullanımının yaygın olması gibi etkenler de turistlerin yerel ulaşımına ihtiyaçlarını azaltmaktadır.

Katılımcıların Datça yöresi ile ilgili algıladıkları en büyük sorun sağlık hizmeti alacakları işletme sayının çok az olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Datça'da mevcut olan devlet hastanesi dışında herhangi bir özel sağlık kuruluşu bulunmamaktadır.

6. ÖNERİLER

- Son yıllarda tatil kültürü anlayışı gelişme göstererek iç turizme katılan kişi sayısında artışlar vardır. Seyahat acentaları ve turistik tesisler iç turizmin

geliştirilmesi için potansiyel tatilcilere promosyonlu turistik ürünlerle ulaşmaya çalışmalıdırlar.

- Turizm talebi kişisel gelir ile doğru orantılı olduğu için tatilcilere sunulacak hizmetlerde yüksek fiyat uygulamamalıdırlar. Çünkü tatilcilerin çoğu turistik yörelerde aşırı yüksek fiyatlardan memnun olmadıklarını belirtmektedirler.

- İç turizmde yazlık evlerin (ikinci konutların) yaygınlığı iç turizm gelişimine katkı sağlamaktadır. Ancak yaz döneminde kısa süre kullanılan ikinci konutlar atıl yatırım olarak kalmaktadır. Bu konutların yapılacak bir takım yasal düzenlemelerle iç ve dış aktif turizme kiralama yoluyla kazandırılması gerekmektedir. Ayrıca ikinci konut yapılarının sayılarının artırılmaması için özellikle yerel yönetimlerin imar iskan çalışmalarında yazlık ev yapımına kısıt getirmesi gerekmektedir.

- İç turizmin kriz döneminde alternatif bir pazar olarak görülmesi üzerine turistik işletmelerin her ortamda faaliyetini sürdürebilmesi için iç turizmin gelişimi desteklenmelidir.

- Basın ve sosyal medya araçları ile iç turizmde gelişme sağlamanın önemi vurgulanmalıdır.

- Üçüncü yaş ve genç kuşağın turizmin düşük olduğu sezonlarda iç turizme katılmaları desteklenmelidir. Çünkü üçüncü yaş ve genç kuşağın daha fazla serbest (boş) zamanı bulunmaktadır. Örneğin indirimli turistik ürünlerin sunulması veya düşük faizli veya faizsiz kredilerin kullanılması özendirilmelidir. Ayrıca turistik işletmeler kamu ve özel bankalarla antlaşma yaparak potansiyel iç turizm talebini harekete geçirebilirler. İç turizme katılan kişiler bankaların antlaşmalı olduğu turistik işletmelere düşük faizli kredilerle tatil yapma olanakları sağlanmalıdır. Özellikle kamu bankaları aracılığı ile iç turizm gelişimi sağlamak için faizsiz veya düşük faizli uzun vadeli kredi kullanmalıdır. Bu kredi turizme katılan kişiye değil direkt turizm işletmenin hesabına aktarılmalıdır.

- İç turizme katılan kişilerin çoğu özel araçlar ile seyahat etmekte oldukları için; turizmin gelişme göstermiş olduğu yörelerde trafik sorunları ve otopark ihtiyacı giderilmesi gerekmektedir.

- Turizmin gelişme gösterdiği kıyı yörelerinde özellikle yaz aylarında (Haziran- Temmuz-Ağustos) sağlık tesislerindeki personelin sayılarının artırılması ile olası turizme katılan kişilerin sağlık problemlerinin yerinde çözüme kavuşturulabilir.

İç turizm ile ilgili yapılan araştırma çeşitli kısıtlardan dolayı sadece Datça yöresi ile sınırlı kalmıştır. İç turizmle ilgili yapılacak yeni araştırmalar farklı

bölgelerde, illerde veya yörelerde çalışmalar yürütülürse çok farklı sonuçlara ulaşılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya birlikte ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Akyurt Kurnaz, H. (2013). Hüzün Turizminin İç Turizme (İç Turizm Talebine) Etkisi, Çanakkale Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Aslan, Z.(2015). Önsöz. Zeynep Aslan. (Ed.). Genel Turizm. Birinci Basım: Ankara, Grafiker Yayınları, 1-10.

Avcıkurt, C. (2004). Balıkesir Yöresi'nde Yerli Turist Profili Araştırması, Cevdet Avcıkurt (Proje Yürütücüsü), Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Proje No, 2002/13, Balıkesir.

Avcıkurt, C.,Erdem, B. (09–12 Kasım 2006). Turizmde Bölgesel Tanıtma Faaliyetlerinin İç Turizmi Geliştirmedeki Rolü, Eğirdir Yöresine İlişkin Bir Model Önerisi. 2. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 2. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu: Eğirdir, Isparta.

Avcıkurt, C., Köroğlu,A.,Sarıoğlu,M. (2013). Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri. Şenol Çavuş, Zehra Ege ve Osman Eralp Çolakoğlu. (Ed.). Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim, (1 -14) : Ankara, Detay Yayıncılık.

Avcıkurt,C.(2009). Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım. 3. Baskı: Ankara, Detay Yayıncılık.

Bahar, O. (2007). Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açından Yeri ve Önemi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Sayı,19.

- Bezirgan, M. (2008). Türk Turizminde İtici Bir Güç Olarak İç Turizm ve Altınoluk Yöresinde İç Turizme Katılanlara Yönelik Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Çımat, A., Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine bir Değerlendirme. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı,6, 1-18.
- Demirtaş, D. (2-5 Aralık 2010). Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri. 11. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, 11. Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası, 239-249.
- Filiz, A. (2017). Yerel Halkın Turizme Yönelik Algı ve Tutumlarının Turizm Gelişim Yaklaşımları Kapsamında Değerlendirilmesi, Mazı Köyü- Türkbükü Karşılaştırmalı Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Giritlioğlu, İ. (2015). Turizmin Tarihsel ve Yapısal Gelişimi. Zeynep Aslan. (Editör). Genel Turizm. Birinci Basım, : Ankara, Grafiker Yayınları, 35-60.
- Gökdeniz, A. (2010). Türkiye'de İç Turizmin Geliştirilmesi Çerçevesinde Ayvalık'ta Müşteri Arz ve Talebi Üzerinde Yapılan Ampirik Bir Araştırma : Ankara, Detay Yayıncılık.
- Gümüş, S., Polat, N. (2012). Sağlık Turizminde Pazarlama Değişkenlerine Bir Bakış ve İstanbul Örneği. Birinci Basım : İstanbul, Hiperlink Yayınları.
- Güzel, Ö. (2011). Türkiye'de İç Turizm Pazarı Analizi ve Pazarı Canlandırmaya Yönelik Alternatif Turizm Olanakları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(16), 127-144.
- Hudson, S., Ritchie, B. (2002). Understanding the Domestic Market Using Cluster Analysis, A Case Study of the Marketing Efforts of Travel Alberta. Journal of Vacation Marketing, 8(3), 263-276.
- Jerenashvili, N. (2014). Domestic Tourism in Georgia, Quantitative Analysis. European Scientific Journal, 2, 44-51.
- Karakahya, E. (2012). Eskişehir'deki Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin İç Turizme Yönelik Algıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Kervankıran, İ., Çuhadar, M. (2017). Türkiye’de İç Turizmin Gelişimi ve Mekânsal İstatistik Yöntemlerle Analizi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 1-18.
- Kozak, N., Kozak, A., M., Kozak, M. (2014). Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar. 15. Baskı: Ankara, Detay Yayıncılık.
- Köroğlu, Ö. (2015). Turizmin Çeşitli Kriterlere Göre Sınıflandırılması. Zeynep Aslan. (Editör). Genel Turizm. Birinci Basım: Ankara, Grafiker Yayınları, 111-178.
- Kuşluvan, S. (2016). Türkiye’de Turizm. Oktay Emir. (Ed.). Genel Turizm Bilgisi. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi: Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 178-213.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Eylem Planı 2007-2013, 10 Haziran 2018, <http://www.kultur.gov.tr> adresinden erişildi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1-3 Kasım 2017). 3. Turizm Şurası, İç Turizm Komisyonu Raporu, 20 Mayıs 2018 , <http://turizmsurasi.kulturturizm.gov.tr/> adresinden erişildi.
- McIntosh, R. W., Goeldner, C.R., Ritchie, B. (1995). *Tourism, Principles, Practices, Philosophies*: New York, John Wiley & Sons Inc.
- Ndlovu, J., Nyakunu, E., Heath, E. (2011). Strategies for Developing Domestic Tourism, A Survey of Key Stakeholders in Namibia *International Journal of Management Cases*, 12, 82-91.
- Öter, Z. (2001). İç Turizmin Geliştirilmesinde Teşvik Seyahatlerinin Önemi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özdemir, M. A., Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi, Afyonkarahisar Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı, 24, 1-25.
- Özdemir, M. (2013). Türkiye Turizminin 150’nci, Türkiye Turing Kulübü’nün 90’nci, Turizm Bakanlığı’nın 50’nci Yılı. *Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 126-140.

- Özdemir, P. (1999). Türkiye'de İç Turizm. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 4(2), 159-168.
- Özel, Ç.H. (2010). Güdülere Dayalı Yerli Turist Tipolojisinin Belirlenmesi, İç Turizm Pazarına Yönelik Bir Uygulama. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Pierret, F. (2011). Some Points on Domestic Tourism. 22 Temmuz 2018 ,http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/elements_on_domestic_tourism.pdf adresinden erişildi.
- Puri, M., Chand, G. (2008a). Tourism Management: New Delhi, Global Media
- Puri, M.,Chand,G. (2008b). Travel and Tourism: New Delhi, Global Media
- Şahin, G. (2017). Artvin’de Yaşayan Yerel Halkın Turizme Yönelik Algı ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tellioğlu, S.,Tekin,M. (2016). Türkiye’de İç Turizm Hareketlerinin İncelenmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(32), 488-507.
- UNWTO. (2004-2018). Tourism Highlights: UNWTO Publications.
- Ural, A.,Kılıç.İ. (2011). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS Veri Analizi. 3. Basım: Ankara, Detay Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2002). Genel Turizm: İzmir, Anadolu Matbaacılık.
- Yaşar, İ. (1996). İç Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Ayvalık Yöresinde Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-2017-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html, 05 Nisan 2018 adresinden erişildi.
- <http://www.sbb.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>, 05 Nisan 2018 , adresinden erişildi.
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten?p=Hanehalkı-Yurt-İçi-Turizm>, 6 Ağustos 2019, adresinden erişildi.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

NÖROEKONOMİ, SINIRLI RASYONALİTE ve KURUMLAR*

Yıldırım Beyazıt ÇİÇEN¹

Doç. Dr.

Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ybcicen@gumushane.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3425-280X

Öz

Neoklasik iktisat varsayımlarında birey tam rasyoneldir ancak gerçek dünyada böyle değildir. Bu çalışmada öncelikle sınırlı rasyonellik kavramı açıklanmaktadır. Ardından 1990'lardan sonra gelişen nöroekonomi ve bu disiplinin metotları izah edilmektedir. Çalışmanın devamında nöroekonomi alanında yapılan araştırmalardan elde edilen bulgularla gerçek dünyada sınırlı rasyonelliğin oluşumu bilgi, risk ve belirsizlik, duygu, kültür ve marka bilinci, zamanlar arası seçim ve yaşlanma konuları üzerinden açıklanmaktadır. Sonuç kısmında ortaya çıkan bu sınırlı rasyonelitenin azaltılması için gerekli kurumlardan bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nöroekonomi, Sınırlı Rasyonelite, Kurumlar

Alan Tanımı: Nöroekonomi, Yeni Kurumsal İktisat

NEUROECONOMICS, BOUNDED RATIONALITY and INSTITUTIONS

Abstract

As part of this study, we first explain the concept of limited rationality. Based on neoclassical economic assumptions, the individual is fully rational, but that is not

---

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ybcicen@gumushane.edu.tr

Atıf (APA): Çiçen, Y. B., (2022), Nöroekonomi, Sınırlı Rasyonelite ve Kurumlar, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 14 (2): 180-196, <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1102542>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

true in practice. As part of this study, we first explain the concept of limited rationality. Then neuroeconomics and its methods are explained, which developed in the aftermath of the 1990s. This study also explores the formation of limited rationality in the real world based on the results obtained from the research in the field of neuroeconomics, along with the subjects of knowledge, risk and uncertainty, emotion, culture, and brand awareness, and intertemporal choice. In the conclusion part of the paper, the necessary institutions for reducing this limited rationality are discussed.

Keywords: *Neuroeconomics, Bounded Rationality, Institutions*

JEL Codes: *D87, H30, P48*

1. GİRİŞ

Neoklasik iktisat, iktisat teorisinin açıklanması ve anlaşılmasında önemli katkılar sunmuştur. Diğer yandan ülkelerin ekonomik performansları arasında ortaya çıkan fark, net olarak açıklanamamıştır. Çünkü hâkim iktisadın varsayımlarının aksine gerçek dünyada iktisadi faaliyet ve mübadele, eksik sözleşmeler, iyi tanımlanmamış ve uygulanmayan mülkiyet hakları ve pozitif işlem maliyetleri barındırmaktadır (North, 1990: 11).

Neoklasik iktisat teorisi genel olarak rasyonellik mantığı üzerine inşa edilmiştir. Bu düşünce yapısı, iktisadi ajanları tam rasyonel olarak kabul etmektedir. Bu ajanlar tam bilgiyi kullanarak ve kendi çıkarını düşünerek faydalarını maksimize edecek kararlar almaktadır. Neoklasik iktisadın² dikkate almadığı varsayımların genellikle duygular ve bilinçsiz süreçlerden kaynaklandığı söylenebilir. Bu anomalileri denemek için ekonominin çeşitli disiplinlerle iş birliği yapması gerekmektedir (Kenning ve Plassman, 2005: 343).

1970'li yılların başından itibaren diğer bilimsel alanlardan girdi sağlayan iktisat bilimi, yeni ekonomik modeller geliştirmeye başlamıştır. Örneğin psikolojinin iktisatla bütünleşmesi sonucunda “Davranışsal İktisat” geliştirilmiştir. “Sezgi” ve “rasyonelite” geleneksel ekonomide teorik yapılar olarak kabul edilmiş ve bu kavramlar veri olarak alınmıştır. Ancak bu unsurlar doğada objektif bir şekilde gözlenemez ve ölçülemezler. Bu ikilemden kurtulmak için araştırmacıların daha objektif ve daha yeni yöntemler üzerinde çalışması gerekmektedir. Nörobilim bize bu noktada araçlar sağladığı için, davranışların beyin aktivitesi adına etkilerini

---

² Çalışmada kullanılan neoklasik iktisat, hâkim iktisat ve ortodoks iktisat kavramları literatürde genel olarak aynı anlamda kullanılmaktadır. Daha detaylı bir inceleme için Bilir (2019) incelenebilir.

görmek isteyen farklı disiplinlerdeki araştırmacılar bu alana ilgi göstermişlerdir (Camerer vd., 2005: 9). 1990'lı yılların ikinci yarısının başından itibaren ekonomi ve nöroloji disiplinleri birlikte çalışmaktadır ve yapılan çalışmalar literatüre yeni bulgular sağlamaktadır (Politser, 2008: 4).

Bu çalışmada önce sınırlı rasyonalite kavramı açıklanacaktır. Ardından nöroekonomi ve metotları izah edilecektir. Devamında nöroekonomi bulgularıyla sınırlı rasyonellik ortaya konulacaktır.

2. SINIRLI RASYONALİTE

Ortodoks mikro iktisattaki sınırlı ve tekdüze rasyonel davranış varsayımının aksine bireylerin tercihleri-seçimleri sürekli olarak değişen pragmatik bir düzlemde ekonomik, politik ve sosyal kurumlar ortamında alınmaktadır (Medema vd., 1999: 421). Bu sebeple heterodoks iktisat okulları literatürde öne çıkmıştır. Örneğin Deneysel ve Davranışsal İktisat geleneksel teoriden sapmalarla şekillenmektedir. Çünkü gerçek dünyada fırsatçı ve bireyci olmayan davranışlar ve paradokslar gibi geleneksel iktisat mantığı içinde çözülemeyen durumlar söz konusudur. Ayrıca Kurumsal İktisat akımı, bireylerin belirsizlik durumunda ve gözlemlenemez olaylar karşısında sınırlı zihinsel kapasitesi sebebiyle sınırlı bilgiye sahip olduğunu iddia etmektedir. Ortodoks yaklaşım ise bireylere yönelik tam bilgi varsayımını ileri sürmektedir (Kama, 2011: 185-186). Gerçek dünyada sınırlı rasyonalite, eksik sözleşmeler ve pozitif işlem maliyetleri gibi durumlar karşımıza çıkmakta ve mülkiyet hakları zayıflamaktadır. Ekonomik başarı için güvenli mülkiyet haklarına ihtiyaç bulunmaktadır (Çiçen, 2017: 113).

Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) tam bilginin gerçekçi olmayan varsayımını ve dolayısıyla tam rasyonalite kavramını, sınırlı rasyonalite kavramı lehine reddetmektedir (Ankarloo, 2002: 12). Sınırlı rasyonalite kavramını ekonomi bilimine kazandıran Herbert Simon, belirsizlik ve risk durumlarında tam bilgi ve akılcı birey varsayımlarının kurumsal problemlere neden olacağını ifade etmektedir. Çünkü bireylerin geleceğe dair tercihleri sorunlu bir alandır ve gelecek tam olarak öngörülemez. Buna göre insan tüm olası durumları kavrayamaz ve davranışları rasyonel bireye göre farklılaşacaktır. İnsanlar zihni kapasitesi sebebiyle sınırlı rasyonel bireydir. Çünkü insanların geleceğe dair tahminleri ve çıkarımları gerçekçi ya da çok isabetli olmayabilmektedir (Simon, 1957: 198). Ancak neoklasik iktisatta ajanların dönem başı hedefleri ile dönem sonu elde ettikleri sonuçlar arasında fark bulunmamaktadır. Belirsizlik mevcut değilse doğru kararlar alınmakta ve bu noktada ne kurallara ne de kurumlara ihtiyaç kalmamaktadır. Yani kurumların varlık nedeni esasen bu belirsizlik hâlidir

(Şenalp, 2007: 62-63). Belirsizlik durumu ise ancak kurumların varlığı ve rehberliği ile aşılabilecektir. Belirsizliklerin, bilgi sorunlarının ve işlem maliyetlerinin mevcut olduğu bir ekonomik yapı tasvirinde, iktisadi ajanlar, piyasadaki en uygun çözümü hesaplamak için gerekli tüm bilgileri tam ve eksiksiz bir şekilde toplayamayacaktır. Bu nedenle bireyler bilinçli olsa da ancak sınırlı bir şekilde rasyonel olabilmektedir (Williamson, 1985, 45). YKİ'ye göre sınırlı rasyonellik altında insanın geleceğe ilişkin bilgisi tam olmadığından ve belirsizliklere maruz kalacağından eksik sözleşmeler ile karşılaşacaktır. Çünkü piyasada pozitif işlem maliyeti bulunmaktadır. Bu sebeple yerleşik iktisadın öngördüğü optimal çıktı düzeylerini gerçekleştirmek mümkün değildir (Foss ve Klein, 2010: 4).

Diğer yandan Aumann (2008) aksiyon ve kural rasyonelitesi ayrımını ortaya koymuştur. Aksiyon rasyonelitesine göre bireyler var olan durumda alacakları kararlar eylemin faydasını maksimize etmeye çalışırken, kural rasyonelitesi alternatifler içerisinde bireylerin var olan kurallara göre en iyi yanıtı veren bir karar verme sürecini benimsemektedir. Bu süreçte genel olarak evrimsel, öğrenilmiş ve bilinçaltı bir yapı vardır ve çoğu zaman kural bir mekanizma vasıtasıyla yürütülmektedir. (Schiliro, 2011: 6) çalışması da sınırlı rasyonelitede kurumların önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmaya göre sınırlı rasyoneliteye sahip bireyler, optimal çözüme ulaşma yeteneği ve kaynaklara sahip olmadıkları için rasyonelitesini ancak mevcut seçenekleri büyük ölçüde basitleştirdikten sonra uygulayabileceklerdir. Bireyler bilgi edinmenin maliyetleri (işlem maliyeti) hakkında belirsizlikle karşı karşıyadır. Bu faktör ajanların tamamen rasyonel bir karar verebilme derecesini sınırlamaktadır. Bu sebeple gerçek dünya kararları, uzun vadede faydayı en üst düzeye çıkarmak yerine tatmin edici “temel kurallar” eşliğinde alınacaktır. Buna göre sınırlı rasyonelitenin düzeyinin büyüklüğünün belirlenmesinde işlem maliyeti ve kurumlar önem kazanmaktadır.

Williamson (1990) piyasa işlem maliyetinin oluşmasını, fırsatçı davranış ve kişisel çıkar anlayışı ile hareket etme ve ayrıca ekonomik birimlerin sınırlı rasyoneliteye sahip olması ile açıklamaktadır. Bu iki temel varsayım sebebiyle iktisadi aktörler gerçek dünyada genellikle aldatma, gizleme ve yanıltmaya yönelik bilgi kullanmaktadır. Bu davranışların temelinde ise bilginin asimetrik olarak dağılması ve maliyetli olması bulunmaktadır. Dahlman (1979) işlem maliyetini; araştırma ve bilgi maliyeti, anlaşma ve karar maliyeti, uygulama ve yürütme maliyeti olarak tanımlamıştır. Bu maliyetler sınırlı rasyonelite kavramıyla yakından ilgilidir. Piyasa işlem maliyetinin artıyor olması, rasyonelliği daha sınırlı hale getirmektedir (Pollak, 1985: 582-583).

Bilginin tam olmadığı veya asimetrik olduğu durumda fırsatçı davranışların arttığı görülmektedir ve bununla birlikte sözleşme öncesi maliyetler artmaktadır. Sınırlı rasyonelite ve fırsatçılık birlikte değerlendirildiğinde iki durum ortaya çıkmaktadır. Bu iki duruma göre sözleşmeler yapılandırılmalıdır (Williamson, 1985: 30-32):

- Fırsatçılık yokken sınırlı rasyonelliğin olduğu durum: Bu aşamada genel hükümlü sözleşmeler yeterli olmaktadır.
- Fırsatçılık ve sınırlı rasyonelitenin olduğu durum: Ciddi sözleşme problemleri (eksik sözleşme sorunu) oluşacaktır ve işlem maliyetleri bu aşamada ortaya çıkacaktır. Gerçek dünyada sözleşmeler bu duruma tabidir.

Sınırlı rasyonellik gerçek dünyada ve deneysel oyunlarda karşımıza çıkan temel bir olgudur. Bu bulguyu son dönemde gelişen nöroekonomi çalışmaları da teyit etmektedir (Coricelli ve Nagel, 2010). Bir sonraki bölümde önce nöroekonomi disiplininin ve ardından nöroekonomi ile sınırlı rasyonellik ilişkisinden bahsedilecektir.

3. NÖROEKONOMİ

Bilimsel teknolojilerin gelişmesi sadece ilgili alanda çalışan bilim adamlarının alanlarına katkı sağlamamaktadır. Yeni teknikler eski bilimsel sınırları genişleterek yeni bilimsel çalışmalara kapı aralamaktadır. Örneğin ekonomi alanında matematik, ekonometri ve benzeri yöntemlerle eski sınırlar yeniden çizilmiştir. Benzer şekilde psikologların nörolojik bilimlere artan ilgisiyle, ekonomi ve psikoloji arasında artık eski keskin sınırlar bulunmamaktadır ve çalışma alanları iç içedir. Buna göre ekonomi süreçleriyle ilgili karar verme noktasında nörobilim araçlarıyla analiz gerçekleştirilmektedir (Camerer vd., 2005: 11-12).

Nöroekonomi, bireylerin çeşitli olası seçenekleri göz önünde bulundurarak (karar vermeyi belirleyen fizyolojik ve sinirsel süreçler) bir stratejiye nasıl karar verdiğini açıklamak için görüntüleme tekniklerini ekonomik modellerle ilişkilendirmektedir (Di Domenico ve Ryan, 2017). Literatürde nöroekonomi alanında yapılan çalışmalar, bu disiplinin potansiyelini ortaya koymaktadır. Nöroekonomi, insan davranışı üzerine yapılan teorik, ampirik ve deneysel çalışmalara yeni veriler sağlarken, yeni bir bakış açısı da getirmektedir. Ancak çalışmaların ekipman, personel ve ayrıca zaman gerektirdiği unutulmamalıdır. Devam eden alt başlıkta nöroekonominin metotları anlatılmaktadır.

3.1. Nöroekonomi Metotları

Literatür incelendiğinde nöroekonomi metodolojisi tek bir yönetime bağlı değildir ve birbirinden farklılaşmaktadır. Nöroekonomi deneyleri, bilişsel nörobilimde gelişmiş beyin görüntüleme/uyarım testleri ile ekonomi biliminde gelişmiş mikroekonomik sistemler/oyun teorisi testlerinin bir karışımını kullanmaktadır (Lazaroiu vd., 2017).

Araştırmalarda yaygın olarak kullanılan nöroekonomi yöntemleri Tablo 1'de özetlenmiştir. Bu yöntemler, temel mekanizmalarına göre iki kategoriye ayrılmaktadır: Beynin elektromanyetik aktivitesini ölçmek ve metabolizma veya beyin kan akışındaki değişimle ilgili süreçleri izlemek.

Tablo 1: Sık Kullanılan Nörogörüntüleme Teknikleri

Elektrik Aktivitesindeki Değişiklikler	Metabolizma veya Kan Akışındaki Değişiklikler
Elektroensefalografi (EEG)	Pozitron emisyon tomografisi (PET)
Manyetoensefalografi (MEG)	Fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI)

Kaynak: Kenning ve Plassman, 2005: 344.

3.1.1. Elektrik Aktivitelerinin Ölçümü

EEG Tablo 1'de listelenen en eski tekniklerden bir tanesidir. Araştırmacı EEG kullanarak beynin elektriksel aktivitesi hakkında bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Elektrotlar özel bir yapıştırıcı madde ile bireyin derisine yerleştirilmektedir. Elektrotlar beyne elektrik vermemekte, yalnızca beyindeki elektriksel aktiviteyi ölçmektedir. Bunu beyin değişen kan basıncı yüzeyi kullanarak gerçekleştirmektedir. EEG'nin temporal ölçüm kapasitesi milisaniye cinsindedir. Bu durum bize beyindeki elektriksel aktiviteler hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Ancak EEG ile araştırmacının sadece beyindeki voltaj dalgalanmalarının yüzeyi hakkında bilgi alabileceği unutulmamalıdır (Politser, 2008, 26). Bazı hastalıkların tespiti için uyku sırasında da EEG çekimi yapılmaktadır. Ayrıca EEG sırasında bireyden gözlerini açıp kapatması, basit matematik hesaplar yapması, bir yazıyı okuması, bir resme bakması, derin derin nefes alması veya yanıp sönen bir ışığa bakması istenebilmektedir. EEG çekimi sırasında kaydedilen elektriksel aktiviteler dijital ortamda kayıt altına alınmaktadır.

EEG'nin gerçekleştirdiği sadece beyindeki elektriksel dalgalanmalarının tespiti işlemi, MEG ile kısmen düzeltilmiştir. Bu yöntemde tüm beyinde nöron aktivitesi

sonucu oluşan manyetik alanların aktivasyonu, hassas manyetometreler kullanılarak eşzamanlı ölçülmekte ve görüntülenmektedir. EEG ile karşılaştırıldığında MEG beynin dış zarı hakkında daha derin bilgiler sağlamaktadır (Kenning ve Plassman, 2005: 345).

3.1.2. Metabolizmanın Ölçüm İşlemleri

PET diğer tekniklere göre daha yeni bir tekniktir. PET bir nükleer tıp teknolojisidir ve vücuttaki metabolizma süreçlerinin incelenmesini sağlamaktadır. Enjeksiyon veya soluma (inhalation) yoluyla bireyin kan dolaşımına zayıf bir radyoaktif madde verilmektedir. Damar içerisine verilen madde özellikle yüksek metabolik aktivite gösteren (tümör hücreleri vb.) hücrelerde birikmektedir ve dedektör yardımı ile farklı beyin bölgeleri tetkik edilmektedir. Haritalama ile hareketlilik farklılıklarının değerlendirilmesiyle bilgi elde edilmektedir. Diğer yandan PET uygulamasında bireylerde radyoaktif kullanımı eleştiri konusudur (Camerer vd., 2004: 557).

Kullanılan en son teknoloji fMRI'dır. Vücudun farklı dokularını tanımlamak için bu işlem manyetik alan ve radyo dalgalarını kullanmaktadır. fMRI oksijenlenen beyin kan dokularını ölçerek beyin aktivitesini göstermektedir. Beyin, aktif kısımlarına etkili ve aşırı oksijenli kan sağlamaktadır. fMRI'da oksijensiz kan yerine oksijenli kan ile sinyal alınmaktadır. Bu yöntemde kişilere PET yönteminde olduğu gibi herhangi bir madde enjeksiyonu yapılmamaktadır ve bu sebeple zararsızca tekrarlanması mümkün olduğundan fMRI tekniği popülerlik kazanmıştır (Zak, 2004: 1739).

Her yöntemin artıları ve eksileri olmasına rağmen fMRI giderek daha fazla tercih edilen bir yöntem olmuştur. EEG temporal bölgede yüksek çözünürlüğe sahipken, daha zayıf derinlik (mekânsal) çözünürlüğüne sahiptir. Bu noktada araştırmacılar EEG ve fMRI yöntemlerini birlikte kullanma yoluna giderek iç ve dış beyin sinyallerini ölçerek daha iyi sonuçlar almaya çalışmaktadırlar. Diğer yandan PET ve fMRI mekânsal çözünürlük araştırmalarında EEG yerine daha iyi sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte beynin yüzeyini tararken PET ve fMRI EEG'den daha düşük bir çözünürlüğe sahiptir. Çünkü aktif bölgelerdeki kan akışları stokastik bir gecikmeyle gerçekleşmektedir (fMRI birkaç saniye, PET bir dakika) (Camerer vd., 2005: 12).

4. NÖROEKONOMİ ve SINIRLI RASYONELLİK

Bu bölümde nöroekonomi ve sınırlı rasyonellik ilişkisini ele alan çalışmalar incelenmiştir. Öncelikle belirtilmelidir ki, nöroekonomi alanında çalışmalar

1990'lı yıllardan itibaren başladığı için bu çalışmaların sayısı nispeten az olmakla birlikte, bu yeni disiplin makul bir bakış açısı sunma birikimi oluşturmuştur. Bu alanda yapılan çalışmalar hızla artmaktadır³. Çünkü neoklasik iktisattaki gibi fayda öznel kabul edilirken faydanın sinirsel temelleri üzerinden nöroekonomik bulgular elde edilebilmektedir. Bernheim (2008) nöroekonominin geleneksel normatif ve pozitif ekonomik konulara ışık tuttuğunu söylemektedir. Ayrıca Sobel (2008) nöroekonomiye ön yargılı bakmanın yanlış bir fikir olduğunu söyleyerek sabırla katkılarının gelmesini beklemeyi önermiştir. Benzer şekilde Aydınonat (2010) makalesinde kısa vadede nöroekonominin ekonomiye devrim getirmeyeceğini ancak nöroekonominin ekonomi disiplinine katkılar sağlamaya devam edeceğini belirtmiştir.

Nöroekonomiye dair yapılan çalışmalar birçok durumu ele almakta ve elde edilen bulgular birçok unsurdan etkilenmektedir. Bu sebeple bu bölümde sunulan çalışmalar alt başlıklar halinde sunulmuştur. Bu alt başlıklar; bilginin işlenmesi, risk ve belirsizlik, duygu, kültür ve marka bilinci, zamanlar arası seçim ve yaşanmadır.

4.1. Bilginin İşlenmesi

Kararları nasıl aldığımız sorusu farklı disiplinlerin alanına girmektedir ancak farklı disiplinler bilimsel araştırmalarda zorluklarla karşılaşmaktadır. Nöroekonomi alanı son zamanlarda bu boşluğu kapatmak için disiplinler arası bir çaba olarak ortaya çıkmıştır. İnsan beyni yeni, karmaşık görevleri yerine getirmek için nörolojik sistemleri koordine eden dinamik süreçleri yönetmektedir. Örneğin beyinde var olan hiyerarşik yapı, yeni bir görev sırasında yürütme işlevini aktive etmektedir. Öte yandan benzer görevlerde daha az aktiviteye rastlanmıştır. Bu noktada beyindeki nöral yapılar; risk, duygu, ödül-ceza ve zaman gibi faktörler bilginin işlenmesindeki süreçte var olan karmaşık planlamada ortaya çıkacak faydayı hesaplamaktadır. Yapılan seçim aynı zamanda göreceli etkinlikle yakından ilişkilidir (Sanfey vd., 2006).

Bechara, Damasio ve Damasio (2000) çalışmasında orjinal kumar oyununa benzer bir görev tanımlayarak fMRI ile analiz gerçekleştirmiştir. Ventromedial prefrontal yaralanması olan hastalarda somatik ve duygusal bilgilerin işlenmesinin bozuk olduğu ve özellikle ileriye dönük kararlarda duyarsız olduğu bulgusu elde

---

³ İlgili alanda yapılan çalışmalara kapsamlı bir genel bakış için Glimcher ve Fehr (2013) incelenebilir. Ayrıca nöroekonomide ekonominin biyolojik mikro temellerinin araştırılmaları için (Sanfey vd., 2006; McCabe, 2008; Camerer, 2013; Radu ve McClure, 2013; Declerck ve Boone, 2016) çalışmalarına bakılabilir.

edilmiştir. Bu çalışma nörolojik anlamda bilginin işlenmesinde problem yaşanabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

4.2. Risk ve Belirsizlik

Nöroekonomi alanında yapılan birçok çalışmada elde edilen bulgular, belirsizlik durumlarında karar verirken insanların kararlarında tam olarak rasyonel olmadıklarını göstermektedir (Chavaglia vd., 2015: 20). Çünkü stratejik düşünme özel devreler gerektirmektedir ve yinelenen stratejik akıl yürütmenin sınırlı olması muhtemeldir (Camerer vd., 2005: 51). Rasyonelliğe yönelik daha yeni eleştiriler, doğru seçimin açık olduğu durumlarda bile bireylerin sistematik hatalar yaptığı gerçeğine odaklanmaktadır (Gül ve Pesendefor, 2005: 21).

Geleneksel karar alma teorisinde, risk ve belirsizlik durumu eşit olarak algılanmaktadır. Risk altında karar verme çalışmaları incelendiğinde, nöroekonomi bulguları literatüre katkılar sağlamaktadır. Örneğin Hsu vd. (2005) çalışmasında fMRI kullanarak yapılan bir deneyde, bireylerin risk ve belirsizlik durumlarını farklı algıladıkları sonucuna ulaşmıştır. Buna göre belirsizlik altında karar alırken beynin frontal insula ve amigdala bölgelerinde aktivitelerde artış gözlemlenirken, striatal sistemlerde ise negatif aktiviteler tespit edilmiştir. Bireyler risk durumunda karar verirken ise beynin striatal sistemin pozitif tepkiler verdiği görülmüştür.

Risk, günlük hayatta yaptığımız hemen hemen tüm seçimleri kapsamaktadır. Heilbronner vd. (2009)'a göre risk tercihleri sabit değildir ve büyük ölçüde değerlendirildikleri koşullara bağlıdır. Buna göre riskli karar vermeye aracılık eden beyin alanları heterojendir ve çeşitli bileşenler karar süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Diğer bir çalışmada Knutson ve Peterson (2005) parasal ödüllere ilişkin fMRI ile bir çalışma yapmıştır. Elde edilen bulgulara göre artan parasal kazançlar ventral striatumun subkortikal'ın bir bölgesini parasal büyüklükle orantılı bir şekilde aktive etmektedir ancak bu aktivasyon, kayıpların öngörülmesi sırasında belirgin değildir. Bu çalışma, kazanç ve kayıplara ilişkin karar verme mekanizmasının farklılaştığını bize göstermektedir. Dickhaut vd. (2003) ise yaptıkları çalışmada ultimatòm oyunundaki parasal bir teklifi kabul ya da reddetme oyununu fMRI ile analiz etmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre katılımcılar kazançlarda riskten kaçınıırken, kayıplarda risk almaktadırlar. Kazanç ya da kaybın olmadığı durumlarda ise muğlaklık sözkonusudur.

4.3. Duygu

Gerçek dünyada insanlar genellikle olasılıklar netleşmeden karar almaktadırlar. İnsanlar belirli ahlaki ikilemlerle karşı karşıya kaldıklarında, karar alırken danışarak, dikkat ve itina ile hareket etmeye çalışmaktadırlar (Loewenstein vd., 2008). Bu durum sınırlı rasyonelliğin bir sonucudur. İnsan davranışı, kontrollü ve otomatik süreçler ile bilişsel ve duyuşsal sistemler arasındaki etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir etkileşim, bireyin yaptığı seçimin temelini ilişkin iç gözlemsel hesapların önemsiz olduğunu öne sürmektedir. Otomatik süreçler, davranışı “çevrimdışı” ve bilinçaltı şekilde tasarlamıştır ancak insanlar otomatik işleyen süreçlerden çok kontrollü bir mekanizmaya sahiptir. Gerçek dünyada kontrollü süreçler adım adım mantığını takip ederken, öznel bir çaba duygusuyla da ilişkilidir. Örneğin risk ve/veya belirsizlik koşulları altında finansal karar almanın yanı sıra para meseleleri söz konusu olduğunda insanlar çok duygusaldır. Bu nedenle duygusal yönü göz ardı etmek, insan davranışının eksik bir şekilde anlaşılmasına yol açacaktır (Ardalan, 2018: 203-204).

Sanfey vd. (2003) bir ultimatòm oyunu analizi gerçekleştirilmiştir. fMRI ile elde edilen bulguya göre kişiye yapılan haksız teklifler, beynin hem duyu hem de kavrama ilgili alanlarında aktivite değişikliklerine yol açmaktadır. Beyinde anterior insula'da artan aktivite, karar vermede duyguların önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Diğer bir çalışmada Beer vd. (2006) karar verme aşamasında duygunun etkisini kontrol etmenin ve duygunun etkisini karar verme sürecine dahil etme durumlarını fMRI ile orbitofrontal korteksin rolünü dikkate alarak incelemişlerdir. Buna göre bireyler bir duygusal durumu önlemeye veya azaltmaya çalıştıklarında beyindeki mekanizmaların karar verme üzerindeki etkisi farklılabilmektedir.

Bu çalışmalar bireylerin karar alırken, rasyonel davranmayabileceğini ve duygularıyla hareket edebileceğini göstermektedir.

4.4. Kültür ve Marka Bilinci

İktisadi kararlar, kültürel farklılıklardan da etkilenebilmektedir (Mako ve Mitchell, 2013). McClure vd. (2004a) kültürel açıdan tanıdık içeceklerin tercihini fMRI ile araştırmıştır. Çalışmaya göre ventromedial prefrontal kortekste deneklerin bu içeceklere yönelik davranışsal tercihleri marka bilgisinden ötürü tutarlı bir nöral yanıt oluşturmuştur. Bu bulgu, kişilerin kültürel anlayışları ve marka bilinciyle de karar verdiğini göstermektedir. Benzer bir çalışmada Deppe vd. (2005) örtük marka bilgilerinin bireysel ekonomik kararlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Buna göre favori markanın varlığı, duygulardan sorumlu bölgeleri

harekete geçirerek farklı bir karar verme biçimine yol açmaktadır. Belirli bir markayı seçmemiz için örtük bellek içerikleri ve deneyimlenen duygular nedenseldir ve genellikle gerçek karardan çok önce depolanmaktadır.

Daha genel ve sosyal bir bakış açısıyla “marka” kavramı tüketim malları ile sınırlı değildir ve diğer uygun nesnelere veya kişilere, örneğin politikacılara ve sosyal çevremize genişletilebilir. Bu durum toplumun bütünü ilgilendiren kararlarda da sınırlı rasyonellik oluşabileceğini bize göstermektedir. Ekonomik modeller; örneğin oy verme davranışı, finansal piyasalar ve fiyat balonları gibi karmaşık toplu fenomenleri içermektedir. Bunların her biri özünde bireysel kararları barındırmaktadır. Bu noktada bireysel karar vermedeki mantığı anlamak, yeni davranışsal modellerin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır (Smith ve Huettel, 2010: 864). Klasik modellerin öne sürdüğü gibi ekonomik ajanların rasyonel olması ve piyasaların verimli olmasına rağmen, uluslararası finansal krizlerin ne zaman ortaya çıkacağına tespiti sıklıkla başarısız olmaktadır (Schiliro, 2012: 1).

4.5. Zamanlar Arası Seçim

McClure vd. (2004b) çalışmasında anında ve gecikmeli parasal ödüllerin sinirsel bağıntılarını incelemiştir. Buna göre zamanlar arası seçimlerde farklılık bulunmaktadır. Denekler daha uzun vadeli seçenekleri seçtiğinde daha yüksek göreceli fronto-parietal aktivite görülmektedir. Çünkü bu tür uzun vadeli tercihlerde ekonomik seçeneklerin nicel analizi ve gelecekteki ödül fırsatlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durum insanların genel akıl yürütme ve gelecek planlaması yaparak hareket ettiği ve buna bağlı olarak insan tercihlerinin kendine özgü olduğunu göstermektedir.

Benzer şekilde Takahashi vd. (2007) zamanlar arası seçimi incelemiştir. Bu çalışmada insanlarda öznel eşitlik noktaları değerlendirilerek zamanlar arası tutarlılık parametresi deneysel olarak tahmin edilmiştir (1 hafta–25 yıl). Elde edilen bulgulara göre çoğu denek zamanlar arası seçiminin tamamen tutarsız olduğu (yani hiperbolik indirgeme), ortalama tutarlılığın 0,5'ten küçük olduğu ve yalnızca bir denek zamanlar arası tamamen tutarlı bir seçime sahip olduğu (yani üssel indirgeme) gözlemlenmiştir. Bulgular, zamanlar arası seçimdeki tutarlılıktaki bireysel farklılıkları ortaya koymakta ve çoğu insanın gecikmiş ödülleri üstel olarak değil hiperbolik olarak iskonto ettiğini göstermektedir. Diğer bir çalışmada insanlar şimdiki zamana gelecekte daha fazla değer vermektedirler (Daw Schüll ve Zaloom, 2011).

4.6. Yaşlanma

Birçok gelişmiş ülkede nüfus yaşlanmaktadır. Bu ülkelerin gelişimi, hem ekonomik hem de sosyal olarak yaşlı insanların üretkenliği ile yakından ilişkilidir. İktisat literatüründe yaşın risk alma üzerindeki etkisini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, risk almanın yaş artışıyla birlikte azaldığını göstermektedir (Morin ve Suarzez, 1983; Holmstrom ve Milgrom, 1987; Kanodia vd., 1989; Riley ve Chow, 1992). Ayrıca yaşlanan yatırımcıların finansal kararları, küresel ekonomi üzerinde artan bir etkiye sahiptir. Yaşlı yetişkinlerin genç yetişkinlere göre daha fazla riskten kaçındıkları yönündeki iyi bilinen etkinin ortaya çıkmasında, yaşlıların karar verme aşamasında hatalar yaptığı tespit edilmiştir. Davranışsal sonuçlar, yaşlı yetişkinlerin riskli varlıkları seçerken genç yetişkinlere göre daha uygun olmayan seçimler yaptığını göstermektedir (Schutzeichel ve Michl: 2010).

5. SONUÇ

Homo economicus varsayımının insan davranışlarını tam olarak yansıtmaması sebebiyle iktisat ve psikoloji bilimleri birbirine yakınsamış ve yeni bir disiplin olarak nöroekonomi ortaya çıkmıştır. Nöroekonomi, ortodoks iktisat biliminin izlediği yoldan tamamen farklı bir yol izlemesi sebebiyle yeni bir disiplindir. Nöroekonomi hâlâ yeni bir bilgi alanı olarak kabul edilmektedir. Önümüzdeki dönemde nöroekonominin iktisat bilimine katkısı daha net görülecektir. Bu sebeple elde edilen bulguların bilimsel ve pratik kullanımları göz önünde bulundurularak sonuçların genellenmesi konusunda ihtiyatlı olmak gerekmektedir.

Nöroekonomi, ekonomi ve psikoloji arasında köprü kurmuştur. Nöroekonomi, bazı ekonomistlere göre psikolojik olarak daha gerçekçi dünya görüşlerini benimseme konusunda ilham vermektedir. Çünkü nöroekonomik araştırmalar, bireye dair yapılan varsayımları iyileştirmeyi ve yeni modeller önermeyi amaçlamaktadır. Nöral bilimin en önemli çıkarımı, beynin homojen bir işlemci olmamasının ortaya konmasıdır. Yani beyin farklı türde problemlerle karşılaştığında, kendine has farklı patikalar izlemektedir. Bu noktada karar verme ve davranış modelleri üzerinde çalışan nöroekonomi genellikle karmaşık bir süreci ele almaktadır. Standart varsayımları kabul etmeyen nöroekonomi, karar vermenin tekil bir fayda maksimizasyonu süreci olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Bunun yerine nöroekonomi, karar verme sürecinin otomatik ve kontrollü sürecin bir kombinasyonu olduğunu ileri sürmektedir. Nöroekonomi genel olarak risk ve belirsizlik altında karar verme süreçleriyle ilgilenmektedir. Ancak örnekleri yukarıda verildiği üzere bilginin işlenmesi, duygu, kültür ve

marka bilinci ile yaşlanma gibi konularda da araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar gerçek dünyada sınırlı rasyonalitenin varlığını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ekonomik kurumların iyileştirilmesinde bu aşamada nöroekonomiden faydalanmak mümkündür. Örneğin özel bilgi elde edilmesi ve verimli sonuçların ortaya çıkarılması için yeni mekanizma tasarımlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu mekanizma tasarımları vasıtasıyla dürüst davranışları teşvik eden ve mülkiyeti koruyan kurumlar veya kurallar oluşturulabilecektir. Böylece bireylere ilişkin sınırlı rasyonaliteyi içeren daha etkin ekonomik modeller kurulabilecektir. Bu noktada hukuksal adımların atılmasıyla daha iyi kamu politikaları da oluşturulabilecektir. Böylece sınırlı rasyonelliğin getirdiği hatalı seçimler mülkiyet hakları korunarak engellenebilir hale gelecektir. Böylesi bir yapıda sözleşmelerin uygulanması sağlanacağı için toplumda oluşacak güven ortamıyla işlem maliyeti azalacak ve belirsizliğin azalmasıyla artan yatırımlar üzerinden ekonomik büyüme hızlanacaktır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Ankarloo, D. (2002). New institutional economics and economic history. *Capital & Class*, 26(3), 9-36.

Ardalan, K. (2018). Behavioral attitudes toward current economic events: a lesson from neuroeconomics. *Business Economics*, 53(4), 202-208.

Aumann, R. (2008). Rule rationality vs. act rationality. The Hebrew University, Center for the Study of Rationality, 497.

Aydinonat, N. E. (2010). Neuroeconomics: more than inspiration, less than revolution. *Journal of Economic Methodology*, 17(2), 159-169.

Bechara, A., Damasio, H., & Damasio, A. R. (2000). Emotion, decision making and the orbitofrontal cortex. *Cerebral Cortex*, 10(3), 295-307.

- Beer, J. S., Knight, R. T., & D'Esposito, M. (2006). Controlling the integration of emotion and cognition: the role of frontal cortex in distinguishing helpful from hurtful emotional information. *Psychological Science*, 17(5), 448-453.
- Bernheim, B. D. (2008). On the potential of neuroeconomics: A critical (but hopeful) appraisal. *American Economic Journal: Microeconomics*, 1(2), 1-41.
- Bilir, H. (2019). Neoklasik iktisat: Anaakım mı, ortodoks mu?. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 65-80.
- Camerer, C. F. (2013). Goals, methods, and progress in neuroeconomics. *Annu. Rev. Econ.*, 5(1), 425-455.
- Camerer, C. F., Loewenstein, G., & Prelec, D. (2004). Neuroeconomics: Why economics needs brains. *The Scandinavian Journal of Economics*, 106(3), 555-579.
- Camerer, C., Loewenstein, G., & Prelec, D. (2005). Neuroeconomics: How neuroscience can inform economics. *Journal of Economic Literature*, 43(1), 9-64.
- Chavaglia, J. N., Filipe, J. A., Ferreira, M. A. M., & Caleiro, A. (2015). Neuroeconomics: Decisions in Extreme Situations, (1), 14-21.
- Coricelli, G., & Nagel, R. (2010). The Neuroeconomics of depth of strategic reasoning. *History of Economic Ideas*, 18(1), 123-132.
- Çiçen, Y. B. (2017). Kurumlar ve ekonomik performans ilişkisi: Teorik çerçeve. *The Journal of International Scientific Researches*, 2(7), 109-118.
- Declerck, C., & Boone, C. (2016). The neuroanatomy of prosocial decision making. *Neuroeconomics of Prosocial Behaviour. The Compassionate Egoist*. London.
- Deppe, M., Schwindt, W., Kugel, H., Plassmann, H., & Kenning, P. (2005). Nonlinear responses within the medial prefrontal cortex reveal when specific implicit information influences economic decision making. *Journal of Neuroimaging*, 15(2), 171-182.
- Dickhaut, J., McCabe, K., Nagode, J. C., Rustichini, A., Smith, K., & Pardo, J. V. (2003). The impact of the certainty context on the process of choice. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 100(6), 3536-3541.
- Di Domenico, S. I., & Ryan, R. M. (2017). The emerging neuroscience of intrinsic motivation: A new frontier in self-determination research. *Frontiers in human Neuroscience*, 11, 145.

- Dow S. N., & Zaloom, C. (2011). The shortsighted brain: Neuroeconomics and the governance of choice in time. *Social Studies of Science*, 41(4), 515-538.
- Foss, N. J., Klein, P. G. (2010). Critiques Of Transaction Cost Economics: An Overview. *The Elgar Companion to Transaction Cost Economics*. ed. Peter G. Klein, Michael E. Sykuta. Edward Elgar Publishing. Chapter: 25.
- Glimcher, P. W., & Fehr, E. (2013). (Eds.). *Neuroeconomics: Decision Making and the Brain*. Academic Press.
- Gül, F., & Pesendorfer, W. (2005). The Case for Mindless Economics. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.444.1452&rep=rep1&type=pdf> – Erişim tarihi: 12.04.2022
- Heilbronner, S. R., Hayden, B. Y., & Platt, M. L. (2009). Neuroeconomics of risk-sensitive decision making. https://www.researchgate.net/profile/Benjamin-Hayden/publication/232469128_Neuroeconomics_of_risk-sensitive_decision_making/links/02e7e5389f49a3a8db000000/Neuroeconomics-of-risk-sensitive-decision-making.pdf - Erişim tarihi: 12.04.2022
- Holmstrom, B., & Milgrom, P. (1987). Aggregation and linearity in the provision of intertemporal incentives. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 303-328.
- Hsu, M., Bhatt, M., Adolphs, R., Tranel, D., & Camerer, C. F. (2005). Neural systems responding to degrees of uncertainty in human decision-making. *Science*, 310(5754), 1680-1683.
- Mako, C., & Mitchell, B. (2013). Knowledge economy and innovation: An European comparative perspective. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 1(2), 7-35.
- Morin, R. A., & Suarez, A. F. (1983). Risk aversion revisited. *The Journal of Finance*, 38(4), 1201-1216.
- Kanodia, C., Bushman, R., & Dickhaut, J. (1989). Escalation errors and the sunk cost effect: An explanation based on reputation and information asymmetries. *Journal of Accounting Research*, 27(1), 59-77.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kenning, P., & Plassmann, H. (2005). NeuroEconomics: An overview from an economic perspective. *Brain Research Bulletin*, 67(5), 343-354.

- Knutson, B., & Peterson, R. (2005). Neurally reconstructing expected utility. *Games and Economic Behavior*, 52(2), 305-315.
- Kama, Ö. (2011). Yeni kurumsal iktisat okulunun temelleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 183-204.
- Lazaroiu, G., Pera, A., Ştefănescu-Mihăilă, R. O., Mircică, N., & Neguriță, O. (2017). Can neuroscience assist us in constructing better patterns of economic decision-making?. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 11, 188.
- Loewenstein, G., Rick, S., & Cohen, J. D. (2008). Neuroeconomics. *Annu. Rev. Psychol.*, 59, 647-672.
- McCabe, K. A. (2008). Neuroeconomics and the economic sciences. *Economics & Philosophy*, 24(3), 345-368.
- McClure, S. M., Li, J., Tomlin, D., Cypert, K. S., Montague, L. M., & Montague, P. R. (2004a). Neural correlates of behavioral preference for culturally familiar drinks. *Neuron*, 44(2), 379-387.
- McClure, S. M., York, M. K., Montague, P. R., (2004b). The neural substrates of reward processing in humans: the model role of fMRI. *Neuroscientist*, 10, 260-268.
- Medema, S. G., Mercurio, N., & Samuels, W. J. (1999). Institutional law and economics. *Encyclopedia of Law and Economics*.
- Politzer, P. (2008). *Neuroeconomics: A Guide to the New Science of Making Choices*. OUP USA.
- Pollak, R. A. (1985). A transaction cost approach to families and households. *Journal of Economic Literature*, 23(2), 581-608.
- Radu, P. T., & McClure, S. M. (2013). Neuroeconomics and addiction: integrating neuroscience, cognition and behavioral economics. *Biological Research on Addiction: Comprehensive Addictive Behaviors and Disorders*, 413-424.
- Riley Jr, W. B., & Chow, K. V. (1992). Asset allocation and individual risk aversion. *Financial Analysts Journal*, 48(6), 32-37.
- Sanfey, A. G., Rilling, J. K., Aronson, J. A., Nystrom, L. E., & Cohen, J. D. (2003). The neural basis of economic decision-making in the ultimatum game. *Science*, 300(5626), 1755-1758.

- Sanfey, A. G., Loewenstein, G., McClure, S. M., & Cohen, J. D. (2006). Neuroeconomics: cross-currents in research on decision-making. *Trends in Cognitive Sciences*, 10(3), 108-116.
- Schiliro, D. (2011). Economics and psychology. Perfect rationality versus bounded rationality. MPRA Paper No. 34292.
- Schiliro, D. (2012). Bounded rationality: psychology, economics and the financial crisis. MPRA Paper No. 40280.
- Schuetzeichel, J., & Michl, T. (2010). A neuroeconomic perspective on age and risk-taking behavior. In *Proceedings of the LabSi Conference on Neuroscience and Decision-Making*, 20-21 September 2010, Santa Chiara, Italy.
- Simon, H. (1957). A Behavioral Model of Rational Choice. *Models of Man, Social and Rational: Mathematical Essays on Rational Human Behavior in a Social Setting*, ed. Herbert Simon. New York: Wiley.
- Smith, D. V., & Huettel, S. A. (2010). Decision neuroscience: neuroeconomics. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 1(6), 854-871.
- Sobel, J. (2008). Neuroeconomics: A sobel appraisal. Working Paper, University of California, San Diego. https://web.archive.org/web/20120616225615id_/http://weber.ucsd.edu:80/~jsobel/Papers/bernheim.pdf - Erişim tarihi: 12.04.2022
- Şenalp, M. G. (2007). Dünden bugüne kurumsal iktisat. (ed.) E. Özveren. *Kurumsal İktisat*. Ankara: İmge Kitabevi. 45-92.
- Takahashi, T., Oono, H., & Radford, M. H. (2007). Empirical estimation of consistency parameter in intertemporal choice based on Tsallis' statistics. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 381, 338-342.
- Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press.
- Williamson, O. E. (1990). A comparison of alternative approaches to economic organization. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 146(1), 61-71.
- Zak, P. J. (2004). Neuroeconomics. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 359(1451), 1737-1748.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

ÇEVRE SORUNLARI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI*

Necan AYDIN¹

Doktorant

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: necanaydin@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7164-6066

Dilek GÖZE KAYA

Doç.Dr.

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: dilekkaya@sdu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3477-1877

Öz

Çevresel bozulma ile doğal kaynaklar arasında, artan tüketim ve bu tüketimi karşılamak için yapılan üretimdeki artış sebebiyle doğrudan bir ilişki bulunur. İklim değişikliği, küresel ısınma gibi kavramlar çevresel bozulmaların sonuçları olarak düşünülmekte ve yaşam kalitesi üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu sorunların varlığı, insanoğlu için çözüme muhtaç bir hal oluşturmuştur. Bu çalışmada çevre kavramının genel çerçevesi ile çevre kavramının ekonomi, toplum ile ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıca çevre sorunlarının çözümü için yerelden

---

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Necan AYDIN tarafından hazırlanan ve Doç. Dr. Dilek Göze KAYA'nın danışmanlığında yürütülen “Çevre Vergilerinin Çevresel Bozulmalara Olan Etkisinin Ampirik Olarak İncelenmesi: OECD Ülkeleri Örneği” isimli doktora tezinden türetilmiştir.

¹ **Sorumlu Yazar:** necanaydin@gmail.com

Atf (APA): Aydın, N. & Göze Kaya, D., (2022), Çevre Sorunları ve Çözüm Arayışları, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 14 (2): 197-215., <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1151340>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

küresele geçiş süreci detaylandırılmış yapılan toplantılar çerçevesinde gelinen noktada bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Çevre, Çevre Sorunları, Çevre Sorunlarına Yönelik Çözümler*

Alan Tanımı: *Sosyal Bilimler*

ENVIRONMENTAL PROBLEMS AND SEARCH FOR SOLUTIONS

ABSTRACT

Increased consumption between environmental degradation and natural resources and there is a direct relationship due to the increase in production to meet this consumption. Such concepts as climate change, global warming are considered to be the consequences of environmental degradation and pose a serious threat to the quality of life. The existence of these problems creates a situation that needs a solution for mankind. In this study, the relationship of the environmental concept with economics and society is discussed. In addition, an evaluation is made at the point reached within the framework of the meetings held for the solution of environmental problems.

Key Words: *Environment, Environmental Problems, Solutions to Environmental Problems*

JEL Codes: *Q56, F64, K32*

1.GİRİŞ

1970’li yıllardan itibaren ekonomik büyüme kavramının gerekliliği zamanla, büyüme ve çevre kalitesini koruma olarak belirginleşmiştir. Çünkü büyüme amacıyla ülkeler aşırı kaynak tüketimi yapmış bu da çevrenin yıpranmasına sebep olmuştur. Çevresel sorunları bölgesel olarak düşünmek, çözüm için yanlış yöntemlere başvurmaya neden olmuştur. Bu yüzden çevresel sorunlar tüm dünya düzeyinde incelenerek, çözümlerin uluslararası düzeyde aktarılması gerekir. Yüzyılın son çeyreğinde, çevresel bozulmayı en az düzeyde tutup büyümeyi sağlamak, uluslararası toplantılarda öne sürülüp tartışılmıştır. Ancak önerilen çözümlerin hala sınırları ve kanuni süreci oturmamış durumda olduğu görülmüştür.

Çalışmada, çevre kavramının toplum ve ekonomi ile ilişkisini ele aldıktan sonra çevre sorunlarının ortaya çıkışını ve sebepleri ele alınmıştır. Çözüm süreçleri hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışma çevre sorunları konu ile ilgili özet niteliğindedir.

2.ÇEVRE KAVRAMI VE TOPLUM, EKONOMİ İLE İLİŞKİSİ

Canlı varlıkların, fiziksel, kimyasal ve biyolojik olarak bir yaşam ilişkisi kurup, yaşamını sürdürdüğü ortam doğal çevre olarak tanımlanır (Hussen, 2004: 3-4). Çevreye ayrıca iktisadi üretim faktörlerinden doğal kaynaklar da dahil edilmelidir (Toros vd., 1997: 38). Canlı varlıklara ek olarak cansız varlıklar da çevre tanımlamasına katılmıştır. Canlıların yanı sıra, cansız varlıklar ve çevrenin temel ögesi olarak tüm canlı varlıkların yaptıkları etkileşimlerin bütünü olarak sayıldığında daha kapsamlı bir tanım elde edilmiştir (Keleş vd., 2015: 33; Terzi, 2017: 22-24).

(Taylor, 2011: 3)'a göre çevre, canlı türlerinin zaman içinde kendi varlıklarını devam ettiren, ekolojik ve biyolojik şekilde canlıların birbiri ile aktif bir şekilde ilişkilerini sürdürdüğü ortam olarak tanımlanmıştır.

Çevre ve toplum arasındaki ilişkinin oluşması insanın varlığı ile ilişkilidir ve hızlı bir değişim içindedir. Yüz yıllar geçtikçe hızla değişen toplumun tüketim ve üretim anlayışları, çevre ile toplum ilişkisini değiştirdiği görülmüştür. Bu sebepten çevre ve toplum arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Doğaya verilen tahribat, toplum ve doğa arasında doğrudan olumsuz bir ilişkinin varlığına kanıttır. Ters olarak korumacılığı ise pozitif ilişkiye yönelik bir örnektir (Kılıç, 2012: 203-205; Ulucak ve Erdem, 2014: 78-81).

İnsanlar teknoloji kullanımında, araçlar geliştirmekte ve her geçen gün bilgi kapasitesini artırmaktadır. Barınma, ısınma, beslenme gibi temel ihtiyaçların yanı sıra doğal çevreyi değiştirebilen iletişim, ulaşım ve birçok tüketici ürünlerini ve hizmetleri için araçlar sağlamıştır. Çevre üzerinde birçok etkisi olan bu faaliyetlerin ölçeğinin büyüklüğü sebebiyle, teknolojik araçların bu büyük çaptaki oluşan faaliyetlerin atıklarının önleyemeyecek duruma gelmesi, doğa üzerinde oluşan tehlike dolayısıyla stres yaratmasına, insanoğlunun müsrif yaşam tarzı ile doğal kaynaklardan daha fazla yararlanıp tahrip olmasına sebep olmuştur (Elliott, 2003: 3).

Çevre ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 50 yılı aşkın bir süredir tartışılmış ve farklı fikirler öne sürülmüştür. Bu fikirler iki ayrı doğrusal nokta olarak düşünülürse ilk noktadaki grup ciddi çevre sorunlarına odaklanırken (sadece çevre odaklı), diğer noktadaki grup yaşam standartlarının gelişmesine (büyüme) odaklanmıştır. Bu görüşler çevre ile ekonomi arasında yani çevre sorunlarının çözümü ile refah artışının sağlanmasındaki bağlantının keşfedilmesi için çözüm önerisi sunmuştur(Pearce ve Turner, 1991: 272-273).

İklim değişikliğine benzer birçok olumsuzlukların nedenleri ve etkileri; ekonomi ve çevresel kalite arasındaki ilişkiye dayanır. Ekonomi kavramından kasıt, büyüme ve kalkınma seviyesinin nasıl yükseltilebileceği, çevre kavramından kasıt ise çevre kalitesi nasıl korunacağı yönünde olmalıdır. Son yirmi yılda büyüme ve kalkınmaya odaklanması dünyamızda geri dönülmesi zor zararlar oluşmasına sebebiyet vermiştir. Çevre kalitesi ile ilgili endişeleri arttırmıştır (Galeotti ve Lanza, 2005: 1379). Çevre sorunları genel olarak aşağıdaki gibi incelenmektedir.

3.ÇEVRE SORUNLARINA GENEL BAKIŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çevre sorunları farklılık gösterse de genel olarak, sera gazı emisyonları, ormansızlaşma, bitki ve hayvan türlerinin yok olması, ozon tabakasının hasar görmesi, iklim değişikliği, kentleşme, atık yönetimi vb. gibi göstermek mümkündür (Özsoy ve Dinç, 2016: 37). Çevre sorunlarının ortaya çıkış nedenleri daha fazla detaylandırılabilir fakat ana nedenler olarak nüfus artış hızı, kentleşme, sanayileşme, turizm, küreselleşme, yoksulluk gibi nedenler sıralanabilir (Görmez, 2015: 6).

Nüfus Artışı; Tarihsel sürece bakıldığında nüfus artışı, dünyanın ilk zamanlarından beri artış göstermiştir. Miladi takvimin ilk yıllarında dünya nüfusunun 200 milyon olduğu varsayılmaktadır. 1000 yılında 300 milyon olan dünya nüfusu, 1500 yılında 450 milyon, 2000 yılında ise 6 milyar, 2021 yılında ise 7 milyar 904 milyon olarak belirlenmiştir. Nüfus artışı sanayi devriminin başlamış olduğu 1800'lü yıllarda 1 milyara ulaşmıştır. 1900'lü yıllarda ise, 1.6 milyara ulaşmıştır. 2030 yılındaki nüfus tahminleri 8.4 milyar, 2050 yılında 9.5 milyar, 2100 yılında ise 11.2 milyar olacağı yönündedir². Nüfusta görülen bu aşırı artışlar insanlar için yeni iş kaynakları, tüketimlerin artması ve üretimin artması, aynı zamanda çevre kirliliğinde artışına neden olmuştur. Çevre sorunlarının en temel sorunlarından birisi olarak nüfus artış hızıdır. Genel olarak bakıldığında nüfus artışı, çevre sınırları sabit kaldığı sürece çevreye olumlu bir katkısı olmadığı aksine olumsuz yönde etki ettiği ayrıca çevre yönetimini zorlaştırdığı görülmüştür (Bozkurt, 2013: 11). Nüfus artışının, çok gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde artış göstermesi bu ülkelerde üretim ve tüketim faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Bu durum sonucunda kullanılan doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde kullanılması çevre kirliliğine sebebiyet vermiştir. Ayrıca bilinçsiz tüketim ve yeterli doğal kaynak olmaması, doğal kaynakların nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamamasına sebebiyet vermiştir (Görmez, 2015: 6).

---

² Kaynak <https://www.worldometers.info> internet sitesinden alınmıştır.

Sera Gazı; ısı tutma özelliği olan gazlardan oluşur. Atmosferin dünyamızı saran bir sera etkisine benzer özellikleri bulunur. Güneşten gelen ışınlar ile dünyamızı ısınmaktadır. Fakat güneşten gelen ışınlar dünyamıza ulaşmadan önce atmosferin süzgecinden geçerek ısının bir kısmını tutar ve yeryüzünün ısısını dengede tutar. Böylece denizler, okyanusların donması veya aşırı ısınıp buharlaşması gibi sorunlar çözülmüş olmaktadır. Aslında atmosfer dünyamız üzerinde bir cam sera etkisine benzer özelliğinden bahsetmek mümkündür (Kılınç ve Altıparmak, 2020: 217-218)

Atmosferdeki gazlardan en çok ısı tutma özelliğine sahip gaz olan karbondioksit gazı hava kirliliğine bağlı olarak hızla Dünya’da artmıştır. Sadece karbondioksit gazının dışında metan, kloroflorokarbon (CFC), ozon gibi sera gazları da ısı tutma özelliği olan gazlardır ve yoğunlukları artış göstermiştir. CO₂ ve ısıyı tutan diğer gazların miktarındaki artış, atmosferin ısının yükselmesine sebep olmuştur. Küresel ısınma kavramı da tam olarak bu durumu anlatan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Buzulların erimesi ve okyanusların yükselmesi gibi sorunlar, küresel ısınma sonucunda meydana gelmiş, iklim değişmelerine yol açması muhtemel bir durum oluşturmuştur (Manabe, 2019: 1-2).

İklim Değişikliği sebeplerinden küresel emisyonları, azaltma ve kontrol altına alma çabasına giren politika yapıcılar tarafından en zorlu sorunlardan birisi olarak görülmüş ve vatandaşlar arasında büyük bir endişe duyulmuştur (Martínez-Zarzoso ve Maruotti, 2011: 1344).

Kentleşme; (Shahbaz vd., 2013) ’a göre kişi başı gelirin, enerji tüketimi ve ticarete açıklık, CO₂ emisyonları, kentleşme gibi faktörler başta olmak üzere çevresel bozulma ile nedensel bir ilişki vardır. Çevre kirliliği, önce daha değerli çıktıların (örneğin, büyüme, istihdam) üretimini sağlamak için artmış, büyüyen ekonomiyle temiz enerji sektörlerinin genişlemesi bu süreçte bozulan çevrenin artan sosyal maliyetini azaltmıştır. Buradan anlaşılacağı gibi büyüme sürecinin ilk safhasında artan çevre kirliliği, büyüme sürecinin sonuna doğru azalmıştır (Cassou ve Hamilton, 2004: 1052).

Enerji talebi sürekli arttığı görülmekte, çevresel olarak ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu zorluklarla mücadele etmek ve CO₂ emisyonlarının azaltılmasını teşvik etmek için gerekli düzenlemeleri yapmak, daha temiz teknolojilerin kullanılmasını sağlamak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için zamanın bir gereği olarak görülmektedir. Gaz, kömür, ham petrol ve petrol gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmak ve emisyonu azaltmak için daha temiz enerji kullanımı ve üretiminin bir zorunluluk

olduğunu öne süren çok sayıda literatür mevcut olduğu görülmektedir(Hao vd., 2021: 2).

Sanayileşme; İlk çağlardan beri insanlar, avcılık, toplayıcılık yaparak ihtiyaçlarını karşılarlarken daha sonra ateşi keşfetmeleri ve tarımsal faaliyetlerle ilgilenerek çevreyle etkileşim halinde bulunmuşlardır. Bu zamanlarda da insanların çevreye verdiği hasarlar bulunmuştur fakat sanayileşme sürecinin başlamış olduğu 18. Yüzyılda bu hasarların inanılmaz boyutlarda olduğu görülmüştür (Karabıçak ve Armağan, 204: 204). Her ülke, birçok nedenle ihracatını teşvik etmeye ve ihtiyatlı olma gereği ihracatlarını çeşitlendirmeye çalışmıştır. Ticaretin çeşitlendirilmesi, yapılan ticaret hareketliliği ile bağlantılı oldukları düşünüldüğünde, dünya çapında CO2 emisyonlarını artırma ihtimalini arttırır. Çevresel bozulmada ticaret çeşitlendirmesinin potansiyel rolünü göz ardı etmemek gerekir. Çevresel bozulmaların, hızlı bir yayılmaya bir sebep mi yoksa karbon salınımını azaltmaya yardımcı mı olduğu sorusunun yanıtı literatürde ikiye ayrılmış ve farklı görüşlerin olduğu görülmüştür (Wang vd., 2020: 2).

Sanayileşme, insanın ekonomik refahını arttırma hususunda oldukça önemli süreci ifade eder. Sanayileşmenin refah artışı gibi olumlu yanları dışında, üretimde kullanılan fosil yakıtların kullanımını yoğunlaştırmaktadır. Fosil yakıtların yanmasıyla birlikte ortaya çıkan sera gazlarının içeriği, %80'i karbondioksit olarak değişim göstermiştir. Bu durum çevre kirliliğini ve sera gazı emisyonlarındaki artışı birlikte getirmiştir. Sera gazı bileşikleri olan Karbondioksit (CO₂), Metan (CH₄), Nitroz oksit (N₂O), Hidroflorokarbon (HFC), Perflorokarbon (PFC) ve Kükürt hekzaflorid (SF₆) gazları karbon içerdikleri için yüksek sıcaklıkta oksijenle birleştiğinde ya da yandığında atmosfere geçmekte ve atmosferin işlevini yerine getirememesine sebep olmuştur (Kılınç ve Altıparmak, 2020: 218). Bilimsel araştırmalar, sera gazlarının aşırı düzeye yükselmesi, hava kirliliğinin bozulması ve atık oluşumundaki önemli artışlar gibi çevre sorunlarını, ekonomik büyümenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri sonucu oluştuğunu işaret etmiştir(Kaika ve Zervas, 2013: 1392). Çevre kirliliği sorunu gelişmekte olan ekonomilerde büyük bir sorun olarak görülmektedir(Aytun, 2014: 351).

Aynı gelişmişlik ve gelir seviyesinde olan ülkelerde sektörel olarak farklılıklara yönelik bile kirlilik seviyesi değişiklik gösterir. Büyük hizmet sektörlerine sahip ekonomiler daha az kirlilik yarattığı durumlarda ortaya çıkmıştır. Aksine ağır sanayinin gelişimi ile birlikte kirlitici faaliyetlerdeki artışlarla kirlilik çok yüksek seviyelere ulaşmıştır (Shafik, 1994: 757). Tatil köylerindeki hizmet sektörü ağırlıklı ekonomik yapı ile deri sanayi sektörü ağırlıklı ekonomik yapının aynı

gelir seviyesinde olsa dahi çevre bozulmasına olan etkisi deri sanayisinin oluşturduğu atıkların etkisiyle hizmet sektörü ağırlıklı faaliyet gösteren ekonomik yapıdan daha fazla yöndedir. Daha gelişmemiş kalkınma düzeylerinde sanayi geçişi sağlamadığı için kimyasal atıklar oluşmaz. Düşük kalkınmışlık düzeylerinde, çevresel tahribatın miktar ve yoğunluğu, ekonomik faaliyetin kaynağı üzerindeki etkisi sınırlı miktarlarda oluşmuş ve biyolojik olarak parçalanabilir ve kendiliğinden geri dönüşüme çevrilebilir boyutta olmuştur. Tarımın yoğunlaşması, yeraltı kaynak çıkarımları ve sanayileşmenin başlamasıyla ekonomik gelişme hızlandıkça, kaynak tükenme oranları kaynak yenileme oranlarını aşmaya başlamış ve ağır atık oluşturmuştur. Daha yüksek gelişme seviyelerinde, bilgi yoğun endüstrilere ve hizmetlere yönelik yapısal değişim, artan çevresel farkındalık, çevresel düzenlemelerin uygulanması, daha iyi teknoloji ve daha yüksek çevresel harcamalarla birleştiğinde, çevresel bozulmanın dengelenmesine ve kademeli olarak azalmasına neden olmuştur (Panayotou, 1993: 1).

Çevresel değişimler genel olarak her şeyi etkilemiştir. Örneğin, San Francisco'daki bireyler, tarihsel olarak aşırı sıcak hava sonuçlarının nadir olduğundan dolayı klima kullanımı yaygın değildir. Hava sıcaklığı yıllar itibarıyla artarsa daha fazla klimanın varlığı elektrik üretimi arttıracaktır (Auffhammer, 2018: 38). Bu gibi çevresel değişiklikler tüketim alışkanlıklarını da değiştirebilmektedir.

Turizm Faaliyetleri; çevreye birçok etkisi bulunur. İnsanoğlu çevrenin vermiş olduklarının koruması çevrenin devamlılığı açısından önemlidir. Çevrenin bize verdikleri sonucunda insanlar turizm faaliyetlerini gerçekleştirir. Bundan dolayı turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek için doğanın bize vermiş olduklarının korunması yönünde faaliyetlerde bulunmalıyız. Tabii ki turizm faaliyetleri sonucunda çevrenin üzerinde olumsuz etkileri bulunmuştur (Doğan, 2012: 7). Turizm sektörü doğanın insanlara vermiş olduğu bir gelir kapısı olarak görüldüğünden dolayı bacasız sanayi faaliyeti olarak görülmüştür. Bacasız sanayi olan turizm için yapılan tesisler ise turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi için çevreye verdiği zarar olarak görülmüştür. Turizm faaliyetleri genel olarak turistik yörelerde veya bölgelerde gerçekleştirildiği için bu bölgelerde iş fırsatlarının artmasına, nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşmasına, kentleşme ihtiyacının artmasına ve bunların hepsinin sonucu olarak çevre sorunlarının artmasına neden olmuştur (Doğan, 2012: 33).

4.ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEŞİTLERİ

Çeşitli ihtiyaçları karşılamak amacıyla insan, çevre ile sürekli etkileşim içerisinde. Bu süreçte hem insan hem de çevre birbirinden etkilenmiş ve insanoğlu çevreye bilinçli-bilinçsiz birçok zarar vermiştir. Bu zarar ilk zamanlarda ufak çapta olduğu için bir çevre sorunu hale gelmemiş fakat sanayileşme, kentleşme, fosil yakıtların aşırı kullanımı sonrasında çevre sorunları neredeyse çözülemez boyutlara ulaşmıştır (Bilgili ve Firidin, 2017: 127).

İnsanoğlunun, kaynakların sonu gelmeyecek gibi kullanıp hayatını sürdürmeye devam etmiştir. Çoğu insanın, üreten, tüketen ve bu faaliyetlerinden dolayı çevre sorunlarının en büyüğü olan küresel iklim değişikliğine götürmesi sera gazı üretimi gibi çeşitli şekillerde zararlar meydana getirmiştir. Sera gazı salınımları kimi zaman Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kömürlü termik santrallerden kimi zaman Avrupa'daki dizel otobüslerden yada Asya'daki pirinç tarlalarından, Güney Amerika'daki tropikal ormanların yakılması gibi sebeplerden dolayı oluşmuştur (Joseph ve Robert, 2009: 1). Dünyamız, biyoçeşitlilik kayıpları, su kıtlığı, kirlilik ve iklim değişikliği gibi sorunlar sebebiyle sürdürülemez bir yolda ve tehdit altındadır (UNEP, 2012: 196-198).

Tükenebilir kaynaklar ve tükenen bu kaynakların kullanımı, çevre, çevrenin kalitesi ve gelecek nesillerin yaşam kalitesi adına oldukça önem teşkil etmiştir (Baumal ve Oates, 1988: 8-9). Bir diğer esas problemlerden biride, çevre hakkında karar verici devletlerin, "laissez-faire" yani bırakınız yapsınlar sistemli işleyişi olarak görülmüştür. Devletler, kendi sınırları içerisinde, çevre üzerindeki takdir yetkisini sürekli kullanmalıdır aksi bir durumda çevre aşırı tahrip olacaktır (Birnie vd., 2009: 2).

Temiz bir çevre elde etme arzusu gelirinle doğru orantılı olarak arttığı görülmüştür. Fakat özellikle gelişmekte olan ülkelerde temiz bir çevre elde etme çabası ihtiyaç sıralamasında gelir elde etme endişesinden sonra gelmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1997: 138). Gelir etme arzusunda olan bireyler, kendi yaşam kalitesini her zaman yükseltmek adına bazı kararlar vererek; yatırımlar, tüketimler, tasarruflar yapmıştır. Verilen bu kararların bireylerin bulunduğu, hatta uzağında olan çevreye bazı etkileri olmuştur. İnsanların aldıkları kararların etkileri hemen ortaya çıkmamakta bazen yıllar sonra, hatta insanın yaşam süresinin bile yetmediği sürelerde ortaya çıkmaktadır. Duyarlı insanlar, yaşam kalitesini sürdürmek veya arttırmak amacıyla, biyolojik kaynakları yönetmek, çevre sorunlarını çözmek veya önüne geçmek, ekonomik, politik ve sosyal düşüncelerini ekolojik ilkeler doğrultusunda akıllıca kararlar uygular (Ricklefs, 2017: 2).

Çevre sorunlarını yönetmek için en iyi politikalar, ekolojik sistemin işleyişinin ve sorunların kaynağının tam olarak anlaşılmasını gerektirir (Ricklefs, 2017: 20). Çevre sorunları sanayi devriminin başlamasıyla birlikte ortaya çıkan bir süreçtir. Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan çevre sorunları 2. Dünya Savaşı ile artmaya başlamıştır. Sonrasında süreç önu alınamaz bir boyutta büyümüştür. Sanayi devrimi başladığında ülkeler kalkınma sürecinden vazgeçemedikleri için çevre sorunlarını geri plana atmıştır. Fakat bu sorunlar ülkeler tarafından alışkanlık haline getirilmiş ve çözüm noktasında herhangi bir faaliyette bulunmamıştır. Önu alınamaz bir şekilde artış gösteren çevre sorunları, ülkeler tarafından kalkınma ve büyüme sürecine zarar vermeyecek şekilde önlem alınmasının gerekliliğini göstermiştir (Kaypak, 2011: 19-20).

Sanayi devriminin başlangıç noktası olarak gösterilen Batı Avrupa ülkeleri aynı zamanda çevre sorunlarının başladığı nokta olarak da gösterilmiştir. Çevre sorunları günümüzde sadece Avrupa ülkelerini etkileyen bir sorun değil küresel bir sorun haline gelmiştir. Dünya üzerinde ortaya çıkan ilk çevre sorunu ise su kaynaklarında ortaya çıkan sorundur. Sanayi kuruluşlarının atıklarını su kaynaklarına bırakmaları sadece insanları değil aynı zamanda doğada yaşayan her canlıyı etkilemiştir (Bozkurt, 2013: 7). Çevre sorunları aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın da temel konularından biri olarak ele alınmıştır. Sürdürülebilir kalkınma geliştirmekte olan ve gelişmiş ülkelerde farklı bir şekilde algılanmış ve bu durumun sonucunda çevre sorunları küresel anlamda halen daha çözülememiştir. Gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir kalkınma çevre sorunlarının azaltılması, sosyal sürdürülebilirlik kavramının arttırılması olarak görülür. Geliştirmekte olan ülkelerde ise sürdürülebilirlik kavramının arttırılması eğitim, sağlık gibi sosyal durumların iyileştirilmesi olarak amaçlandığından dolayı çevre sorunları geri planda bırakılmıştır (Kaypak, 2011: 20).

İnsanoğlunun çevre yapısındaki bozulma üzerinde nasıl etkisi olduğunun kanıtı olarak COVID-19 salgınında uygulanan sokağa çıkma yasağı süreci örnek gösterilebilir. Sokağa çıkma yasağı uygulanmasıyla çevre kendini toparlayarak düzeltme eğilimi göstermiştir. (UNEP, 2020) raporunda COVID-19 salgını sebebiyle zararlı gazların emisyonunda azalma meydana geldiği görülmüştür.³ Bu süreç kısa vadeli olduğu unutulmamalı ve gerekli tedbirlerin alınmaya devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır (IPCC, 2022: 2529-2530).

---

³ Euronews'in Covid-19 pandemisinin çevre üzerine etkisi oldu mu? Başlıklı haberinin içeriğinde Sntinel-5P uydusundan alınan görüntüler Fransa ve İtalya'da nitrojen dioksit hava kirliliği seviyelerinin nasıl düştüğünü gösterdiği belirtmektedir. <https://tr.euronews.com/embed/1062790> , Erişim 01.03.2022.

5.ÇEVRE SORUNLARI ORTAYA ÇIKIŞI VE NEDENLERİ

Çevre sorunlarının nedenlerinin araştırıldığında aslında hepsinin insan kaynaklı oldukları görülmüştür. Çevresel bozulma ve kaynakların aşırı kullanımı ile ilgili endişelerin yaygınlaştığı 1970'lerin başından bu yana elli yılı aşkın süre geçmiştir. Çevre kirliliğinin ortaya çıkışının temeli üretim ve tüketim faaliyetlerinden oluşmuştur (Pearce ve Turner, 1991: 80).

Çevre sorunları genel olarak bakıldığında her geçen gün artış gösteren nüfusun temel ihtiyaçlarının karşılanması yönünde yapılan üretim faaliyetleri ve bu durumun sonucunda ortaya çıkan tüketim faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tüketime dayalı büyüme sonucunda ülkelerin doğal kaynakları bilinçsiz bir şekilde tüketmesi ve bunun sonucunda çevreye verilen zararın azaltılması yönünde çalışmalar yapılmaması çevre sorunlarının artış göstermesine doğrudan etkide bulunmuştur. Fosil yakıtların kullanımının artması sonucunda atmosferde biriken sera gazı emisyonu; biyolojik çeşitliliğin azalmasına, iklim değişikliklerine, kuraklık sel, fırtına gibi doğa olaylarının oluşmasına neden olmuştur. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımların az olması aşırı tüketim sonucunda bu kaynakların yetersiz kalmasında etkili olmuştur. Kurulan sanayi tesislerinin üretimleri sonucunda ortaya çıkan zehirli atıkların göl, nehir ve deniz gibi su kaynaklarına bırakılması ekolojik dengede meydana getirdiği değişiklik ve bu tesislerin denetim altına alınmaması da çevre sorunlarının nedenleri şeklinde karşımıza çıkmıştır (Barlas, 2013: 229).

6.ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜM ARAYIŞLARINDA YERELDEN KÜRESELE GEÇİŞ

Ormanların zarar görmesi, ozon tabakasının incilmesi, hava, su ve toprak alanlarındaki bozulmalar, küresel ısınma ve iklim değişikliği, bitki çeşitliliğinde azalmalar gibi çevresel sorunlar artık küresel olarak tüm dünyayı etkilemektedir. Sorunları önleyici veya oluşan sorunların çözümü için yapılan telafi çalışmaları dahilindeki çevre politikaları bölgesel yapıldığı için çoğu zaman yetersiz kalmıştır. Ülke bazında veya uluslararası düzeyde oluşturulan politikalar, insan yaşamını, besin güvenliğini, su, toprak, hava gibi yaşam alanlarının zarar görmesi gibi sorunlar karşısında daha iyi sonuçlar gösterir (Biyen ve Gök, 2014: 282).

Katı atık, çöp vb. gibi çevre sorunları geleneksel olarak yerel sorunlar olarak görülmüş ve bu çevre sorunlarının yönetimi birincil sorumluluk belediyeler tarafından üstlenilmiştir. Yerel yönetimler bu anlamda çevre sorunlarını çözmek için yerel çözümler üretmeye çalışmıştır. Fakat tüm çevre sorunları yerel kabul etmek ve çözümünü de yerel yönetimlere bırakmak doğru bir yönetim şekli olarak

görülmemiştir. Örneğin, hava kirliliği genellikle bölgesel veya ulusal ve hatta ülke sınırlarını aşıp, uluslararası etkiye sahip bir çevre sorunu olarak karşımıza çıkmıştır (Field ve Field, 2013: 7). Çevre sorunları, dünyanın her yerinde eşit olarak karşımıza çıkmasa da her geçen gün daha yıkıcı, geri dönüşü zor ve çözüm maliyeti daha da artarak karşımıza çıkar. Orman, deniz, hava, toprak vb. gibi kaynakları ile doğa, insanlık var olduğundan bu yana, insanoğluna sürekli bir şekilde hizmet vermiştir (Freeman III vd., 2014: 2).

7.ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR VE TOPLANTILAR

1968 UNESCO Konferansında katılımcılar, her bir eğitim seviyesi için çevreyi incelemeye ilişkin müfredat materyallerinin geliştirilmesi, teknik eğitimin teşvik edilmesi ve çevre sorunları konusunda küresel farkındalığın teşvik edilmesi çağrısında bulunmuştur (Palmer, 2002: 5-6).

Çevre ve ekonominin karşılıklı bağımlılıkları kalkınma planlarında ele alınması ile ilgili ilk detaylı öneriler 1972 yılında Roma Kulübü'nün (Club of Rome) "Büyümenin Sınırları" raporunda değinilmiştir (Keleş, 2006: 693-694).

Ekonomi ve doğal çevrenin sıkı bir ilişki içinde olması gerekliliği, Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda (1972), kalkınma ve çevre ilişkisi birlikte ele alınmış, sürdürülebilir kalkınma kavramları oluşturulmaya başlandığı görülmüştür. Ancak sürdürülebilir kalkınma kavramının etkili bir biçimde ele alınması ve etkili olması 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi'nde gerçekleşmiştir. 1992 Rio Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, ülkelerin kendi biyolojik miraslarındaki mülkiyet menfaatlerini kabul etmiş ve tıbbi ürünler gibi kullanımlar için yerel bitki ve hayvanların sömürülmesi gibi sorunlar için ücretler ve telif ücretlerini garanti etmiştir. İklim değişikliği konusundaki sera gazının salınımını sınırlamak için tasarlanmış bir anlaşma olan Kyoto Protokolü işlevini yerine tam olarak yerine getirmemiş görünse bile, sınırlamanın ilk taahhüdü olarak görülmüştür (Connelly, 2015:200-201; Ricklefs, 2017:20). Bu nedenle, bu zorluklarla mücadele etmek ve hava kirliliği oluşturan emisyonlarının azaltılmasını teşvik etmek için daha temiz teknolojilerin kullanılması, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için zamanın bir gereğidir (Hao vd., 2021: 2).

Serüvenine yerel olarak başlayıp, küreselleşen ve birçok ülkenin dahil olmasıyla gelişen bir kavram olan çevresel sürdürülebilirliğin rolü, yukarıda belirtilen eylemlerde, planlarda, toplantılarda, zirvelerde belirlenmeye ve planlara eklenip uygulanabilir hale getirilmiştir. Buna çabaların takdirine rağmen bir eleştirisi

olarak, sürdürülebilirlik politikası, bazı kesimlere fayda sağlayan ilkeler sebebiyle politikaların yavaşladığı izlenmiştir (Kırıkkaleli ve Sowah, 2020: 30298).

Çevre sorunlarının çözümünde yerel olarak hareket edebilmek yetersiz kalabilmiştir. Bunun en önemli sebebi, sera gazı salınımlarından örnek verilecek olunursa, karbon monoksit gibi sera gazı salınımının Dünya’ımızda sürekli dolaşım halinde olması, bir ülkede yapılan sera gazı salınımının başka bir ülkenin hava kalitesini etkilediği görülmüştür. Bu sebeple uygulanacak politikalara, sadece şehir, ülke, kıta bazında değil, tüm ülkeleri kapsayıcı bir blok oluşturarak, tüm ülkeleri dahil ederek daha olumlu sonuçlar elde edilecektir (Barker vd., 2007: 6281).

Uluslararası düzeyde birçok çevresel konulu toplantı veya konferanslar yapılmıştır. Genel olarak çevre ile ilgili toplantıların kararlarına bakıldığında çevre sorunlarının çözümüne ilişkin ülkeleri bağlayıcı tedbirlerden ziyade bağlayıcı olmayan çözüm önerileri sunulmuştur (Vehmas vd., 1999: 344).

Büyüme ve çevre arasında bir çatışma olmaması gerektiği fikrini savunanlar, ekonomik büyüme çevrenin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması için gerekli olarak görülür. Ekonomik büyüme, çevresel hedeflerin ulaşılmasını gerçekleştirmek gerektiğine vurgu yapan yazarlar, çevre politikalarının ekonomik büyümeyi engelleyebileceğini düşünmüş ve çevre politikalarında ekonomik sınırlar koymak yerine büyüme odaklı politikaların desteklenmesi gerektiği görüşünü savunmuştur (Ekins, 1997: 806).

Dünya çapında küresel ısınma endişesinin en yüksek seviyesine ulaştığı bu zamanlarda, düşük karbonlu topluma doğru ilerlemek zor bir mücadeleyi gerektirmektedir. Enerji verimliliği, hangi enerji yoğunluğu kullanılmasına ve yaşam tarzlarının bu süreçte önemli bir rol oynamasına bağlıdır (Roy vd., 2017: 2265).

Politikacılar tarafından çevrenin korunması, günümüzde kilit konularından biri olarak görülmekte, uluslararası düzeyde toplantılara, seminerlere konu olmakta ve güncelliğini korumaya devam etmektedir. Çevre sorunlarının gün geçtikçe daha büyümesi, ülke sınırlarını aşması uluslararası düzeyde işbirliği ve uyumlu bir aksiyon almayı zorunlu kılmıştır (Sarıkaya, 2004: 1).

Çevre ile insan sürekli etkileşim içinde bulunmaktadır. Çevreyle insanın birlikte uyumun sağlanması bazı politika araçlarının, politikalar içinde kararlılıkla uygulanmasıyla mümkündür. İnsan, canlı varlıklar içerisinde bu uyumu hem bozabilecek tek canlı özelliği taşıyarak hem de bu uyumun devamını

sağlayabilecek ve daha da iyileştirebilecek bir varlık olarak görülmüştür. Bu uyumun sağlanması, insan davranışlarını sınırlayıcı veya kontrol altına alması ile mümkün olabilmektedir. Çevre ve toplum arasındaki ilişkilerdeki davranışlarda insanlara bireysel olarak görevler düştüğü gibi devletler de bu süreçte oldukça önemli görevler üstlenmiştir. Devlet bu süreci yönetirken uygulayacağı politikalarda çevre-büyüme arasında öncelikli bir tercihe yönelmemesi gerekir (Çataloluk, 2014: 22).

İklim değişikliğini durdurmaya yönelik yıllardır yapılan çözüm arama çabaları genelde yeşil büyüme şeklinde de bilinen hem ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirme hem de çevresel bozulmaları ortadan kaldırma çabalarına orta ve uzun vadede uyum sağlanması, ülkelerin rekabet edebilirlik endekslerindeki derecelerini yükselterek süreçten karlı çıkabilecekleri bir ortam sağlayacaktır. Çevre politikaları konusunda artan farkındalık ile ülkeler ve şirketlerin iklim değişikliğine karşı oluşturulan politikaların da bu ortak amaç doğrultusunda uygulamalarının artmasına yol açmıştır(Sümer, 2016: 79).

Gelişmekte olan ve gelişmiş birçok ülkenin katılımıyla yapılan Paris İklim Değişikliği Konferansında, yeni bir iklim anlaşması kabul edilip, insanlığın en büyük sorunlarından olan çevre sorunlarının çözümüne yönelik ülkelere yönelik tavsiyeler ve görevler verilmiştir (Savaresi, 2016: 16-17). Paris antlaşması ile katılım sağlayan ülkeler bir takım taahhütlerde bulunmuştur. Bu taahhütler raporlamalar ile belli şeffaflık halinde siyasi baskı yaratmıştır (Horowitz, 2016: 740). Paris antlaşması Kyoto protokolünün yerini alıp, 2020 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Seo, 2017: 128).

8.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanoğlu var olduğundan bu yana çevre ile etkileşim halinde olmasına rağmen, çevre sorunları ilk olarak sanayi devriminden sonra başlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Çevre sorunları artış gösterirken 2. Dünya Savaşı'nın başlaması ile çevre sorunları engellenemez boyutlarda artış göstermiştir. Sanayi devrimini uygulayan ülkeler kalkınmanın ilk aşamasında çevreye verilen zararları göz ardı edilmiştir. Önü alınamaz bir şekilde artış gösteren çevre sorunları, ülkeler tarafından kalkınma ve büyüme sürecine zarar vermeyecek bir şekilde kontrol altına alınmasına gerekir.

İnsanlar, doğal kaynakları hiçbir zaman bitmeyecek gibi kullanıp hayatını sürdürmeye yüzyıllardır devam etmektedir. Bu felsefede yaşayan, üreten ve tüketen insanoğlu, bu yaptıklarından dolayı çevre sorunlarına neden olmuş ve çevre sorunlarının en büyük sorunlarından biri olan küresel iklim değişikliğine,

sera gazı üretimi ve katı atıkların çevreyi kirletmesi gibi çeşitli şekillerde çevresel sorunlara neden olmuştur. Sera gazı salınımları küresel bir sorun olduğu için tüm ülkelerin ve insanların etkisi bulunmaktadır. Çevre sorunları hiçbir zaman sadece bir ülke ya da bir toplumun neden olduğu bir sorun olarak gösterilemez.

Çevre insanlığının yaşamını sürdürmesi için gerekli olan, ısı ve faaliyetler için enerji, konut ve kâğıt ürünleri için ahşap ve sağlıklı yaşam için besleyici gıda ve temiz su gibi temel gereksinimlerini sürekli bir tedarik ile sağlamıştır. Bundan dolayı insanlığı çevreye bağımlıdır. Yemek yerken, bir şeyler içerken ve nefes alırken çevre ile sürekli etkileşim halinde enerji ve madde alış verişini sağlar. Ayrıca doğa verdiklerinin yanı sıra atıklarımızı dönüştürmekte ve iklim istikrarıyla birlikte ultraviyole radyasyondan korunma gibi yaşam destek hizmetleri sunmaktadır.

Ekonomik faaliyetler çevreyle ilişkili olarak devamlılık göstermiştir. Ekonomik faaliyet, çevreye duyarlı bir şekilde yapılması ve ekolojik sistemin kendini yenilemesi için gereklidir. Çevre sorunları, sanayi üretiminin başlamış olduğu zamanlarda, ekonomik sistemin faaliyet potansiyeli ile ekolojik sistemin yenileme arasındaki farkın açılıp artmasından dolayı ortaya çıkmıştır. Çevre kirlenmesine neden olan üretim ve tüketim faaliyetleri esnasında atıklar ve emisyon salınımının olumsuz sonuçlarını önlemek veya azaltmak için sorunun kaynağını bilmek oldukça önem arz etmektedir.

1960'lardan bu yana aranan çözüm arayışları birçok uluslararası toplantı ve konferanslarda tartışılmıştır. Çevreye verilen bunca zarardan sonra ortaya birçok çözüm önerileri atılmıştır. Bunlardan biri olan sürdürülebilirlik kavramının temeli doğal kaynakların kullanılmasında verimliliğin artırılması, ortaya çıkan atıkların olabildiğince azaltılması, kullanılan kaynakların geri dönüşümünün sağlanması bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı 19.yüzyılın başlarına kadar literatüre girmemiştir ve bu dönemlere kadar insanların çevreye yeterince önem vermemiştir. Genel olarak sürdürülebilirlik kavramı incelendiğinde ekonomi, siyasal, politika, sosyal adalet, çevre, hukuk ve işletme alanlarında kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra demokratik bir yaşam, hak ve özgürlükleri içinde barındıran bir kavram olarak da tanımlanabilir. Sürdürülebilirlik kavramı literatüre ilk girdiğinde ilk olarak ekonomik açıdan bakılmıştır.

Genel olarak yapılan toplantılar teorik olarak arzulanan çevre düzeninin nasıl olması gerektiğini veya çevre sorunları çözümlerinin neler olması gerektiği hususlarının tartışması ile sınırlı kalmıştır. Çıkan sonuçlar genellikle ülkeleri bağlayıcı tedbirler yerine alınan yüzeysel kararlar ve öneriler şeklinde sonuç

vermiştir. Bu tür yüzeysel kararlar çevre sorunlarının çözümünü ötelemekten başka bir faydası olmamaktadır.

Ülkelerin kendi iç dinamiklerinde oluşturulmuş ve işleyen maliye politikaları bulunmaktadır. Dünya'nın ortak bir çevre politikası oluşturulması gerekmektedir. Ortak çevre politikasının araçları objektif bir şekilde belirlenmeli ve yaptırımları açıkça belirtilmelidir. Yaptırımları olan bir politika, teoride kalmayacaktır. Kabul etmeyen ülkelere de bu anlamda yaptırımlar yapılmalıdır. Ülkeler bu anlamda kendi çıkarları etrafında değil çevre çıkarları kapsamında değerlendirme yapması gerekir. Çevre sorunlarını ilk ele alan ekonomistlerden Caldwell, “Çevre için yarın için çok geçtir” sözü oldukça önemlidir.

Yerel olarak başlayıp, küreselleşen ve birçok ülkenin dahil olmasıyla gelişen bir kavram olan çevresel sürdürülebilirliğin rolü, yukarıda belirtilen eylemlerde, planlarda, toplantılarda, zirvelerde daha net başlıklar halinde netleştirilmesi ve planlara eklenip uygulanabilir hale getirilmesi sağlanmasıdır. Bu ise ancak ve ancak yaptırımları olan uluslararası kararlar ile yapılmalıdır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Auffhammer, M. (2018). Quantifying economic damages from climate change. *Journal of Economic Perspectives*, 32(4), 33–52. <https://doi.org/10.1257/jep.32.4.33>

Aytun, C. (2014). Gelişen Ekonomilerde Karbondioksit Emisyonu, Ekonomik Büyüme ve Eğitim Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 349–362.

Barker, T., Junankar, S., Pollitt, H., ve Summerton, P. (2007). Carbon leakage from unilateral Environmental Tax Reforms in Europe, 1995-2005. *Energy Policy*, 35(12), 6281–6292. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2007.06.021>

Baumal, W. J., ve Oates, W. E. (1988). *The Theory of Environmental Policy*. In *Policy*. Cambirige University Press.

Bilgili, M. Y., ve Firidin, E. (2017). Çevre Politikasının Ekonomik ve Mali Araçları: Çevre Vergileri Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Journal of Life Economics*,4(2),125–140.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jlecon/issue/29663/318698>

Birnie, P., Boyle, A., ve Redgwell, C. (2009). *INTERNATIONAL LAW AND ENVIRONMENT* (Third Edit). Oxford University Press.
<http://library1.nida.ac.th/termpaper6/sd/2554/19755.pdf>

Bıyan, Ö., ve Gök, M. (2014). Çevre Politikaları Kapsamında Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Vergilerinin Uygulanışı: Karşılatırmalı Bir Analiz. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 281–310.
<https://doi.org/10.17218/husbed.65594>

Cassou, S. P., ve Hamilton, S. F. (2004). The transition from dirty to clean industries: Optimal fiscal policy and the environmental Kuznets curve. *Journal of Environmental Economics and Management*, 48(3), 1050–1077.
<https://doi.org/10.1016/j.jeem.2003.11.007>

Çataloluk, C. (2014). Çevre Sorunlarının Önlenmesinde Vergi Politikası. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic*, 9(8), 21–34.

Connelly, J. (2015). *ENVIRONMENTAL POLICY IN THE EUROPEAN UNION AND THE CONTESTED NOTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT*. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 20(1), 199–217.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaad/issue/326/1587>

Ekins, P. (1997). The Kuznets curve for the environment and economic growth: Examining the evidence. *Environment and Planning A*, 29(5), 805–830.
<https://doi.org/10.1068/a290805>

Elliott, D. (2003). *Energy, Society and Environment*. In *Contemporary Sociology* (Second Edi, Vol. 12, Issue 5). Routledge Taylor and Francis Group.
<https://doi.org/10.2307/2068711>

Field, C. B., ve Field, K. F. (2013). *Environmental Economics: An Introduction*. In *Mc Graw Hill Education* (Seventh ed). Mc Graw Hill Education.
<https://doi.org/10.1016/B978-0-12-373932-2.00354-9>

- Freeman III, A. M., Herriges, J. A., ve Kling, C. L. (2014). The Measurement of Environmental and Resource Values: Theory and Methods. In RFF Press (Third Edit). <https://doi.org/10.2307/3146972>
- Galeotti, M., ve Lanza, A. (2005). Desperately seeking environmental Kuznets. *Environmental Modelling and Software*, 20(11), 1379–1388. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2004.09.018>
- Hao, L. N., Umar, M., Khan, Z., ve Ali, W. (2021). Green growth and low carbon emission in G7 countries: How critical the network of environmental taxes, renewable energy and human capital is? *Science of the Total Environment*, 752, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.141853>
- Horowitz, C. A. (2016). Paris Agreement. *International Legal Materials*, 55(4), 740–755. <https://www.jstor.org/stable/10.5305/intelegamate.55.4.0740%0AJSTOR>
- Hussen, A. M. (2004). *Principles of Environmental Economics (Second Edi)*. Routledge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511511455>
- Joseph, E. A., ve Robert, N. S. (2009). *Post-Kyoto International Climate Policy: Summary for Policymakers*. Cambridge University Press.
- Kaika, D., ve Zervas, E. (2013). The Environmental Kuznets Curve (EKC) theory-Part A: Concept, causes and the CO2 emissions case. *Energy Policy*, 62, 1392–1402. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.07.131>
- Keleş, R. (2006). *Kentleşme Politikası (2. Baskı)*.
- Keleş, R., ve Hamamcı, C. (1997). *Çevrebilim (2. Baskı)*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R., Hamamcı, C., ve Çoban, A. (2015). *Çevre Politikası*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Kirikkaleli, D., ve Sowah, J. K. (2020). A wavelet coherence analysis: nexus between urbanization and environmental sustainability. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(24), 30295–30305. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-09305-y>
- Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(47), 201–226. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRRME16ZzBOQT09>

- Kılınç, E. C., ve Altıparmak, H. (2020). Çevre Vergilerinin CO2 Emisyonu Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Uygulama. ODÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 217–227.
- Manabe, S. (2019). Role of greenhouse gas in climate change. *Tellus A: Dynamic Meteorology and Oceanography*, 71(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/16000870.2019.1620078>
- Martínez-Zarzoso, I., ve Maruotti, A. (2011). The impact of urbanization on CO2 emissions: Evidence from developing countries. *Ecological Economics*, 70(7), 1344–1353. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.02.009>
- Özdemir, B. (2009). Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri. *Maliye Dergisi*, 156, 1–36. <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/>
- Özsoy, C. E., ve Dinç, A. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekolojik Ayak İzi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(619), 35–55.
- Palmer, J. (2002). *Environmental Education in the 21st Century*. In Routledge London and New York. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203012659>
- Panayotou, T. (1993). *Empirical Tests and Policy Analysis of Environmental Degradation at Different Stages of Economic Development (Issue January)*.
- Pearce, D. W., ve Turner, R. K. (1991). *Economics of Natural Resources and the Environment*. *Land Economics*, 67(2), 272–276. <https://doi.org/10.2307/3146419>
- Ricklefs, R. E. (2017). *THE ECONOMY OF NATURE*. In *The Serengeti Rules (Sixth edit)*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc77k63.5>
- Roy, M., Basu, S., ve Pal, P. (2017). Examining the driving forces in moving toward a low carbon society: an extended STIRPAT analysis for a fast growing vast economy. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 19(9), 2265–2276. <https://doi.org/10.1007/s10098-017-1416-z>
- Sarıkaya, H. Z. (2004). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Çevre Politikaları ve Uygulamaları. *Su Kirlenmesi Araştırmaları ve Kontrolü Türk Milli Komitesi*, 14(1), 1–10.
- Savaresi, A. (2016). The Paris agreement: A new beginning? *Journal of Energy and Natural Resources Law*, 34(1), 16–26. <https://doi.org/10.1080/02646811.2016.1133983>
- Seo, S. N. (2017). *Beyond the Paris Agreement: Climate change policy*

- negotiations and future directions. *Regional Science Policy and Practice*, 9(2), 121–140. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12090>
- Shafik, N. (1994). *Economic Development and Environmental Quality: An Econometric Analysis*. *Oxford Economic Papers*, 46(Special Issue on Environmental Economics), 757–773. <https://www.jstor.org/stable/2663498>
- Shahbaz, M., Hye, Q. M. A., Tiwari, A. K., ve Leitão, N. C. (2013). Economic growth, energy consumption, financial development, international trade and CO2 emissions in Indonesia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 25, 109–121. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2013.04.009>
- Sümer, V. (2016). Yürürlüğe Girmenin Eşiğinde: Paris Antlaşması ve Ortadoğu. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 8(77), 77–79.
- Taylor, P. W. (2011). *Respect for nature: a theory of environmental ethics* (25th anniversary edition). In *Respect for Nature: A Theory of Environmental Ethics* (25th Anniversary Edition) (25. Annive). PRINCETON UNIVERSITY PRESS.
- Terzi, S. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Çevre Politikası Araçlarının Değerlendirilmesi.
- Ulucak, R., ve Erdem, E. (2014). Çevre - İktisat İlişkisi ve Türkiye’de Çevre Politikalarının Etkinliği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 4(6), 78–98. <https://doi.org/10.20990/AACD.07724>
- UNEP. (2012). *Global Environment Outlook 5 Environment for The Future We Want*. In *United Nations Environment Programme*. <http://www.jstor.org/stable/2807995?origin=crossref>
- UNEP. (2020). *Emissions Gap Emissions Gap Report 2020*. <https://www.unenvironment.org/interactive/emissions-gap-report/2019/>
- Vehmas, J., Kaivo-oja, J., Luukkanen, J., ve Malaska, P. (1999). Environmental taxes on fuels and electricity - Some experiences from the Nordic countries. *Energy Policy*, 27(6), 343–355. [https://doi.org/10.1016/S0301-4215\(99\)00021-X](https://doi.org/10.1016/S0301-4215(99)00021-X)
- Wang, L., Chang, H. L., Rizvi, S. K. A., ve Sari, A. (2020). Are eco-innovation and export diversification mutually exclusive to control carbon emissions in G-7 countries? *Journal of Environmental Management*, 270(June), 110829. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.110829>

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

OYUNLAŞTIRMA UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI*

Atacan GARİP

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

E-mail: garipatacan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8414-536X

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Tunç Durmuş MEDENİ¹

Prof.Dr.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İşletme Fakültesi

E-mail: tuncmedeni@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2964-3320

Öz

Bu çalışmanın amacı şu an kullanılan ve daha fazla kullanılma potansiyeli yüksek olan oyunlaştırma teknolojilerinin tanıtımını yapmak ve karşılaştırılmaktır. Oyunlaştırma, oyun elementlerinin (motivasyon, ödül, liderlik vb) oyun dışında da kullanılmasını hedefler. Bu sayede kullanıcılar oyun oynayıp eğlenirken bir yandan kitap okuyabilecek, spor yapabilecek hatta uyuyabilecektir. Çalışmada oyunlaştırma teknolojisi nedir, elementleri nelerdir ve bize ne sağlar, faydaları

---

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar: tuncmedeni@gmail.com

Atıf (APA): Garip, A. & Medeni, T. D., (2022), Oyunlaştırma Uygulamasının Değerlendirilmesi ve Karşılaştırılması, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 14 (2): 216-235., <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1158746>

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

nelerdir gibi sorular üzerinde durulmuştur. Bilimsel araştırma yöntemi olarak nitel araştırma verileri üzerinde durulmuştur. Araştırma sonuçları oyun unsurlarına göre karşılaştırılan 8 oyunlaştırma teknolojilerinin tamamının motivasyonu ön planda tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca yine aynı oranda kullanıcı dostu bir ara yüze sahiptir ve ödüllendirme sistemleri mevcuttur. Bunun dışında uygulamaların %40'ında liderlik çizelgesi kullanılmaktadır. Ancak %90'ında kilitli seviyeler bulunmaktadır. Sonuç olarak bu oranlarla birlikte bu çalışma oyunlaştırma teknolojileri üzerinde hangi teknolojinin hangi taraflarda geliştirilmesi gerektiği konusunda kullanıcıya bilgi sunacaktır. Bu çalışmanın özgün yanı ise, bu teknolojilerin hepsinin bir anda anlatılması ve karşılaştırılmasıdır. Bu sayede iyileştirmeye ilişkin daha çok öneri bir arada sunulabilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Oyunlaştırma; Oyunlaştırma Elementleri, Motivasyon, Başarı, Ödül, Oyunlaştırma Teknolojisi*

Alan Tanımı: *İşletme Yönetimi*

EVALUATION AND COMPARISON OF GAMING APP

Abstract

The aim of this study is to introduce and compare gamification technologies that are currently used and have the potential to be used more. Gamification aims to use game elements (motivation, reward, leadership, etc.) outside the game. In this way, users will be able to read a book, do sports or even sleep while playing games and having fun. In the study, questions such as what gamification technology is, what are its elements, what does it provide to us, what are the benefits are emphasized. The results of the research will also end with comparison in this way, so people will decide which game they want to use according to their wishes and needs. According to the research data, 100% of the 8 technologies compared according to the elements in the research conducted prioritize motivation. It also has a user-friendly interface and rewarding systems at the same rate. Other than that, 40% use a leadership chart. However, there are locked levels in 90% of the application. As a result, with these rates, this study will provide support to the user about which technology should be developed on gamification technologies. The original aspect of this study is to describe and compare all of these technologies at once. In this way, improvement works can be done much more easily.

Key Words: *Gamification; Gamification Elements, Motivation, Success, Reward, Gamification Technology*

JEL Codes: M16

OYUNLAŞTIRMA UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

1.GİRİŞ

Oyunlar bireylerin hoş zaman geçirebilecekleri ve kendini ifade edebilecekleri araçlar olmuştur. Hem fiziksel hem de dijital oyunlar her zaman bireylerin ilgisini çekmiştir ve onların topluma katılımını kolaylaştırmıştır. Oyun, motivasyon ve eğlence unsurunu barındıran bir kavramdır. Hedef ve ödül mekanizması ile bireylerin motivasyonunu da teşvik etmektedir. Hem bireysel olarak hem de grup içerisinde görevleri gerçekleştirmesini ve ilerleme kaydetmesini sağlamaktadır. Oyun içerisinde belirli aşamalar bulunmaktadır. Her bir aşama içerisinde görevler, görevlerin gerçekleştirilmesine ilişkin koyulan hedefler, görevlerin başarılması ile kazanılacak ödüller bulunmaktadır.

Gelişen teknoloji oyun sektörünü de doğrudan etkilemiştir. Öğrenmeyi her anlamda kolaylaştıran bir sektörün bu kadar motive ve eğlenceli bir şekilde sevrerek kullanılması elbette kaçınılmazdır. İnsanlar oyun oynarken puan ve rozet gibi varlıklar kazanırlar. Bu onlara motivasyon sağlar, ancak kimi zaman da oyunları kaybederler. Oyuncu başarısız olduğu zaman biraz endişelenmesi beklenir. Düşük düzeyde kaygı duyulması kabul edilirken, korkuya dönüşmesi istenmemektedir. Bu nedenle görevlerin düzeni, oyuncunun beceri düzeyleri ile uyumlu bir şekilde düzenlenmelidir (Domínguez, Saenz-de-Navarrete, De-Marcos, Fernández-Sanz, Pagés ve Martínez-Herráiz, 2013). Görev zorluğunun dengelenmesi oyuncunun oyuna bağlı kalmasını sağlayacaktır. Csikszentmihalyi' ye (1991) göre bağlılığı sağlayan bu akış hali; bireyin tüm dikkatini vererek uğraşmış olduğu görevinde, kontrolünün tamamen kendisinde olduğunu hissedebildiği ve görevini bitirmek için yaptığı eylemler sonucunda aldığı geri bildirimler sayesinde başarı duygusunu yaşayabildiği “denge” durumunu ifade eder. Bu anlamda denge oldukça önemlidir. İçerisinde oyun unsurunu barındıran pedagojik araç ise oyunlaştırma olarak tanımlanmaktadır.

Oyunlaştırma, oyun tasarım öğelerinin ve oyun mekaniklerinin oyun dışı bağlamlarda kullanılmasıdır (Domínguez vd., 2013). Noemi ve Maximo (2014, s. 230) oyunların belirli kurallar çerçevesinde oynanan ve oyuncuyu ödüllendirme ile eğlendirme amacına taşıyan fiziksel veya zihinsel bir yarış olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Sakallıoğlu, Erol ve Akgün (2014, s.2) “oyunun fizyolojik

bir olgu ve psişik bir tepkiden daha fazlası” olduğunu belirtmiştir ve oyunların “ciddi faaliyetlere hazırlık, egemenlik kurma, yarışma ihtiyacının giderilmesi ve zararlı eğilimlerden kurtulma amaçları ile kullanıldığını vurgulamıştır. Hanus ve Fox (2015), oyunlaştırmanın, gerçek bir öğrenme ortamına etkisini ölçümlemek amacıyla Midwestern Üniversitesi’nde İletişim Dersini Alan 71 öğrenci ile sosyal karşılaştırma kuramına dayanan deneysel bir çalışma gerçekleştirir. Çalışma kapsamındaki öğrenciler iki gruba ayrılmıştır. Bu iki grup, oyunlaştırılmış (liderlik cetveli ve rozetlerin kullanıldığı, teşvik sisteminin dâhil edildiği) ve oyunlaştırılmamış öğrenme ortamına dahil edilmiştir. 16 haftalık ders döneminde dört farklı zamanda veri toplanmıştır. Araştırmanın alt hipotezleri “Oyunlaştırılmış derse katılım sağlayan öğrencilerin diğer öğrencilere göre motivasyon ve memnuniyet düzeyi daha düşük olacaktır.”, “Oyunlaştırılmış derse katılım sağlayan öğrenciler, diğer öğrenciler ders sırasında daha az çaba harcayacaktır.” “Oyunlaştırılmış derse katılım sağlayan öğrenciler, kendilerini daha fazla akranları ile karşılaştıracaktır.” , “Oyunlaştırılmış derse katılım sağlayan öğrenciler, oyunlaştırılmamış geleneksel öğrenme ortamına katılım sağlayan öğrencilere göre kendilerini daha az yetkin hissedeceklerdir.” şeklinde formüle edilmiştir. Deneysel çalışmanın ilk aşamasında, gruplar arası eşitliği ve homojen dağılımı sağlamak için, karakter ve kişiliğe özgü özellikleri belirlemek amacıyla öğrencilere anket çalışması uygulanmıştır. İlk anket çalışmasının tamamlanmasının ardından, öğrencilere rozet ve liderlik cetveli sistemi tanıtılmıştır. Diğer anketler ise, 16 haftalık ders dönemi boyunca her dört haftada bir uygulanmıştır. Oyunlaştırılmış grupta, 22 rozet oluşturulmuştur, her bir rozete göreve ilişkin özel bir isim verilmiştir ve sınıf içi/sınıf dışı etkinlikler tasarlanmıştır. Deneysel tasarım ait önemli özelliklerden biri de, örneğin öğrencinin Critical Hit isimli rozeti kazanmak için oyunun ilgili seviyesinde, öğrencinin video oyunu oynaması, ardından bununla ilgili bir eleştiri yazısı yazıp sınıfla paylaşması gerekmektedir. Öğrencinin, The Twice The Power isimli rozeti kazanması için kütüphaneye gitmesi ve gittiğini ispatlaması gerekmektedir. Kütüphaneye gidip, içeri girip ve ders kapsamında verilen ödev konusyla ilgili araştırma yapıp ve bu kaynaklardan yararlandığı bilgileri de ödevini ekleyen öğrencilere Bookworm rozeti verilmiştir. Diğer rozetler derse katılım, erken ödev teslimi, ödevde format ve dil bilgisi yanlış olmaması, sınıfa video oyunundaki karaktere benzer şekilde giyinip gelinmesi için verilmiştir. Öğrenci ilgili oyun seviyesini tamamlayıp rozetini aldığı anda, kendisine içinde rozetin isminin ve rozeti kazanmak için hangi bilgi, becerilerin kazanıldığını, öğrenme çıktılarının karşılandığını yazan rozet kazanma sertifikası verilmiştir. Rozet dışındaki diğer ödül ise, sınıf için madeni oyun parası kazanılmasıdır. Sınıf tartışmalarına katkı sunanlara, sınıf grubunda dersle ilgili ilginç haberleri, linkleri, dersle ilgili

makaleleri paylaşımlara madeni oyun parası verilmiştir. Oyun paraları da, ilgili öğretim üyesinden ders ödevi için süre uzatması talep etme gibi ders kapsamında, öğrenciye kolay getirecek uygulamalar için harcanabilecek bir özelliğe sahipti. Bu süreç boyunca, öğrenciler liderlik cetveline de erişim sağlayabiliyordu ve kendi gelişimini, hangi becerileri kazanmış olduğunu takip ediliyordu. Liderlik cetvelindeki ilk üç öğrenci sırasıyla, Altın, Gümüş ve Bronz ile gösteriliyordu. Liderlik cetvelinde, öğrencinin kazandığı rozetler ve oyun paraları da izlenebilmiştir (Bknz şekil 1.)

1 Rank	ID	Coins	Total Badge Number	Critical Hit	Reading Between The Lines	Kodlu Game Master	Everyone's a Critic	Stone Age	The Devil's Hand...	Master of All	Success Kid	Twice the Power	Go Forth and Multiply	In Summary	Bookworm
2															
3	REPLY1997	8	8												
4	B2Blaze	0	8												
5	Thespianna	17	7												
6	4 tbone22	11	4												
7	5 buckeye22	5	4												
8	6 TooHard4u2Kill	4	4												

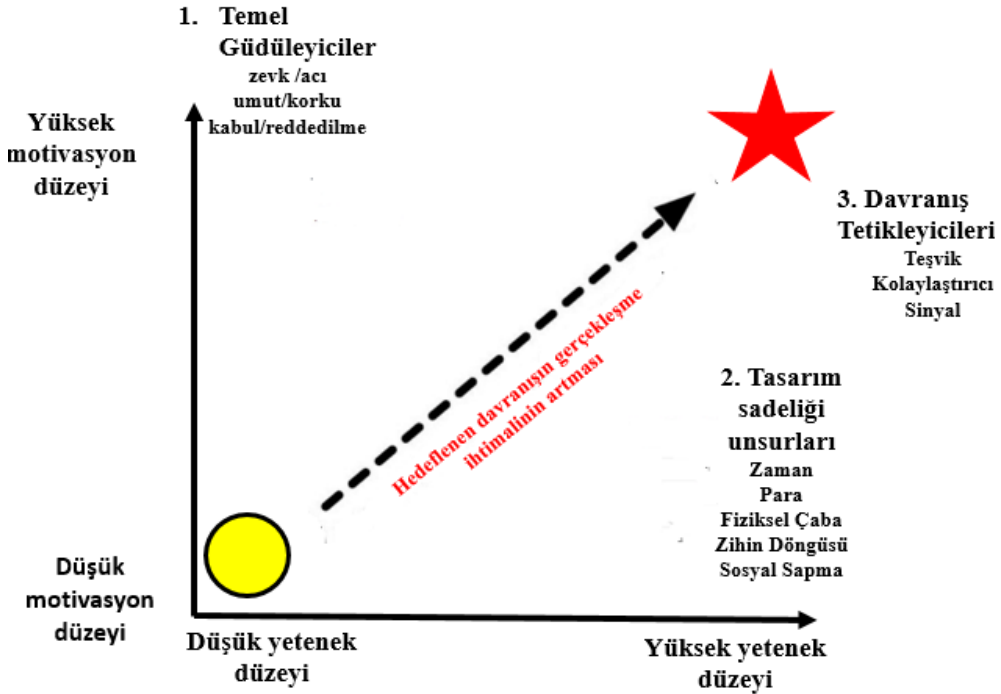
Şekil 1: Liderlik Tablosu

Katılımcılar, “ Görev üzerinde çalışırken, her zaman yapmak istediğim şeyi yapıyormuş gibi hissettim.”, “ Bu görevi gerçekleştirmenin kendi kararım ve seçimim olduğunu düşünüyorum.” şeklinde ifadeler içeren 22 soruluk, 7li Likert ölçeği formatında içsel motivasyon envanterine katılım sağlamıştır ve katılımcıların içsel motivasyonları ölçülmüştür. Sınıf memnuniyetini ölçümlemek amacıyla “ Sınıf etkinliklerine katılmaktan keyif aldım” gibi ifadeler içeren 5li Likert formatında memnuniyet ölçeği uygulanmıştır. Etkinlik sırasında gösterilen çabayı ölçümlemek amacıyla 5li Likert ölçeği uygulanmıştır. Ayrıca, bunun yanında, öğrenci yetkinliğini ölçen 18 maddelik, 5 li Likert ölçeği uygulanmıştır. Öğrencilerin kendilerini diğer öğrencilerle ne kadar kıyasladıklarını, “ sosyal karşılaştırma oranını” ölçümlemek amacıyla “ Geçen ay göstermiş olduğum performansa ilişkin kendimi daha iyi hissetmek amacıyla diğer arkadaşlarımla performans düzeylerine baktım ve kendi performansımı kıyasladım.” gibi ifadeler içeren 5li Likert ölçeği uygulanmıştır. Öğrenci performans düzeylerini belirlemek amacıyla da dönem boyunca ara ve final sınavı gerçekleştirilmiştir.

Cahyani (2016), oyunlaştırılmış öğrenme etkinliğini algılanan kullanım kolaylığı, katılım ve motivasyon boyutu ile değerlendirmiştir ve bu kapsamda da 6. sınıflar için dil dersine yönelik beş öğrenim modülünü oyunlaştırılmıştır. Araştırmaya, yaşları 6-8 arasında değişen 30 öğrenci katılım sağlamıştır. Her bir boyut için 5li likert ölçeği üzerinde katılımcılar verilen ifadelerle katılım durumunu belirtmiştir. Çalışma kapsamında, betimleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların tamamı oyunlaştırılmış etkinliğin motivasyonlarını olumlu yönde etkilediğini, katılımcıların çoğunluğu (%73,33), öğrenme süreçlerini iyileştirdiğini belirtmiştir. Her bir modül için “başlangıç düzeyi”, “orta düzey” ve “gelişmiş düzey” olarak üç düzey kullanılmıştır. Araştırma, Geometrik tasarım (geometri) dersi kapsamında, devlet okulunda 8.sınıfta öğrenim görmekte olan, yaşları 13-14 arasında değişen toplam 61 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında 7 platform, ücretsiz yazılım, kişiselleştirme, sınıf yönetimi, zorluk challenge), gizlilik, eğlence, kolay rozet yönetimi açısından incelenmiştir. ClassDojo ve ClassBadge platformları, belirlenen kriterler uyum sağladığı için ilköğretim öğrencilerinin öğrenme ortamına katılımını sağlamak amacıyla oyunlaştırmanın etkinliğini değerlendirmek amacıyla seçilmiştir. Deney üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada konu hedefleri belirlenmiştir. İkinci aşamada belirli iletişim araçları tanımlanmıştır ve üçüncü aşamada ise, oyunlaştırma mekanikleri, hedeflerle birleştirilmiştir. İkinci aşamada ise, öğrenciler arasındaki iletişimi güçlendirmek için öğretmen, Facebook grup araçlarını kullanmıştır. Grupta konuya ilişkin faaliyetler paylaşılmıştır. Grupta öğrencileri istedikleri soruyu sorabilmeleri sağlanmıştır. Öğretmen, araç üzerinde, öğrencilerin rozet platformuna kaydolmasını istemiştir. Classdojo, davranışsal hedeflerin ödüllendirilmesi için kullanılmıştır. Araç, olumlu davranışların yaratılmasını ve davranışların geliştirilmesini sağlamaktadır ve bu davranışsal etkileşimleri rapor olarak vermektedir. ClassBadge, araçsal, bilişsel ve kavramsal hedeflere hizmet etmektedir, Clas Badge, yaratılan rozetlerle birlikte akademik hedeflere ulaşılmasını sağlamaktadır. ClassDojo'nun, öğretmenin, ikonları tercih edebileceği arayüze erişimini sağlayan “davranışları kişiselleştirebilme” özelliği mevcuttur. Veri toplamak amacıyla nitel ve nicel yöntemler kullanılmıştır (gözlem, yarı-yapılandırılmış görüşme ve anket) sınıf ortamında öğrencilerin davranışları (öğrencinin derse katılım sağlayıp sağlamadığı, öğrencileri motive etmek için öğretmenin kullandığı yöntemler) gözlemlenmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme kapsamında da, öğrencinin derse katılımını sağlamak için bir strateji olarak oyunlaştırılmanın (ClassDojo ve ClassBadge) kullanımı konusunda öğretmenlerin algılarını, bu iki uygulamanın öğrenci davranışı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik 8 soru yöneltilmiştir. Oyunlaştırılmış uygulama etkinliğinin ardından da son-test olarak öğrencilere 22 kapalı uçlu soru

içeren anket uygulanmıştır. Deneysel süreç sonunda, ilgili ders kapsamında oyunlaştırılma yönteminin kullanılmasının öğrenci motivasyonu ve performansı üzerinde olumlu bir etki oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır fakat bunun oyunlaştırmaya yönelik olumsuz bir durumdan kaynaklanmadığı, aksine, ilgili programın eğitim hedeflerine ve çıktılara yönelik iyi bir oyunlaştırma uygulaması yapılabilmesine basamak oluşturması açısından çalışma verilerinin anlamlı ve değerli olduğu belirtilmiştir.

Oyunlaştırmaya, bireyin kendisinden beklenen eylemleri motive edilmiş bir şekilde yapmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Birey güdülendükçe hedeflenen davranışları daha iyi bir şekilde ortaya koyma eğilimi göstermeye başlayacaktır. Literatürde bulunan Fogg davranış (bkz: Şekil 2), hedeflere ulaşılmasında temel güdüleyicilerin büyük rol oynadığını ve davranış tetikleyicileri olmadan beklenen davranışın gerçekleşme potansiyelinin düşük olduğunu göstermektedir. Başarılı bir oyunlaştırma tasarımı gerçekleştirilebilmesi için güdüleyicilerin tasarım içerisine entegre edilmesi önemlidir.

Şekil 2: Fogg Davranış Modeli (Fogg, 2019).

Oyun mekaniklerine dayanarak tasarlanmış ve oyunlaştırma öğeleriyle desteklenmiş birçok uygulama bulunmaktadır. Bu çalışmada Habitica, Superbetter, Fitocracy, MindSnack, Happify, Happy Habit, Wokamon isimli oyunlaştırma teknolojileri ele alınıp değerlendirilecektir.

Çalışma kapsamında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Uygulamaların belirli kriterlere göre karşılaştırılmasına olanak sağlayan karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Habitica

Habitica, belirli bir konuda düzenli bir alışkanlık kazanılmasını hedefleyen bir uygulamadır. Habitica, gerçek yaşam hedeflerini oyunlaştırarak kullanıcıya motivasyon sağlar, böylece kullanıcının alışkanlık kazanmasına ve günlük işlerini aksatmadan yerine getirmesine yardımcı olur. Ödüllendirme mekanizması ile kullanıcılarının motive olmasını sağlar.

1. Genel Değerlendirme

Günlük hayatımızda düzenli olarak ders çalışma, sigarayı bırakma, asansör yerine merdiven kullanmayı tercih etme, düzenli olarak spor yapma ya da sağlıklı beslenme gibi alışkanlıkları kazanmaya çalışırken zorlandığımız zamanlar olmaktadır. Bizim için yararlı olan eylemleri düzenli bir rutinde gerçekleştirirken, bireyler motivasyon kaybı yaşayabilmektedir . Habitica uygulaması da bireylerin alışkanlık kazanmasına yardımcı olan etkili uygulamalardan biridir. Belirlenen hedeflerin gerçekleştirirken birey puan kazanabilmektedir. Bu puan deneyim puanı olarak adlandırılmaktadır. Deneyim puanlarının beklenen düzeye gelmesi ile birlikte oyuncu seviye atlayabilmektedir. Bir üst seviyeye geçen oyuncu daha gelişmiş oyun özelliklerini kullanmaya başlayabilmektedir. Bu uygulamada da üçüncü seviyeden itibaren hayvan yumurtaları, kuluçka iksirleri ve yiyecekler bulunabilmektedir. İksirler ve yumurtalar çeşitli kombinasyonlarda bir araya getirildiğinde yavru hayvanlar elde edilebilmektedir.

Bireyin ulaşmak istediği hedefleri veya kazanmak istediği alışkanlıkları mevcut ise ve birey yapması gereken eylemleri sürekli olarak erteliyorsa, bu uygulama gerekli motivasyonu sağlayacaktır. Bu uygulamada birey kendisi için belirlediği günlük, haftalık veya rastgele zaman hedeflerini listeye ekleyip "Yaptım" veya "Yapmadım" şeklinde artı/eksi olarak puanlayabilmektedir. Bu uygulama ile seviye atlanabilmektedir, karakter geliştirilebilmektedir, diğer topluluklara/gruplara üye olunabilmektedir ve "meydan okuma" şeklinde küçük yarışmalara katılım sağlanmaktadır.

2. Kullanılabilirlik

Tasarım açısından çok basit ve kullanılabilirlik açısından çok sade bir uygulamadır. Kullanıcı dostu bir tasarıma sahiptir. Konforlu kullanım özelliği kullanıcı motivasyonunu olumlu yönde etkilemektedir. Uygulamanın temel amacı hayatı oyunlaştırmaktır

Superbetter

Superbetter uygulaması, bireylerin sağlıklı alışkanlıklar kazanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

1. Genel Değerlendirme

Uygulama öncelikle kullanıcıların tercih ve motivasyonlarına bağlı olarak travma sonrası stresi azaltmak, ağrıları gidermek, beslenmeyi iyileştirmek, fiziksel aktiviteyi artırmak, kaliteli uyku sağlamak gibi hedeflere ulaşmasına yardımcı olmak için tasarlanmıştır.

2. Kullanılabilirlik

Program kullanıcı dostu bir ara yüze sahiptir ve genel olarak 4 ana bölümden oluşmaktadır.

- Sosyalleşme: Bireylerin topluluk içerisinde diğer bireylerle etkileşim kurmasını ve sosyal bir ortama katılmasını sağlamaktadır.
- Başarı: Oyundan elde edilebilecek başarı puanları zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel olarak dört alt kategoriye ayrılmaktadır.
- Yaratıcılık: Uygulama içerisinde bireyin tercih ve önceliklerine uygun olarak ev görevler tanımlanabilmektedir. Uygulamanın yaratıcılık boyutu kullanıcı açısından esneklik sağlamaktadır.
- Anlam: Uygulama içerisindeki görevler, uygulamayı kullanıcı açısından anlamlı kılmaktadır.

Kullanıcıların avatari ve belirli bir hikâyeye bulunmamaktadır. Sistemde bir liderlik panosu vardır. Ayrıca, belirli seviyeyi tamamladıktan sonra kilidi açılan bazı oyun özellikleri, uygulamanın "Bad Guys" bölümünde gerçekleşen savaşlardır. Uygulama, davranış değişikliği sağlayarak bireyin hayat kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca SuperBetter bizi sürekli oyunun içinde tutmak için değil, tam tersine fiziksel ve zihinsel olarak uğraşmak zorunda kaldığımız durumlar

olduğunda oyuna girip oynadıktan sonra daha iyi hissetmemizi sağlamayı amaçlamaktadır.

Fitocracy

Fitocracy, bireylerin sportif davranışlar kazanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

1. Genel Değerlendirme

Uygulama tasarımı oldukça sadedir. Uygulama, antrenmanlarınızın kayıtlarını standart olarak tutar ve istatistikler halinde size sunar. Uygulama, bireyleri motive ederek planlanan faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesini sağlamaktadır. Bireyler puan kazandıkça bir üst seviyeye geçebilmektedir

2. Kullanılabilirlik

Uygulamanın temel olarak 4 ana alt bölümü vardır:

- Fitness Değerlendirmesi: Uzman desteği ile belirli sorular eşliğinde kullanıcıya uygun bir çalışma planı bulunmaktadır.
- Antrenmanlar: Oluşturulan plan çerçevesinde kişiye özel antrenmanlar belirlenir.
- Beslenme Başarısı: Kullanıcıya özel beslenme programı sunmaktadır.
- Motivasyon ve Sorumluluk: Koç desteği ile bireyin kendisine tanımlanan eylemleri gerçekleştirip gerçekleştirmediği takip edilmektedir.

Oyun gerçek zamanlı spor faaliyetlerinin kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. Kullanıcılar için avatar ve kişisel alan yoktur. Liderlik tablosu bulunmaktadır. Belirli seviyeyi tamamladıktan sonra bazı oyun özelliklerinin kilidi açılır. Görev sistemi burada önemli bir faktördür. Fitocracy, egzersizi bir oyuna dönüştürür. Belirtilen egzersizler yapıldığında, bireylerin seviye atlayarak puan kazanmasını sağlamaktadır. Ayrıca, bu uygulama sosyal bir ortam oluşturabilirsiniz, arkadaşlarınızı davet edebilirsiniz ve onlarla rekabet edebilirsiniz. Fitocracy, spor yaparak sağlıklı olmanıza, eğlenmenize ve daha fazla motive olmanıza yardımcı olacaktır. Seviyeleri tamamladığınızda kullanıcılar puan kazanır.

Mind Snacks

Hedef dilde temel kelimeleri öğrenmek için kullanılabilir olacak oldukça başarılı bir uygulamadır.

1. Genel Değerlendirme

Oyun mantığı oldukça basittir. Belirli bir konu hakkında kelime öğrenmek istiyorsanız, önce listeye bakarsınız, ardından öğrendiğiniz kelimelerle ilgili oyunlar oynamaya başlarsınız. Level atladıkça yeni ve daha keyifli oyunlar karşınıza çıkmaktadır. Sistem özellikleri ve uygulama kullanımı oldukça eğlencelidir. Küçük çocuklar için düşük seviyeden yetişkin seviyelerine kadar genişletilebilen bir özelliği mevcuttur. Her seviyeyi tamamladığımızda yeni seviyelerin açılması çok motive edicidir ve hedef dili çok iyi öğretmektedir.

2. Kullanılabilirlik

Farklı türlerdeki oyunlar ve meydan okumalar ile farklı dillerde kelime öğrenimi sağlar. Yazım, Dilbilgisi, Görsel İşleme, Zıt anlamlı kelimeler, Takip Süreci, Becerileri Arttırma gibi özellikleri bulunmaktadır.

Avatar, kişisel alan ve liderlik panosu bulunmamaktadır Ancak, belirli seviyeyi tamamladıktan sonra kilidi açılan seviyeler ve bazı oyun özellikleri vardır. Seviyeler için yazım, sınıflandırma, görsel işleme, zıt anlamlı sözcüklerle ilgili zorluklar bulunmaktadır. Yeni bir dil öğrenmek için çok faydalı bir uygulamadır. Çünkü basit bir ara yüze sahiptir ve içeriği zengin bir uygulamadır.

Happify

Olumsuz düşüncelerin, stresin ve yaşam zorluklarının üstesinden gelmenize yardımcı olmak için geliştirilmiş bir uygulamadır.

1. Genel Değerlendirme

Oyun kısa soruların cevaplanmasıyla başlamaktadır. Bu sorular sayesinde sistem kullanıcıyı daha kolay tanıyacaktır ve sorunun çözümü için önerilerde bulunabilecektir. Sistemin sunduğu önerilerden başlanabilmektedir. Bu oyunun amacı stresi azaltmak, psikolojik destek sağlamak ve beni daha mutlu etmektir. Ayrıca, bireyin gösterdiği ilerlemenin takip edilmesi mümkündür ve bireylerin sosyallaşmasına olanak sağlayacak özellikler de mevcuttur. Ayrıca uygulamada çok çeşitli meditasyon örnekleri bulunmaktadır.

Uygulama tasarımı güzel, renkli, çekici ve motive edicidir. Sistem sayesinde problemimizi kolaylıkla tespit edip çözümüne yönelik çalışmalara başlayabiliriz. Bu durum bir süre sonra alışkanlıklarımıza dönüşür ve yaşam motivasyonunda önemli rol oynar.

2. Kullanılabilirlik

Uygulama kullanımı çok basittir. Değerlendirme soruları kolayca yanıtlanır ve bir hesap oluşturulur. Değerlendirme soruları sonucunda kullanıcıya uygun bir yol haritası belirlenir. Bu yol haritasındaki etkinlikler sayesinde puan kazanarak kullanıcının mutluluğunu artırmak amaçlanmaktadır.

Bu etkinliklerin amacı, kullanıcıların iyimserliğini artırmak ve olumlu duygulara odaklanmalarını sağlamaktır. Uygulamanın yaratıcılarına göre, farklı aktiviteleri tamamlamak, deşarj olmanıza ve rahatlamanıza yardımcı olur. Başkalarıyla olan anlarınızı yansıtmaya izin verirken, şefkat ve nezaket duygularının gelişimini destekler.

Kullanıcı avatari yoktur, ancak kişisel alan mevcuttur. Bu uygulamada kişisel alan ile kastedilen sosyal medya platformlarımızda bu uygulamadaki deneyimlerimizi paylaşabiliriz. Bu sayede kendimizle aynı sorunları yaşayan insanlarla baş edebiliyor ve bir nevi kendimizi motive edebiliyoruz.

Liderlik panosu bulunmamaktadır, ancak belirli seviyeyi tamamladıktan sonra açılan seviyeler ve bazı oyun özellikleri bulunmaktadır. Kişisel sorunları çözmeye odaklandığı için burada bir yarış veya meydan okuma bulunmamaktadır. Oyunlar da gelişim odaklıdır.

Psikolojik sorunların en yüksek oranda yaşandığı bu dönemlerde bu tür uygulamalar çok aranır hale gelmiştir. İstatistiklere göre, bu uygulamayı kullanan kullanıcıların %86'sı iki ay içinde daha mutlu insanlar olduklarını iddia ediyor. Bu çok yüksek bir orandır.

Happy Habit

The Happy Habit bize her gün mutluluğu nasıl deneyimleyeceğimizi öğretir.

1. Genel Değerlendirme

Uygulama, mutluluk unsurunu 14 faktöre göre değerlendirmek için 119 maddelik bir testle başlar; Daha sonra, elde edilen sonuçlara göre uygun oyunlar ve yatıştırıcı sesler önererek mutluluk arayışınızda size yardımcı olur.

Uygulama tasarımı oldukça sade ve şıktır. Kullanıcılar için kullanımı kolaydır. Uygulamada kullanılan renkler dost renkler olduğu için kişiyi motive eden bir uygulama olduğunu söyleyebilirim.

2. Kullanılabilirlik

Uygulama size kısa sürelerde etkili bir şekilde meditasyon yapmayı öğretiyor. Kullanıcı öncelikle kendisine uygun bir meditasyon pratiği oluşturur. Ardından "gelişim" başlığı altında belirli "yollar" izlenerek tanımlanmış meditasyon yöntemlerini kullanır. "Keşfet" başlığı altında daha farklı yöntemlerle karşılaşır.

- Mutluluğu günlük bir alışkanlık haline getirmenize yardımcı olacak 4 dakikalık mikro meditasyonlarla (seçtiğiniz saatte hatırlatıcılarla) başlayabilirsiniz.
- Rehberli meditasyonlar ve günlük kaydı yoluyla kalıcı mutluluğa giden 10 yolda ustalaşsınız.

Kullanıcının avatarı, kişisel alanı ve ödül sistemi yoktur. Seviyeleri ve liderlik panosunu içermez. Bu sebeple meydan okuma yoktur. Bu uygulama kullanıcıyı neyin mutlu ettiğini tespit eder ve her geçen gün daha fazlasını deneyimleyerek bunu artırmanıza olanak tanır. Ayrıca kullanıcı dostudur ve bilimsel altyapıya sahiptir. Bu nedenlerle, uygulama kullanışlı ve kullanışlıdır.

Wokamon

Wokamon, akıllı telefon kullanıcılarının günlük hayatta hem oyun oynamaları hem de egzersiz yapmaları için geliştirilmiştir.

1. Genel Değerlendirme

Tasarımı çok kullanışlı, kolay ve eğlencelidir. Kullanıcı ne kadar çok yürürse, oyunda o kadar hızlı gelişir. Bu özellikler yürüyerek kazanılan bir oyuna dönüşür ve hem sağlık hem de oyun açısından motive edici bir durumdur.

2. Kullanılabilirlik

Wokamon oyunu başlangıçta size sanal bir evcil hayvan verir. İlk başlarda küçük olan bu hayvan sizin hareketinize göre zamanla büyür. Ne kadar çok yürür ve hareket ederseniz, hayvanınızı o kadar çabuk yetiştirebilirsiniz. Wokamon oyununda adım sayar özelliği bulunduğundan yürüme hızınıza göre hayvanınızı

büyütebilirsiniz. Bu nedenle oyunda gelişmek için yürümek zorundasınız. Yürüdüğünüz için oyunda geliyorsunuz denilebilir.

Sistemde kullanıcı avatarı mevcuttur, ancak kişisel alanı yoktur. Bir liderlik kurulu ve seviyeleri vardır. Ayrıca, belirli seviyeyi tamamladıktan sonra kilidi açılan bazı oyun özellikleri vardır. İyileştirmenin tek yolu yürümektir. Buradaki zorluk da kişiye göre değişebilir. Sağlık için oldukça iyi bir aktivite olan “yürümeyi” gerektirir. Uygulama bu şekilde sağlığı destekler. Sadeliği nedeniyle de kullanılabilir. Kullanıcı yürümeye devam ettiğinde yıldız kazanır.

2.TARTIŞMA

Bu bölümde bu çalışmada üzerinde durulmuş tüm çalışmalara genel bir çerçeveden bakılmış ve tartışma bakış açısıyla değerlendirildiğinde hangi uygulamanın hangi özelliklere sahip olduğunu ve hangi açılardan geliştirilmesi gerektiği hakkındaki bir tablo hazırlanmıştır.

Uygulama	Motivasyon Tasarımı	Kullanıcı Dostu	Avatar	Kişisel Alan	Liderlik Çizgisi	Seviyeler	Kilitli Seviyeler	Meydan Okuma	Kullanışlılık	Ödül Sistemi
Habitica	EVET	EVET	VAR	VAR	YOK	EVET	VAR	VAR	EVET	ELMAS/ ALTIN
Superbetter	EVET	EVET	YOK	VAR	VAR	EVET	VAR	VAR	EVET	ROZETLER
Fitrocracy	EVET	EVET	YOK	VAR	VAR	EVET	VAR	VAR	EVET	PUANLAR
MindSnack	EVET	EVET	YOK	YOK	YOK	EVET	VAR	VAR	EVET	ÖĞRENİM
Happify	EVET	EVET	YOK	VAR	YOK	EVET	VAR	YOK	HAYIR	MADALYA
Happy habit	EVET	EVET	YOK	VAR	YOK	HAYIR	YOK	YOK	EVET	YOK

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ
Cilt: 14 No: 2 Yıl: 2022 ISSN: 1309-8012 (Online)

Wokamon	EVET	EVET	VAR	YOK	VAR	EVET	VAR	YOK	EVET	YILDIZ

3.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Oyunlaştırılmış uygulamalar, bireylerin hayatını kolaylaştırmayı ve bireylerin sağlıklı yaşam alışkanlıklar kazanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bireylerin yararlı eylemleri düzenli olarak gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan oyunlaştırılmış uygulamalarda bireylerin yaşamına kolaylık sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan uygulamaların hepsinin farklı özellikleri bulunmaktadır. Bu uygulamalar kullanıcıları motive etseler de, özelliklerini iyileştirmek mümkündür.

Örneğin Super Better uygulamasında güncellemeler gerçekleştirilebilir. Örneğin özgürce paylaşabildiğimiz alanda kendimizi ancak yazılı olarak ifade edebiliyoruz. “Level up life” uygulamasında olduğu gibi fotoğraf ekleme özelliği yoktur. Belki bu alanda bir iyileştirme yapılabilir.Yeni psikolojik rahatsızlıklar ve bunlara yönelik iyileşme planları çerçevesinde güncellemeler yapılabilir. Teknolojinin kullanımı ile artan rahatsızlıklara da odaklanılabilir.Fitocracy’de istatistikler ve gösterge tabloları geliştirilebilir. Bazı kişisel yorumlar kullanıcı motivasyonunu azaltabilir. Bu nedenle, bu tür durumlardan kaçınmak için antrenörler iyi eğitilmelidir. Minsnack’te dil ve oyun seçenekleri çeşitlilik açısından artırılabilir. Ayrıca uygulama oldukça kullanışlıdır ve her yaşta insan tarafından kullanılabilir.

Happify uygulamasında yer alan aktiviteler ve oyunlar sayesinde bireyler saha olumlu düşünmeye başlayarak mutlu olabilir. Bu uygulamada mutluluk puanları uygulama üzerinden takip edilebilmektedir. Daha fazla aktivite, daha yeni ortaya çıkan hastalık tanımları ve ilgili çözümler eklenerek geliştirilebilir. Uygulamanın yeni hastalıkları ele alması, bunlara ilişkin sorunların aşılmasına ilişkin yeni görevlerin tanımlanması uygulamayı daha zengin hale getirecektir.

Happy Habit uygulaması da kullanıcılar açısından oldukça etkin uygulamalardan biridir. Fakat görev ve tercihler çeşitlendirilebilir, farklı ödül mekanizmaları eklenebilir. Ara yüz tasarımı iyileştirilebilir. Animasyon videoları hazırlanarak uygulamaya entegre edilebilir.

Bu çalışmanın kapsamı Habitica, Superbetter, Fitocracy, MindSnack, Happify, Happy Habit, Wokamon uygulamaları ile sınırlandırılmıştır. Ancak gelecek çalışmalarda yeni uygulamalar dâhil edilerek daha geniş bir çerçeveden alınabilir. Çalışmadan elde edilen sonuçların etkinliğini artırmak için kullanıcılara kapsamlı anketler uygulanabilir ve nicel değerlendirmeleri yapılabilir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeklerini ve desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Demet Soylu'ya teşekkür ederiz.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Boston, L. Fitokrasi İncelemesi. <https://tr.marociano.pt/fitocracy-review>

Brigham, T. J. (2015). An Introduction to Gamification: Adding Game Elements for Engagement. *Medical Reference Services Quarterly*, 34(4), 471-480.

Cahyani, A.D. (2016). Gamification approach to enhance students' engagement in studying a language course. *MATEC Web of Conferences*, 58, BISSTECH 2015 içinde. Erişim adresi: <https://www.growkudos.com/publications/10.1051%25252Fmatecconf%25252F20165803006/reader>

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper.

Dominguez, A., Saenz-de-Navarrete, J., De-Marcos, L., Fernandez-Sanz, L., Pages, C., & Martinez-Herraiz, J. J. (2013). Gaming learning experiences: Practical implications and outcomes. *Computers & Education*, 63, 380-392

Fleur. Ready to feel happy no matter what's going on in your life? (2021) <https://www.thehappyhabit.com.au/>

Fogg, B. (2009). A Behavior Model for Persuasive Design. https://www.mebook.se/images/page_file/38/Fogg%20Behavior%20Model.pdf adresinden 04.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

Hanus, M. D., & Fox, J. (2015). Assessing the effects of gamification in the classroom: A longitudinal study on intrinsic motivation, social comparison, satisfaction, effort, and academic performance. *Computers & Education*, 80, 152–161. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.08.019>

Happify. (2018, 11 Aralık). TheHappifyUserExperience [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=xdyZQFUyxPw>

İnce, E. Türkiye'nin ilk ve tek oyunlaştırma bloğu gamfed Türkiye uygulama-inceleme ekibi sunar: Habitica: Hayatını Oyunlaştır! Bir Alışkanlık Geliştirme ve Verimlilik Uygulaması (2020, 12 Ağustos). <https://www.oyunlastirma.co/uygulama/habitica-hayatini-oyunlastir-bir-aliskanlik-gelistirme-ve-verimlilik-uygulamasi/International>

İnce, E. Türkiye'nin ilk ve tek oyunlaştıma bloğu gamfed Türkiye uygulama-inceleme ekibi sunar: Superbetter: Superbetter Uygulamasında Oyunlaştırmaya Dair Neler Var? (2021,18 Ocak).
<https://www.oyunlastirma.co/uygulama/gamfed-turkiye-uygulama-inceleme-ekibi-sunar-superbetter/>.

Karataş, E. (2014). Eğitimde Oyunlaştırma: Araştırma Eğilimleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(2), 315-333.

Mindsnakers.(2013,9Mayıs).MindSnacks-OfficialTrailer[Video].
<https://www.youtube.com/watch?v=BMa3E2x4s1A>

Noemi, P. ve Maximo, S.H. (2014). Educational games for learning. Universal Journal of

Educational Research, 2(3), 230-238. Erişim adresi:

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1053979.pdf>.

Sakallıoğlu, B., Erol, V. ve Akgün, B. T. (2014). Oyun nedir ve oyun türlerinin tanımlanmasında sosyal oyunların yeri. Akademik Bilişim 2014 XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri içinde, 5-7 Şubat, Mersin Üniversitesi Erişim adresi: https://ab.org.tr/ab14/kitap/sakallioglu_erol_ab14.pdf

Şahin M., Samur Y. (2017). Dijital çağda bir öğretim yöntemi: Oyunlaştırma. Ege Eğitim

Uysal, K. Wokamon: Egzersiz Yaptıran Uygulama (2014,22 Temmuz).
<https://bigumigu.com/haber/wokaman-egzersiz-yaptiran-uygulama/>.